

वार्षिक मुखपत्र

१९७८-७९

देगलूर महाविद्यालय
देगलूर

आमिच्यानी

अदत व्यापारी शिक्षण संस्था, देगलूर.
(देगलूर महाविद्यालय, देगलूर)

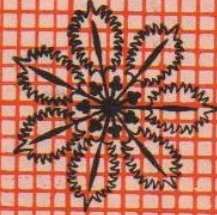
संचालक मंडळ

श्री पोशट्टीजी उनग्रतवार	अध्यक्ष
„ निवृत्ती पाटील बेमरेकर	उपाध्यक्ष
„ नारायणराव चिद्रावार	चिटणीस
„ शंकरराव तोटावार	महसुकेटरी
„ लिंगन्नाशेठ पुजलवार	कोपाध्यक्ष
„ बाळोजीशेठ कळमकर	सदस्य
„ काशीनाथअप्पा घाडे	„
„ जयरामशेठ चिद्रावार	„
„ पुंडलिकराव पाटील भायेगांवकर	„
„ राम राजाराम महाजन	„
„ सांगीलाल शेठ झंवर	„
„ रामकुमार शेठ वजाज	„
„ बालाजी शेठ पत्तेवार (स्वीकृत)	„
„ राजन्ना शेठ नारलावार (स्वीकृत)	„
„ प्रान्नाथ देगलूर महाविद्यालय, देगलूर (पदसिद्ध)	„

महाविद्यालय स्थानिक व्यवस्थापन समिति

श्री निवृत्ती पाटील बेमरेकर	अध्यक्ष
„ प्राचार्य माधयराव कुळकर्णी	चिटणीस
„ शंकरराव तोटावार	सदस्य
„ लिंगन्नाजी पुजलवार	„
„ रामशेठ महाजन	„
„ पुंडलिकराव पाटील भायेगांवकर	„
„ जयराम शेठ चिद्रावार	„
„ प्रा. बाहेती आर आर. (प्राध्यापक प्रतिनिधी)	„
„ प्रा. मनोहर आर. एम.	„
„ उप्पलवार बाबू विठ्ठलराव (शिक्षकेत्तर कर्मचारी प्रतिनिधी)	„

अभिव्यक्ती

वार्षिकांक १९६-१९९

या अंकातील मतांशी, विचारांशी व विधावांशी संबधीत लेखकच जबाबदार आहेत.
संपादक किंवा महाविद्यालय त्यास सहमत असतीलच असे नाही.

प्रकाशक

प्राचार्य, एम. डी. कुळकर्णी
देगलूर महाविद्यालय, देगलूर

कार्यकारी संपादक

प्रा. लक्ष्मीकांत तांबोळी

विभागीय संपादक

मराठी - प्रमोद बेंडे

हिंदी - अनिल ढगे

इंग्रजी - सायन्ना लोहगावकर

उर्दू - काझी सय्यद अन्मरअली

मुद्रक

ग. ना. अंबेकर
गोदावरी प्रिंटिंग प्रेस,
सुभाष रोड, नांदेड.

फोन : २३९१

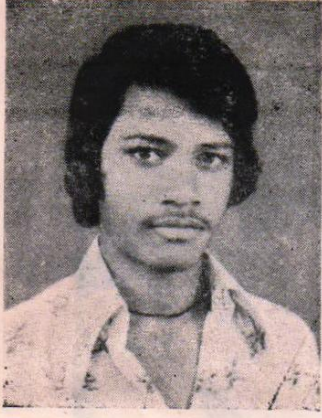

❖
वा
र्षि
क
अ ह वा ल

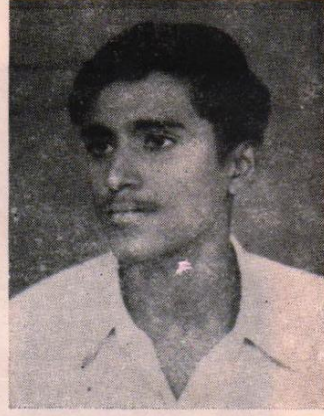
❖
१९७८-७९

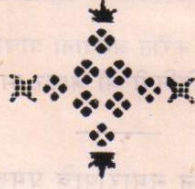
- अभिव्यक्ति -

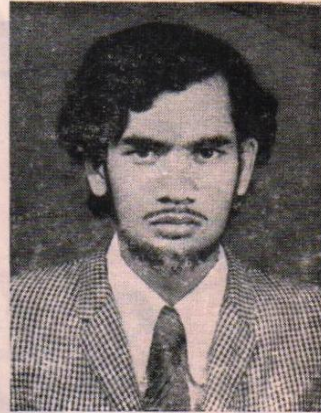
श्री प्रमोद बेंडे
संपादक
(मराठी विभाग)

श्री मुरशेतवाड एस. एल.
Ghem [Hons]
संपादक (इंग्रजी विभाग)

श्री अनिल ढगे
B. Com- [प्र. वर्ष]
संपादक (हिन्दी विभाग)

श्री ख्वाजा सय्यद अनसार अली
B. A. [III year]
संपादक (उर्दू विभाग)

- अभिव्यक्ति -

स्नेहसंमेलन समारोपाचे प्रमुख पाहुणे

डॉ. एन्. भास्कर यांचे स्वागत करीत असताना प्राचार्य श्री एम. डी. कुळकर्णी
बाजूस विद्यार्थी प्रतिनिधी श्री जाफर प्रा. श्री पुल्ले (उभे)

स्नेह संमेलन समारोपाचे प्रमुख पाहुणे

डॉ. एन्. भास्कर आपले विचार मांडित आहेत.
डावीकडून : (वि. प्रति.) सर्वश्री वाघमारे, मंगनाळे, जाफर, प्राचार्य, सोनटक्के.

विद्यार्थी कल्याण मंडळ : अहवाल

विद्यार्थी कल्याण मंडळाच्या वतीने चालू शैक्षणिक वर्षात विविध कार्यक्रम व उपक्रम घेण्यात आले.

१ अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलनाचे अध्यक्ष व मराठीतील सुप्रसिद्ध साहित्यिक श्री पु. भा. भावे यांचे भाषण आयोजित करण्यात आले होते. त्यांनी ' मी का लिहितो? ' या विषयावर आपले चिंतनीय विचार मांडले.

मराठीतील सुप्रसिद्ध कवी व्यातनाम वक्ते प्राचार्य राम शेवाळकर यांच्या भाषणाचा कार्यक्रमही मंडळाच्या वतीने घेण्यात आला. ' मराठी साहित्यातील विनोद ' या विषयावर विनोद प्रचुर असे भाषण करून प्राचार्य शेवाळकरांनी अक्षरशः हास्याचे धबधबे निर्माण केले.

वरील दोन्ही कार्यक्रमांसाठी विद्यार्थी, गावातील नागरिक व महिला बहुसंख्येने उपस्थित हात्या.

२) युवक महोत्सव : विद्यार्थी कल्याण मंडळाच्या वतीने मराठवाडा विद्यापीठ युवक महोत्सवात भाग घेण्यासाठी प्रा. रबींद्र मनोहरांच्या मार्गदर्शनाखाली पंधरा विद्यार्थ्यांचे एक पथक पाठविण्यात आले. योगेश्वरी - महाविद्यालय, अंबाजोगाई येथे झालेल्या या महोत्सवात महाविद्यालयाच्या वतीने समूह गीत, सुगम गायन, सुगम वादन, एकांकिका (हिन्दी) वादविवाद, कथाकथन, कवितावाचन, इ. स्पर्धात विद्यार्थ्यांनी प्रतिनिधित्व केले. या महोत्सवात महाविद्यालयाने सादर केलेल्या ' अबतक क्या किया ' या हिन्दी एकांकिकेतील अभिनयाबाबत उत्कृष्ट अभिनयाचे वैयक्तिक दुसरे पारितोषिक श्री महेश भालके या विद्यार्थ्याला मिळाले.

या महोत्सवासाठी पाठविण्यात आलेले संघ खालील प्रमाणे होते.

समूहगीत : श्यामसुंदर माळेगावकर (प्रमुख), मधुकर कुलकर्णी, आनंद रायकर, खंडगावकर, नीतीन वझे, जसबीर तरेजा, रमेश कंतेवार, विजय मंगनाळे.

सुगन गायन : श्यामतुंदर माळेगावकर
सुगम वादन : सुधाकर कुलकर्णी
कविता माचन : महेश भालके
कथा कथन : कृष्णा पालदेवार

बादविवाद (मराठी) : रत्नपारखी आर. एन.
महेश भालके

एकांकिका (हिन्दी) : महेश भालके विरेंद्र आअलवार, आनंद रायकर,
तलवारे पी. एस., वेशमुख आर. एम.

संगीत स्पर्धेत वाद्याची साथ श्री बी व्ही उप्पलवार यांनी केली.

- संयोजक - प्रा. सुग्राम पुल्ले

महाविद्यालयाचे वार्षिक स्नेहसम्मेलन

देगलूर महाविद्यालयाचे वार्षिक स्नेह सम्मेलन दि. २२, २३, २४ फेब्रु. ७९ या तीन दिवशी सानंद संपन्न झाले. विशेष म्हणजे या वर्षी विद्यार्थी संसदेच्या निवडणुका झाल्या नसताना हे सम्मेलन माजरे झाले आणि शांततेने व खेळीमेळीच्या वातावरणात पार पडले. या सम्मेलनासाठी प्रमुख पाहुणे व उद्घाटक म्हणून प्राचार्य डॉ. ना. य. डोळे, उदयगिरी महाविद्यालय उदगीर, हे लाभले होते. या प्रसंगी प्रमुख पाहुणे या नात्याने केलेल्या भाषणांत 'हे स्पर्धेचे युग आहे हे ओळखून विद्यार्थ्यांनी विविध स्पर्धांत व क्षेत्रात नैपुण्य संपादन करायला हवे' असे आवाहन प्राचार्य डोळे यांनी केले.

या उद्घाटन सोहळ्याची मुहूर्ताव महाराष्ट्र गीताने झाली. प्रास्ताविक विद्यार्थी कल्याण मंडळाचे प्रमुख प्राध्यापक सुग्राम पुल्ले यांनी केले. अध्यक्षस्थानी प्राचार्य माधवराव कुलकर्णी हे होते. प्राचार्य कुलकर्णी यांनी प्राचार्य डोळे प्रमुख पाहुणे यांचे प्रारंभी महाविद्यालयातर्फे पुष्पहार घालून स्वागत केले. तदनंतर प्राध्यापकांच्या व कर्मचाऱ्यांच्या वतीने अनुक्रमे प्रा. जोशी व्ही. जी. व श्री बोगुलवार यांनी पुष्पहार घालून स्वागत केले. विद्यार्थी प्रतिनिधीतर्फे सर्वथी कतेवार रमेश, कांबळे रवींद्र, कुलकर्णी सुधाकर, तलवारे पी. एस., नागरेड्डी यांनी स्वागत केले. पाहुण्यांचा परिचय प्रा. आर. के. कुलकर्णी यांनी करून दिला. पसायदानाने या उद्घाटन समारंभाची सांगता झाली.

स्नेह सम्मेलनाच्या काळात - तिन्ही दिवशी विविध खेळांच्या स्पर्धा, संगीत स्पर्धा, वक्तृत्व स्पर्धा निबंध स्पर्धा इ. घेण्यात आल्या.

दि. २४ फेब्रु. रोजी डॉ. एन्. भास्कर यांच्या हस्ते, तीन दिवसांपासून सुरू असलेल्या स्नेह सम्मेलनाचा सांगता समारंभ संपन्न झाला. या प्रसंगी डॉक्टरांच्या हस्ते

विविध स्पर्धात प्रथम व द्वितीय आलेल्या विद्यार्थ्यांना पारितोषिके देऊन त्यांचा गौरव करण्यात आला. समारोप समारंभाच्या अध्यक्षस्थानी प्राचार्य कुलकर्णी होते. महा-विद्यालयाच्या वतीने प्रारंभी प्रमुख पाहुणे डॉ. एन्. भास्कर यांचे प्राचार्यांनी पुष्पहार घालून स्वागत केले. तर प्राध्यापक व कर्मचारी वर्गातर्फे प्रा. बल्लारी व श्री. बोगूलवार यांनी ! विद्यार्थी प्रतिनिधींच्या वतीने सर्वश्री सय्यद जाफर, विजय मंगनाळे, चंद्रकांत गोविंदवार, पिराजी सोनटक्के व नागोराव वाघमारे यांनी पाहुण्यांचे पुष्पहार घालून स्वागत केले. प्रा. पुरुषोत्तम देशमुख यांनी पाहुण्यांचा परिचय करून दिला.

प्रास्ताविकात प्रा. पुल्ले यांनी स्नेह संमेलनात विद्यार्थ्यांनी जे सामंजस्य व स्नेहभाव दाखविला त्याचे कौतुक केले व हे संमेलन शांततेने व व्यवस्थितपणे पार पाडण्यासाठी ज्यांनी हातभार लावला त्या सर्वांचे संयोजक या नात्याने आभार मानले. अध्यक्षपदावरून बोलताना प्राचार्यांनी विद्यार्थ्यांनी दाखविलेल्या खिलाडू वृत्तीचे कौतुक केले. या प्रसंगी विद्यार्थी प्रतिनिधींच्या वतीने नागोराव वाघमारे यांनी ' स्नेह संमेलनाच्या संदर्भात आपले विचार मांडले. प्रमुख पाहुणे डॉ. एन्. भास्कर यांनी विद्यार्थ्यांनी दाखविलेल्या नैपुण्याबद्दल त्यांचे कौतुक केले. प्रा. रवींद्र मनोहर व विद्यार्थी प्रतिनिधी विजय मंगनाळे यांच्या आभार प्रदर्शनानंतर विद्यार्थी वर्ग ज्या कार्यक्रमाची आतुरतेने वाट पहात होता ती शेला पागोटे' हा कार्यक्रम हास्यानिनादात संपल्यानंतर या वार्षिक स्नेह संमेलनाची यशस्वी सांगता झाली.

- संयोजक - प्रा. सुप्राम पुल्ले

श्री ज्ञानोबारावजी ढगे यांचा सत्कार

दि. १२-३-७९ रोजी महाविद्यालयातर्फे महाराष्ट्र शासन पुरस्कार विजेते आदर्श प्रा. शिक्षक, श्री. ज्ञानोबारावजी ढगे यांचा यथोचित सत्कार करण्यात आला.

कार्यक्रमाचे अध्यक्षस्थान संस्थेचे अध्यक्ष श्री. पोशट्टीजी उनग्रतवार यांनी भूषविले. प्रारंभी प्राचार्य एम. जी. कुलकर्णी यांच्या स्वागतपर भाषणानंतर श्री. ढगे गुरुजींना ' शाल व श्रीफळ ' देऊन प्राचार्यांनी त्यांचा सत्कार केला.

सत्कार प्रसंगी प्रा. जाजू. प्रा. एल. एस. कुलकर्णी, प्रा. आर. के. कुलकर्णी, प्रा. राठौर, प्रा. त्कियोद्दीन, प्रा. कठाळे व श्री. उप्पलवार यांची प्रसंगोचित गुण-वर्णनवर भाषणे झाली.

या कार्यक्रमास महाविद्यालयाच्या प्राध्यापक, कर्मचारी व विद्यार्थ्यांव्यतिरिक्त देगलूर परिसरातील बहुसंख्य शिक्षक, वृद्ध व प्रमुख नागरिक उपस्थित होते. शेवटी प्रा. मनोहर यांनी आभार प्रदर्शन केले.

- प्राचार्य

व्यवसाय मार्गदर्शन -

महाविद्यालयाच्या व्यवसाय मार्गदर्शन केंद्राच्या वतीने या वर्षी दि. ५-१-१९७९ रोजी महाविद्यालयीन स्तरावर 'व्यवसाय मार्गदर्शन परिषद' आयोजित करण्यात आली. परिषदेचे अध्यक्षस्थान प्राचार्य एम. डी. कुलकर्णी यांनी भूषविले होते. प्रा. एल. एस. कुलकर्णी यांच्या प्रास्ताविक भाषणानंतर नांदेड येथील युवा सेवायोजन अधिकारी श्री. गजभारे यांनी परिषदेचे औपचारिक उद्घाटन केले व विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन केले. या प्रसंगी नांदेड येथील जिल्हा सेवा योजन अधिकारी श्री. शहारे, देगलूर येथील शासकीय तांत्रिक शिक्षण शाळेचे अधोक्षक श्री. देशपांडे, व देगलूर येथील महाराष्ट्र वॉकेचे व्यवस्थापक श्री. वझे यांनी विद्यार्थ्यांना व्यवसाय निवडण्याच्या दृष्टीने उपयुक्त अशी माहिती सांगितली. प्रा. राठौर व प्रा. सुनील देव यांनीही या प्रसंगी आपले विचार मांडले. प्राचार्य माधवराव कुलकर्णी यांनी अध्यक्षीय समारोप केल्यानंतर प्रा. प्रकाश देशमुख यांनी सर्वांचे आभार मानले. परिषदेस विद्यार्थी वर्ग मोठ्या संख्येने उपस्थित होता. विद्यार्थ्यांमध्ये व्यवसाय विषयक जाणीव निर्माण करण्याच्या दृष्टीने परिषद उपयुक्त ठरली.

व्यवसाय मार्गदर्शन केंद्राच्या वतीने दि. २४-१-७९ रोजी पुणे येथील सहाय्यक व्यवसाय मार्गदर्शन अधिकारी श्री. बी. टी. गोळवलकर यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले होते. वक्त्यांनी विद्यार्थ्यांना विविध व्यवसायासंबंधी अत्यंत उपयुक्त माहिती सांगितली.

महाविद्यालयात कनिष्ठ महाविद्यालयीन पातळीवर व्यावसायिक अभ्यासक्रम सुरू करण्यासंबंधीचा प्रस्ताव जिल्हा व्यावसायिक शिक्षण अधिकारी, नांदेड यांच्याकडे पाठविण्यात आला आहे. असे अभ्यासक्रम सुरू करण्याबाबत महाविद्यालय प्रयत्नशील आहे.

व्यवसाय मार्गदर्शन केंद्राच्या वतीने महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांना पदवीपूर्व व पदव्युत्तर अभ्यासक्रम, पदविका, व्यावसायिक अभ्यासक्रम इत्यादीची माहिती वेळोवेळी दिली जाते. तसेच विविध प्रकारच्या शिष्यवृत्त्या, व भात्री काळात योग्य व्यवसायाची निवड करणे या संबंधीही मार्गदर्शन केले जाते.

प्रा. एल. एस. कुलकर्णी
प्रभारी प्राध्यापक, व्यवसाय मार्गदर्शन

ग्रंथालय अहवाल :-

१९६३ ला स्थापन झालेल्या ग्रंथालयाची आज ग्रंथसंख्या २७४८६ इतकी आहे. दर वर्षी बहुमूल्य अशी पुस्तकांची भर पडत असते. वाचकांच्या आवडीनुसारच पुस्तकाची भर पडत असते. वाचकांच्या आवडीनुसार पुस्तकांची मागणी केली जाते, त्याच प्रमाणे

अभ्यासासाठी लागणारी सर्व पुस्तके विद्यार्थ्यांना पुरविली जातात, प्रत्येक विद्यार्थ्यांस त्याच्या सर्व विषयाचे पुस्तके देण्याचा आम्ही प्रयत्न केलेला आहे बी कॉम. प्रथम वर्षाचा निकाल १०० टक्के लागला, त्याचे श्रेय विद्यार्थी ग्रंथालयास देतात. याबद्दल आम्हाला ग्रंथालयाचा अभिमान वाटतो. त्याचप्रमाणे आमचे वाचनालय (Reading Room) अत्यंत अद्ययावत असे आहे. सर्व विषयाची मासिके नियमितपणे येतात. तसेच (जनरल नॉलेज) सामान्य ज्ञानावरील बरीच मासिके पण वाचनालयात येतात. मासिके वाचनासाठी बरेच वाचक बसलेले असतात.

रात्रीचे ग्रंथालय हे, एक ग्रंथालयाचे भूषण आहे. परिक्षेच्या काळात विद्यार्थ्यांना अधिक वेळ अभ्यासाकरिता मिळावा या करिता रात्रीच्या ग्रंथालयाची व्यवस्था करण्यात आली आहे. एका वेळेस १०० विद्यार्थी बसू शकतील अशी सोय रात्रीच्या ग्रंथालयात केलेली आहे. प्रत्येक वाचकास त्याचा ग्रंथ मिळाला पाहिजे या सूत्रानुसार ग्रंथालयातील कर्मचारी नेहमी तत्पर असतात वाचकांना अधिक पुस्तके हाताळता यावीत याकरिता मुक्तद्वार ठेवण्यात आलेले आहे. दररोज १०० ते १५० ग्रंथ वाचकांना दिली जातात.

या वर्षी विद्यापीठ आयोगाने जी रक्कम मंजूर केली त्या रकमेतून बहुमूल्य अशी पुस्तके विकत घेण्यात आलेली आहेत. ग्रंथ संख्या खालील प्रमाणे आहे.

३१ मार्च १९७८ पर्यंतची ग्रंथ संख्या	२५,६४०
१०-३-१९७९ पर्यंत	१६९३
१९७८-१९७९ S. A. F. ची पुस्तके	१५३
	<hr/>
	२७,४८६

या पुस्तकांत कनिष्ठ महाविद्यालयातील पुस्तकांचा समावेश आहे.

१९७८-७९ या वर्षाकरिता प्राध्यापक विसपूते यांची प्रमारी प्राध्यापक म्हणून निवड करण्यात आली आहे. आमच्या ग्रंथालयास खालील मान्यवर व्यक्तींनी भेटी देऊन ग्रंथालयाचे कामकाज व सुव्यवस्था पाहून समाधान व्यक्त केले.

- १) प्रदीप प्रकाश मोखले (PhD विद्यार्थी) तत्वज्ञान विभाग पुणे विद्यापीठ
- २) तेज निबळीकर (PhD विद्यार्थी) तत्वज्ञान विभाग पुणे विद्यापीठ
- ३) न्यायाधीश संगवई
- ४) नरसिंगराव देशपांडे
- ५) पु. भा. भावे
- ६) सुरेंद्र बारलिंगे

ग्रंथपाल

देगलूर महाविद्यालय, देगलूर
जि. नांदेड

वसतिगृह

सन १९७८-७९ या चालू वर्षाच्या सुरुवातीस संस्थेच्या व प्राचार्यांच्या प्रयत्नाने खेड्यातून येणाऱ्या आर्थिकदृष्ट्या मागासलेल्या विद्यार्थ्यांच्या सोयीसाठी दि. २५-७-७८ रोजी वसतिगृहाचे काम पाहण्याची जबाबदारी प्रा. व्ही. एस. यरमुने यांचेकडे सोपविण्यात आली. त्या शिवाय प्राचार्यांनी एक वसतिगृह समिती नेमली, या समितीचे सर्वश्री प्राचार्य एम्. डी. कुलकर्णी, प्रा. एम्. एम्. सोनटक्के, प्रा. एस. पी. देशमुख, प्रा. पी. एल. लांडगे, प्रा. व्ही. एस. यरमुने, प्रा. कल्याणपाड जी. एस., प्रा. एम. बाबू प्रा. एल. एस. कुलकर्णी प्रा. मांजरमकर हे सभासद होते.

या समितीच्या मार्गदर्शनाखाली हे वसतिगृह चालवण्यात आले. सन १९७८-७९ या चालू वर्षात एकूण १० बैठका घेण्यात आल्या व वेळोवेळी समितीचे मार्गदर्शन व दरमहा होणाऱ्या खर्चाचा हिशेब समिती समोर ठेऊन त्यावर चर्चा होऊन मान्य केला गेला. वसतिगृहात शिस्त राखण्यासाठी या समितीचे वेळोवेळी मार्गदर्शन वसतिगृह व्यवस्थापकास मिळाले.

या वसतिगृहात पांच विद्यार्थी श्रमदान करीत होते. त्यांना मोफत जेवण देण्यात आले व इतर विद्यार्थ्यांस दरमहा फक्त २५ रु. फी आकारण्यात आली. वसतिगृहात श्री भूताळे एम. आर., श्री वाघमारे, एस. जी., श्री मदन के. आर., श्री जाधव, यु. पी. श्री देवकते एन. टी. हे पांच विद्यार्थी श्रमदान करणारे होते. या विद्यार्थ्यांनी अत्यंत संयमाने, समंजसपणे व प्रामाणिकपणे वसतिगृहाची कामे केली हे कौतुकास्पद आहे.

या वसतिगृहात अत्यंत अल्प शुल्क घेऊन चांगल्या प्रतीचे जेवण देण्याचा प्रयत्न केला गेला. दि. २५-७-७८ पासून सुरू झालेल्या वसतिगृहाची सोय शैक्षणिक वर्षाच्या अखेरपर्यंत उपलब्ध होती. जवळपास या शैक्षणिक वर्षात १३० विद्यार्थ्यांनी या वसतिगृहाचा लाभ घेतला.

- प्रा. व्ही. एस. यरमुने
प्रभारी प्राध्यापक

क्रीडा वृत्त

या वर्षी क्रीडा विभागाचा व्याप वाढल्यामुळे प्राचार्य एम्. डी. कुलकर्णी यांच्या मार्गदर्शनाखाली क्रीडा समिती स्थापना करण्यात आली. त्यात खालील प्राध्यापकांचा समावेश आहे.

- १) प्रा. मांजरमकर जी. के. (संयोजक)
- २) ,, एन्. आर. कुलकर्णी.

- ३) ,, व्ही. जी. जोशी
- ४) ,, एम. बाबू
- ५) ,, बल्लारी पी. आर.

१) बुद्धिबळ स्पर्धा -

प्रतिवर्षीप्रमाणे मराठवाडा विद्यापीठाने बीड येथे केंद्रीय पातळीवर बुद्धिबळाच्या स्पर्धा आयोजित केलेल्या होत्या. त्यात आपल्या महाविद्यालयाने एकंदरीत स्पर्धेत २४ गुणांपैकी १५.५ गुण प्राप्त करून सर्व स्पर्धेत चौथे स्थान पटकावले.

भाग घेतलेले विद्यार्थी -

मिळविलेले गुण

१) येवतीकर महंमद रफी	गुण
२) नितीन वझे	३ गुण
३) एम्. रघुनाथ	२.५ गुण
४) देशमुख सी. व्ही.	२ गुण

विशेष उल्लेखनीय गोष्ट म्हणजे आपल्या संघातील येवतीकर महंमद रफी ह्या खेळाडूने एकूण स्पर्धेत सर्वाधिक गुण प्राप्त करून स्पर्धेत दुसरा क्रमांक पटकावला. त्यामुळे मराठवाडा विद्यापीठाने आयोजित केलेल्या बुद्धिबळ कोचिंग कॅम्पसाठी निवड झाली.

२) व्हॉलीबॉल स्पर्धा -

मराठवाडा विद्यापीठाने श्रमबाद येथे आयोजित केलेल्या व्हॉलीबॉल स्पर्धेत देगलूर महाविद्यालयाने भाग घेऊन अनुक्रमे गंगाखेड महाविद्यालय गंगाखेड, विधी महाविद्यालय व आयुबंद महाविद्यालय नांदेड, यांचा पराभव करून 'ब' विभागीय स्पर्धेत दुसरे स्थान पटकावले. शिवाय सेंट्रल स्पर्धेत सुद्धा उपांत्य फेरीत पदार्पण केले. विशेष उल्लेखनीय गोष्ट म्हणजे अमृतवार प्रदीप या खेळाडूची मराठवाडा विद्यापीठाने आयोजित केलेल्या व्हॉलीबॉल कोचिंग कॅम्पसाठी निवड केली व आंतर विद्यापीठातर्फे स्पर्धेत भाग घेतला.

१) कॅप्टन स्पर्धेत भाग घेतलेले खेळाडू -

- १) प्रदीप अमृतवार
- २) सय्यद जाफर
- ३) रमेश कतेवार
- ४) राठौर मोतीराम
- ५) सुभाष उत्तरवार
- ६) विजय मंगनाळे
- ७) रेनगुंठवार अशोक
- ८) नारायण तोटावार

३) क्रिकेट स्पर्धा -

मराठवाडा विद्यापीठाने नांदेड येथे आयोजित केलेल्या आंतर महाविद्यालयीन क्रिकेट स्पर्धेत आपल्या महाविद्यालयाने बहिर्जी महाविद्यालय वसमतनगरचा पराभव केला.

क्रिकेट स्पर्धेत भाग घेणारे खेळाडू -

१) कॅप्टन सय्यद जाफर २) सुभाष उत्तरवार ३) रमेश कतेवार ४) विजय मंगनाळे ५) पालबेवार कृष्णा ६) मकेताय रघुनाथ ७) करडखेडकर सुनील ८) सुधीर देशपांडे ९) कमलाकर व्ही. जी. १०) प्रकाश केंद्रेकर ११) तरेना जसवीरसिंग ११) नितीन वझे १३) जयंत देशपांडे.

बॉल बॅडमॅटन -

दिनांक २-११-७८ ला मराठवाडा विद्यापीठाने परभणी येथे आयोजित केलेल्या बॉल बॅडमॅटन स्पर्धेत देगलूर महाविद्यालयाने अनुक्रमे शिवाजी महाविद्यालय परभणी, श्री शिवाजी महाविद्यालय कंधार, व श्री लाल बहादूरशास्त्री महाविद्यालय धर्माबादचा पराभव करून 'ब' विभागीय स्पर्धेत प्रथम क्रमांक प्राप्त केला.

केंद्रीय विभागीय स्पर्धेत इंजिनिअरींग कॉलेज औरंगाबादचा पराभव करून उपात्य फेरीत पदापर्ण केले. विशेष उल्लेखनीय बाब म्हणजे सय्यद जाफर व सुभाष उत्तरवार यांची बॉल बॅडमॅटनच्या कोचिंग कॅम्पसाठी निवड झालेली आहे.

स्पर्धेत भाग घेतलेले खेळाडू -

१) सुभाष उत्तरवार (२) सय्यद जाफर (३) रमेश कतेवार (४) वजाज डी. एच. ५) मंगनाळे विजय (६) नितीन वझे (७) सुधीर देशपांडे (८) महारणवार

ज्युनियर महाविद्यालय

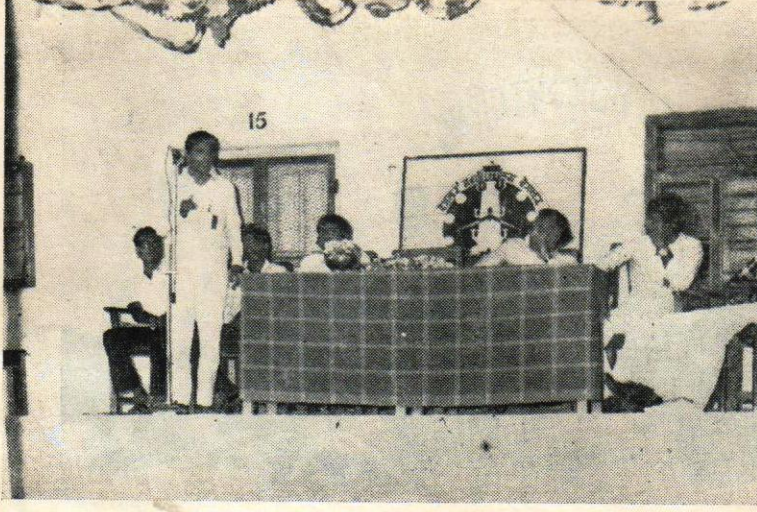
हिवाळी सत्रात १२ वी सायन्सच्या विद्यार्थ्यांनी भाग घेऊन आपले कौशल्य क्रीडा प्रेमी जनतेस दाखविले.

विशेष उल्लेखनीय गोष्ट म्हणजे ज्युनिअर महाविद्यालयीन शेटल (बॅडमॅटन) स्पर्धेत आपल्या महाविद्यालयातील मुलींच्या संघाने नांदेडच्या प्रतिभानिकेतन महाविद्यालयाचा पराभव करून नांदेड जिल्ह्यात दुसरा क्रमांक पटकावला.

या वर्षी विद्यार्थ्यांच्या स्वयंस्फूर्त उत्साहाने महाविद्यालयात स्नेह संमेलन मोठ्या थाटात पार पडले स्नेह संमेलनात विविध खेळांच्या मुला-मुलींच्या स्पर्धा आयोजित करण्यात आल्या. उदा. क्रिकेट, बॉल बॅडमॅटन, बुद्धिबळ, रतींग, ऊंच उडी, लांब उडी इत्यादी

विशेष आनंदाची गोष्ट म्हणजे इ. स. १९७९-८० ह्या वर्षासाठी श्री जिल्हा क्रीडा अधिकारी नांदेड यांच्याकडून आपल्या महाविद्यालयाला खेळाचे मैदान दुरुस्तीसाठी रु. १०,००० अनुदान मिळाले. ❖

- अभिव्यक्ति -

स्नेहसम्मेलनाचे उद्घाटक प्राचार्य ना. य. डोळे आपले विचार मांडित आहेत. बाजूस बसलेले प्रभारी प्रा. पुल्ले, विद्यार्थी प्रतिनिधी श्री तलवारे, श्री सुधाकर कुळकर्णी, प्राचार्य कुळकर्णी, श्री रेड्डी, श्री रमेश कतेवार.

स्नेहसम्मेलनाचे उद्घाटक प्राचार्य ना. य. डोळे, प्राचार्य एम. डी. कुळकर्णी व प्रभारी प्राध्यापक श्री पुल्ले यांचे समवेत विद्यार्थी प्रतिनिधी (डावीकडून) श्री जाफर, श्री रमेश कतेवार, श्री वाघमारे, श्री रेड्डी, श्री सुधाकर कुळकर्णी, प्राचार्य कुळकर्णी, प्राचार्य डोळे, प्रा. पुल्ले, श्री मंगनाळे, श्री तलवारे, श्री कांबळे श्री सोनटक्के.

व्यवसाय मार्गदर्शन परिषदेत प्रा. राठौर आपले विचार मांडित आहेत. वाजूस श्री. वझे, श्री. शहारे, श्री. गजभारे, प्राचार्य एम. डी. कुलकर्णी व श्री. देशपांडे दिसत आहेत.

स्नेह संमेलन समारोपाचे प्रमुख पाहुणे, डॉ. एन भास्कर प्राचार्य एम. डी. कुलकर्णी, प्राभारी प्राध्यापक पुल्ले व विद्यार्थी प्रतिनिधी.

उर्दू विभागात

महाराष्ट्र राज्य उर्दू अकादमीच्या सौजन्याने दर वर्षीप्रमाणे याही वर्षी उर्दू मुशायरा व चर्चासत्राचा कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला होता. चर्चा सत्राचा मुख्य विषय " उर्दू गझलची प्रगती " हा होता. या कार्यक्रमाचे अध्यक्षस्थान यशवंत महाविद्यालय नांदेडचे उर्दू विभाग प्रमुख डॉ. झाकेर हुसेन फारुखी यानी भूषविले होते. चर्चा सत्रात महाविद्यालयाचे विद्यार्थी, प्राध्यापक व निमंत्रित पाहुणे श्री. खाजा बाहोद्दीन अंडव्होकेट विलोली, इकबाल विलग्रामी औरंगाबाद, हामीद सुहरवर्दी बीड, जलील खुरेशी व अब्दुल लतीफ उदगीर, खलीलुल्ला गुलवर्गा, म. ख. शाजली कंधार, सज्जाद अहमद खां. नांदेड यानी भाग घेतला. शबटी आपल्या अध्यक्षीय भाषणात डॉ. फारुखी यानी उर्दू गझलचे साहित्यातील महत्त्व विशद करून उर्दू गझलची सुरुवात व आजपर्यंतची प्रगती इत्यादी सविस्तर विवेचन केले एकंदरीत हे चर्चा सत्र खूपच रंगले.

रात्री उर्दू मुशायरा कार्यक्रम स्थानिक कवि व जनता पार्टीचे लोकप्रिय नेते खात्री हामेद अली तनवीर यांच्या अध्यक्षतेखाली घेण्यात आला. मुशायरासाठी जवळ पास ५०० श्रोतागण उपस्थित होता. त्यात देगलूरचे नगराध्यक्ष श्री नारायणराव चिद्रावार, तहसीलदार श्री ज्ञाते, जनतापार्टीचे तालुका अध्यक्ष साथी श्री कृष्णाराव देशपांडे व नगरपालिका सदस्य उपस्थित होते. मुशायर्यात उदगीर, नांदेड, परभणी, औरंगाबाद, बीड, जालना, मदनूर मेथोल कवीनी आपल्या काव्याचे वाचन केले. विशेषतः मिर्झा अटकळीकर व अजमत भिलावा यांच्या विनोदी काव्यवाचनास श्रोत्यांनी चांगलीच दाद दिली.

— खाजा अहमदोद्दीन

राष्ट्रीय सेवा योजना -

देगलूर महाविद्यालयातील राष्ट्रीय सेवा योजनेने ७८-७९ सालात अनेक उल्लेखनीय स्वरूपाचे काम केले आहे. ग्रामीण क्षेत्रात राहणाऱ्या शेतकऱ्यांच्या शेती विकासापासून झोपडपट्टीत दारिद्र्य रेषेखाली जगणाऱ्यांच्या विकासापर्यंतची विविध उपक्रमे हाती घेतली होती. एवढेच नव्हे तर सामाजिक, राजकीय, सांस्कृतिक जीवन अधिक उन्नत, विशुद्ध आणि विश्वासार्ह होणाऱ्या दृष्टीने सातत्याने प्रयत्न केले गेले. राष्ट्रीय सेवा योजनेने केवळ सुधारणेची दिशा दाखविली नाही तर अप्रगत अशा गावांची, गावातील माणसांची जीवनपद्धती सूक्ष्म दृष्टीने न्याहाळून तिथले दोष आणि त्यांची कारणे निस्तारण्याचे प्रयत्नही केले. या विविध कार्यक्रमांच्या संयोजनासाठी प्राचार्य एम्. डी. कुलकर्णी आणि प्राध्यापक वर्ग यांनी वेळोवेळी सहाकार्य दिले. रा. से. यो. च्या उद्दीष्टाकडे जाण्यात प्रगतीचे पाऊल पडले ते केवळ प्राचार्यांच्या प्रेरणेने, प्रतिसादाने आणि सहकार्याने.

ग्रामीण आरोग्याकडे विशेष लक्ष -

ग्रामीण विभागापेक्षा ग्रामीण भागातील आजारी होणारांची संख्या अधिक असते हे राष्ट्रीय सेवा योजनेने हेरले. खेड्यांतून रहाणाऱ्या लोकांना स्वच्छता, टांटीव आणि नियमित आहार याची जाण नसते. शिवाय आरोग्याकडे लक्ष देण्यासाठी तशी सोब देखील उपलब्ध नसते. या गोष्टींचा विचार करून 'कॉलरा प्रतिबंधक लस' देण्याची व्यवस्था देगलूर येथील जिल्हा परिषद दवाखान्यातील लोकांच्या सहकार्याने घागन टाकळी, बन्नाळी नारच्या गावात केली गेली. रुग्ण सेवा मंडळाच्या वतीने क्षयरोग निदान शिबीरास सहकार्य देऊन कार्यक्रम यशस्वी करण्यात महाविद्यालयाने साठा वाटा उचलला. ग्राम सौन्दर्यासाठी वृक्षारोपण, नाल्यांची दुरुस्ती, केरकचरा काढून टाकणे, रस्त्यावर मुहम टाकणे, दगड गोटा गोळा करणे यासारखी ग्राम सफाईची कामे केली. या अंतर्गत महाविद्यालयाने दत्त घेतलेल्या बन्नाळी या गावी बीस वृक्षांची रोपणी केली.

आंदोलनग्रस्तांना सहकार्य -

मराठवाडा आंदोलनाला बळी पडलेल्या सर्वसामान्य व गरीबांच्या पुनर्वसनेच्या कार्यात राष्ट्रीय सेवा योजनेने महत्त्वाची कामगिरी बजावली. बझरगा या गावी रस्ता दुरुस्त करणे, तीन लांबी दगड गोटा पांढूचविण्यासारखी कामे विद्यार्थ्यांनी केली. देगलूर येथील पुनर्वसनाच्या बळी तीन घरांचा पाया खोदण्याच्या कामी करडखेड येथे दगड वाहण्याच्या कामी विद्यार्थ्यांनी अतिशय परिश्रम घेतले. विद्यार्थी व स्वतः कार्यक्रम अधिकारी या संस्थानाकडे यांनी सकाळामुन ते संध्याकाळपर्यंत मेहनत घेतला. उपजिल्हाधिकारी श्री खिळारे व तहसीलदार, श्री ज्ञाने यांनी अनेक सहकार्य देण्याबाबत विद्यार्थ्यांना आवाहन केले. युवा सैन्य आणि युवा शक्तीचा सदुपयोग करून आपुलकीची सहकार्यांचा आणि जबाबदारी स्वीकारण्याची भावना दृढ केली.

दारुबंदी, प्रौढ शिक्षण व कुटुंब कल्याण -

देशभरात चालू असलेल्या विविध योजनांना सहकार्य देऊन ईप्सित ध्येयाकडे वाटचाल करण्याच्या दृष्टीने महाविद्यालयाने आणखी एक पाऊल उचलले. दारुबंदी सप्ताहानिमित्त राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या विद्यार्थ्यांनी तीस खेड्यांना भेटी देऊन भितीवर घोषणा लिहून भितीभक्ते तयार करणे, दारूचे दृष्टपरिणाम समजावून देणे यासारखी कामे केली. बळग या गावचे उदा. मौलिक स्वरूपाचे आहे. या गावातील बहुजन दारूचे व्यसनी होते. पण अभिमानास्पद गोष्ट अशी की, आज या गावी दारू विकण्याचे दुकानही उठवून लावण्यात ग्रामस्थानीच मदत केली. प्रतिज्ञापत्रक तयार करवून घेण्यापेक्षा दारू न पिण्याचे महत्त्व पटवून देऊन दारू सोडावयास लावण्यात विद्यार्थ्यांनी खरे यश मानले. कुटुंब कल्याण या राष्ट्रीय कार्यक्रमाचे स्वरूप, तिची दिशा, तिचे महत्त्व या गोष्टी विद्यार्थ्यांनी देगलूर तालुक्यातील अनेक गावात जाऊन समजावून सांगितल्या. ही गोष्ट काळाची गरज आहे आणि ती अपरिहार्य आहे हे पटवून अनेकांची या कार्यासाठी मने परिवर्तित करण्यात विद्यार्थ्यांना यश मिळाले. प्रौढ शिक्षणाच्या कामी गावातील नागरिकांची बैठक बोलावून सभा भरवून बन्नाळी या गावी वाचनालय देखील उघडण्यात आले. अल्पबचत सप्ताहानिमित्त अनेक स्त्रीयांना अल्पबचतीकडे वळविले.

ग्रामीण पुनर्रचनेच्या दिशेने -

ग्रामीण पुनर्रचनेकरिता युवक या नावाने दहा दिवसांचे एक शिबिर देगलूर तालुक्यांतील बोरगांव या गावी आयोजित केले गेले. ग्राम विकासाच्या आणि ग्राम-स्थांच्या व्यक्तिगत जीवनाच्या दृष्टीने विशेष लक्ष पुरवून विद्यार्थ्यांनी जी कामगिरी केली ती लोकांविषयी असलेल्या सेवाभावाची प्रचीतीच म्हणता येईल. या शिबिरात १२०० फूट नालीचे खोदकाम, व १६०० फूट लांबीचा रस्ता तयार करून दिला. सात सोफा संडासासाठी खोदकाम करण्यात आले. या शिवाय क्षयरोग निदान शिबीर आयोजित करून १३४ लोकांना औषध पाणी देण्यात आले. कृषि अधिकारी, कुष्ठरोग अधिकारी, दारूबंदी अधिकारी. अशा लोकांच्या भेटी घडवून शेती उत्पादनात वाढ, पिकावरील औषधांचा वापर आणि आरोग्य या संदर्भात नियमितपणे दहा दिवस ग्रामस्थांना मदत केली. यासाठी प्राचार्य एम्. डी. कुलकर्णी यांनी वेळोवेळी लक्ष देऊन सहकार्य दिले.

सांस्कृतिक आणि राष्ट्रीय सेवा योजना -

दीपावली आणि मकर संक्रांत या सारख्या सणातून राष्ट्रीय सेवा योजनेने आयोजित कार्यक्रम पार पाडून दलित-पददलित, गोर-गरीब यांना एकत्र आणून त्यांचा आनंद द्विगुणित करण्याचे काम केले. दीपावलीनिमित्त वज्राळी, बागन टाकळी देगलूर आणि देगांव या चार गावी ८५० कपडे वाटपाचा कार्यक्रम घडविला. मकर संक्रांतीच्या वेळी झोपडपट्टीत राहणाऱ्या स्त्रीयांना 'हळदी कुंकूम' सारखे उपक्रमातून सुशिक्षित महिलांच्या आणि महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांनीच्या सहवासात आणून राष्ट्रीय योजनेने आपलेपणाचे नाते बळकट केले.

युवा शिबीरातलि सहभाग -

जिल्हा पातळीवर, केंद्रीय पातळीवर आणि राष्ट्रीय पातळीवर आयोजित झालेल्या अनेक युवा शिबीरात राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या विद्यार्थ्यांना पाठवून शिबीर जीवनाची संधी दिली. मध्यप्रदेशात पार पडलेल्या हिवाळी शिबीरात पुढील विद्यार्थी सहभागी झाले. १) महेश भालके २) पांडुरंग तलवारे ३) के. एम. शिगाडे ४) बुरडे ५) वाघमारे ६) वाघमारे एल. एम्. ७) देवकते ८) इंगळे ९) भुताळे.

धर्माबाद येथील जिल्हा शिबीरात अनुक्रमे १) सुधाकर कुलकर्णी २) आनंद रायकर ३) रमाकांत रत्नपारखी ४) रामचंद्र शेळके ह्या चार विद्यार्थ्यांनी उपस्थिती नोंदवली. अजिठा येथे झालेल्या "मध्यवर्ती अुद्बोधन शिबीरात" पुढील विद्यार्थी व विद्यार्थ्यांनी होत्या. १) शुभदा भाले २) कु. सुनीता भालके ३) श्री. प्रमोद बेंडे ४) श्री. विजय मंगनाळे आणि ५) श्री. किशन वाडीकर. वर नमूद केलेल्या अनेक कार्यक्रमांसाठी विद्यार्थ्यांनी ऊस्फूर्त प्रतिसाद देऊन सेवाभाव दर्शवला.

विद्यार्थी नेत्यांची निवड -

१९७८-७९ सालासाठी राष्ट्रीय सेवा योजनेच्या विद्यार्थी नेत्यांची निवड करण्या-

साठी प्राचार्य श्री. एम्. डी. कुलकर्णी यांच्या अध्यक्षतेखाली एक समिती नेमली होती. त्या समितीने पुढील विद्यार्थ्यांची " विद्यार्थी नेता " (Group Leader) म्हणून निवड केली.

१) प्रमोद बेंडे २) विजय मंगनाळे ३) रमाकांत रत्नपारखी ४) किशन वाडीकर.

.... प्राध्यापकांचे उल्लेखनीय कार्य

प्राध्यापक लक्ष्मीकांत तांबोळी.

- १) कारंजा जि. अकोला येथे शरद व्याख्यानमालेत महाभारतातील व्यक्तिदर्शन या विषयावर दोन व्याख्याने दिली.
- २) चंद्रपूर येथे झालेल्या अखिल भारतीय साहित्य सम्मेलनात प्रतिनिधीत्व केले. कवी सम्मेलनात सहभाग.
- ३) आकाशवाणी औरंगाबाद केंद्रावरून नभोनाटय, गीत, बालगीत, भाषण इत्यादी कार्यक्रम सादर केले.
- ४) दूरदर्शन (Tv) मुंबई केंद्रावर झालेल्या मराठवाडा कवी सम्मेलनात काव्य वाचन.
- ५) अंबा, सलामसाब, गंधकाली ही पुस्तके प्रकाशित.
- ६) प्रतिष्ठान, महाराष्ट्र टाईम्स, हंस इत्यादी नियत कालिकातून कविता प्रसिद्ध झाल्या.
- ७) शाळासमूह योजने अंतर्गत वझर येथील शाळेस भेट व मार्गदर्शन तसेच महाविद्यालयातील शिबीरात शिबीरार्थींना मराठी विषयातील अध्यापन संबंधी उद्बोधन वर्ग घेतला.

प्रा. प्रभाकर डुब्बेवार

चालू शैक्षणिक वर्षात दि १५ ऑगस्ट रोजी " प्रमंडळ कायदा व सचिवाची कार्यपद्धती "या पुस्तकाचे प्रकाशन. अडत व्यापारी शिक्षण संस्थेचे अध्यक्ष श्री पोशेट्टीजी अनुग्रतवार यांच्या हस्ते समारंभ पूर्वेक झाले. हे पुस्तक बी. कॉम. द्वितीय वर्ष-तृतीय सेमिस्टरसाठी लिहिण्यात आले आहे.

महाविद्यालयात आयोजित केलेल्या " सहकारी चळवळ : युवक शिबीरात " आजचे युवक व सहकारी चळवळ या विषयावर अभ्यासपूर्ण भाषण केले.

वी. काँम तृतीय वर्ष सहाय्या सेमिस्टरसाठी 'परिणमय लेखाकर्म' 'Cost Account' या विषयावर लवकरच पुस्तक प्रकाशित होणार आहे.

प्राध्यापक एकनाथ विसपुते

प्रा. इ. जी विसपुते हे आमच्या महाविद्यालयातील रसायनशास्त्र विभाग प्रमुख असून मराठवाडा विद्यापीठ अभ्यास मंडळावर त्यांची तीन वर्षांसाठी निवड झाली आहे.

प्रा. सुग्राम पुल्ले

सप्टेंबर ते डिसेंबर ७८ च्या 'प्रतिष्ठान' मासिकातून 'महानुभाव साहित्य व सांकेतिक लिपी' हा वाङ्मय समीक्षणात्मक लेख प्रसिद्ध झाला.

प्रा. एल. एस. कुलकर्णी

दि. २९, ३० व ३१ डिसेंबर १९७८ च्या काळात पुणे येथे राज्यपातळीवर भरवण्यात आलेल्या 'शिक्षण व व्यवसाय मार्गदर्शन परिषदेस' अल्पस्थित राहून महाविद्यालयाचे प्रतिनिधित्व केले.

आंतर भारतीय क्रॉँ औराद शाहाजानी येथील मा. दि. मं. महाविद्यालयात दि. २२ मार्च ते दि. ३० मार्च १९७९ या कालावधीत घेण्यात आलेल्या 'युवक नेतृत्व शिबीरात सहभागी होऊन महाविद्यालयाचे प्रतिनिधित्व केले. मे महिन्यात राज्यशास्त्र विभाग मराठवाडा विद्यापीठातर्फे आयोजिलेल्या 'सेमिनार' मध्ये सहभाग

प्रा. आर. जी. थडके

आमच्या महाविद्यालयातील लोकप्रशासन विभागाचे प्रमुख असून या वर्षी मराठवाडा विद्यापीठ अभ्यास मंडळावर त्यांची ३ वर्षांसाठी निवड झाली आहे.

प्रा. व्ही. जी. जोशी

प्राणीशास्त्र विभागात प्राध्यापक अतून यावर्षी मराठवाडा विद्यापीठ अभ्यास मंडळावर त्यांची ३ वर्षांसाठी स्वीकृत सदस्य म्हणून नेमणूक झाली आहे.

प्रा. एस्. पी. देशमुख

प्राणीशास्त्र विभाग प्रमुख मार्च ७९ मध्ये सुरत येथे अखिल भारतीय पातळीवर आयोजिलेल्या प्राणीशास्त्र विषयाच्या सेमिनारसाठी निवड व त्यात सहभाग.

प्रा. आर. के. शेट्टे

वनस्पतीशास्त्र विभाग प्रमुख विद्यापीठ अनुदान मंडळाच्या योजने अंतर्गत एम्. फील. अभ्यास क्रमासाठी पंजाब विद्यापीठ चंदीगडकडून निवड.

नवागतांचे स्वागत

१९७८-७९ या वर्षात प्रा. डी. एम. देशमुख, प्रा. सलगरे, प्रा. पदीलवार, प्रा. वट्टमवार, प्रा. मतीन, प्रा. वाडकर यांची नव्याने प्राध्यापक म्हणून नियुक्ती झाली. अभिनंदन.

शुभेच्छा

महाविद्यालयातील अर्थशास्त्रांचे सिनिअर प्राध्यापक श्री आर. व्ही. घोंगडे दे येथील नीकरीचा राजीनामा देऊन इतरत्र गेले. महाविद्यालयातर्फे त्यांना शुभेच्छा देण्यांत आल्या.

विविध कार्यक्रम

महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांना व तसेच देगलूर शहरातील रशिकांना साहित्य क्षेत्रातील नामवंतांच्या व्याख्यानांचा लाभ व्हावा. या उद्देशाने मान्यवरांची व्याख्याने आयोजण्यात आली होती. या उपक्रमानुसार सुप्रसिद्ध साहित्यिक श्री पु. भा. भावे, व सुप्रसिद्ध कवि, टीकाकार, प्राचार्य शेवाळकर यांची व्याख्याने ऐकण्याचा योग देगलूर-वासियांना घडवून आणण्यात आला.

विविध योजना

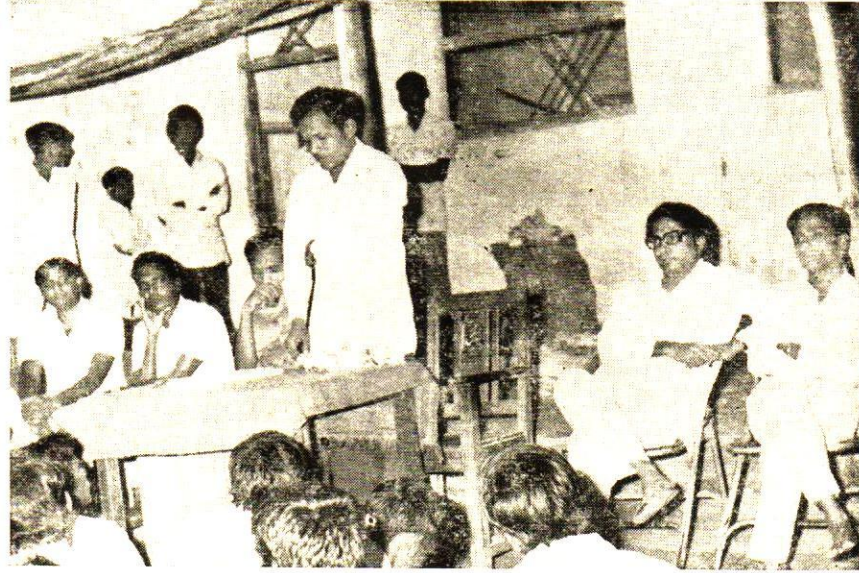
विद्यापीठ अनुदान मंडळातर्फे या वर्षी ग्रंथ व प्रयोगशाळा उपकरण खरेदी यामाठी २५ हजार रुपयांचे अनुदान प्राप्त झाले.

शिक्षणशास्त्र संस्था पुणे यांच्यातर्फे यावर्षी महाविद्यालयास महाविद्यालय शाळा समूह योजना राबवण्यासाठी २ हजार रुपयांचे अनुदान प्राप्त झाले. या योजने अंतर्गत परिसरातील माध्यमिक शाळांना प्राध्यापकांनी भेट देऊन विविध विषयात मार्गदर्शन केले. तसेच शिक्षकासाठी एक दिवसाचे शैक्षणिक शिबीर महाविद्यालयात आयोजण्यात आले होते. ❖

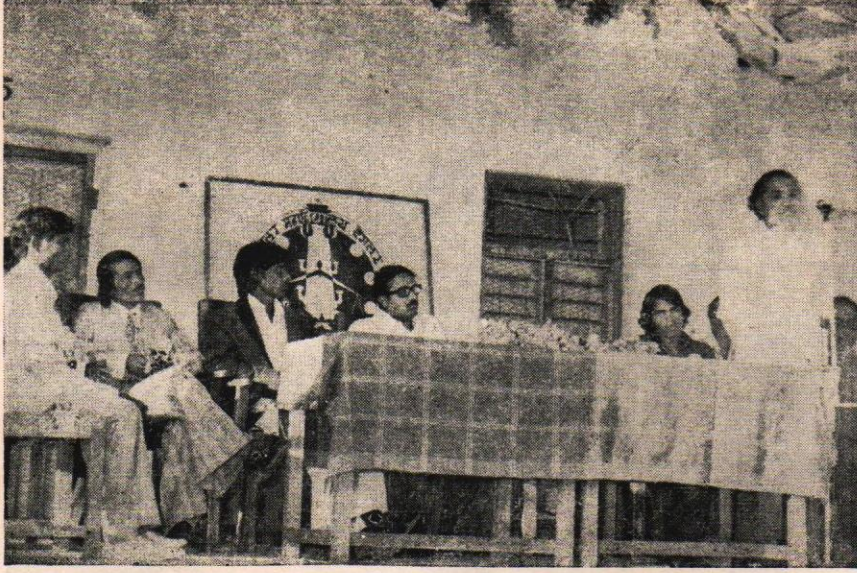

राष्ट्रीय सेवा योजनेचे विद्यार्थी 'बोरगांव' येथे नाली दुहस्तीचे काम करीत आहेत. सोबत प्रभारी प्राध्यापक व बोरगांवचे सरपंच आणि नागरिक दिसत आहेत.

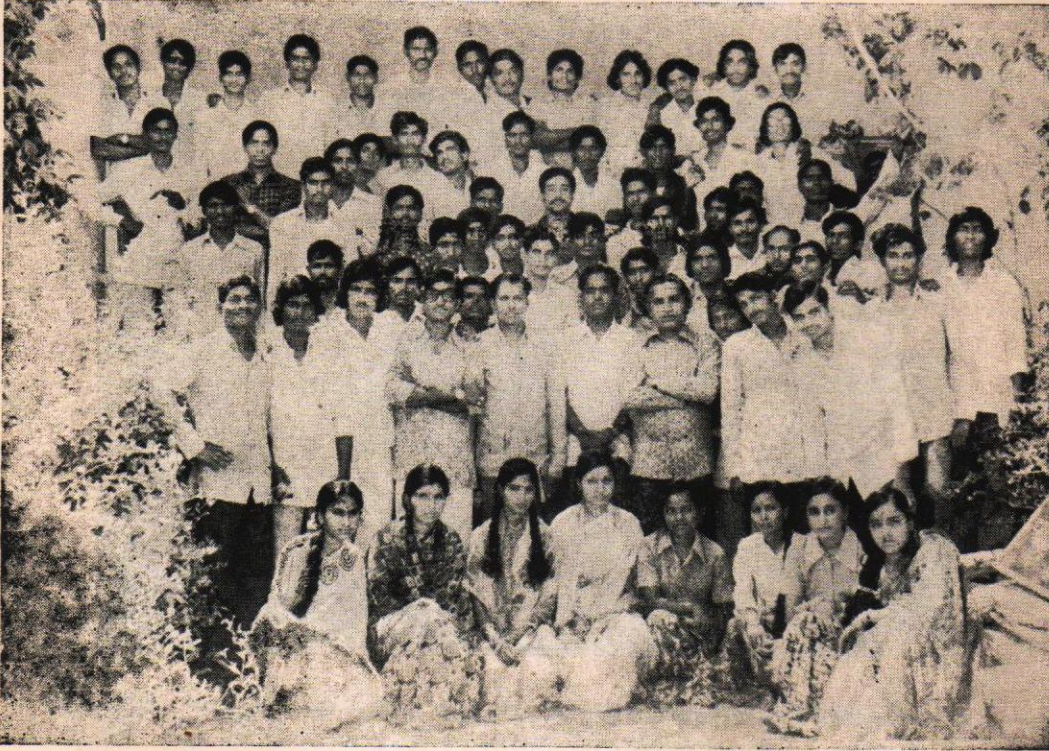

रा. से. योजनेतर्फे आयोजित केलेल्या 'कपडे वाटप' कार्यक्रमात श्री मुपारे (मॅनेजर स्टे. बँक ऑफ हैद्राबाद) आपले विचार मांडित आहेत.

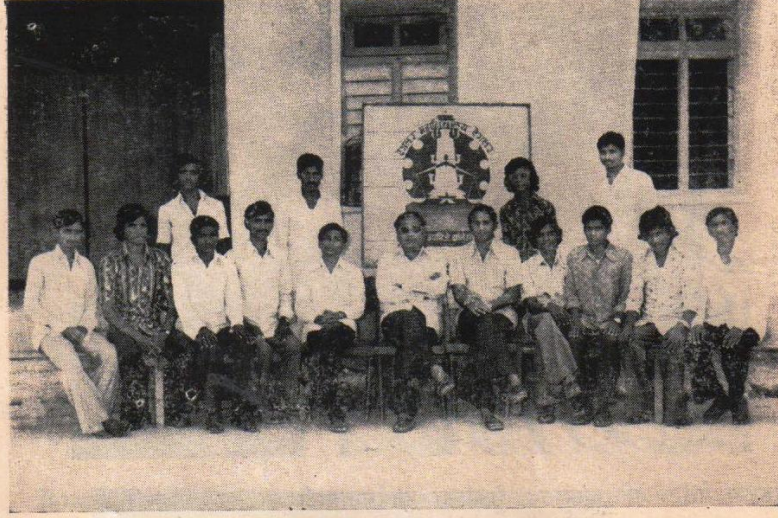
स्नेहसंमेलन समारोप प्रसंगी

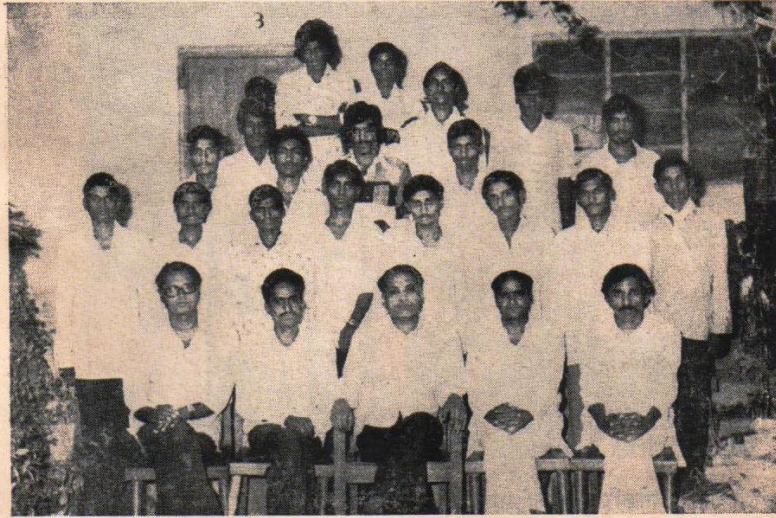
प्राचार्य एम्. डी. कुळकर्णी आपले विचार मांडित आहेत.
राष्ट्रीय सेवा योजना (१९७८-१९७९)

(योजनेच्या विद्यार्थ्यांना निरोप देत असतांना) प्राचार्य श्री एम्. डी कुळकर्णी
प्रभारी प्रा. श्री कल्याणकर प्रा. डुब्बेवार आदि

बी. ए. तृतीय वर्ष (राज्यशास्त्र) (विद्यार्थ्यांना निरोप देत असतांना)
प्राचार्य, प्राध्यापक व विद्यार्थी

बी. ए. तृतीय वर्ष (लोक प्रशासन) (विद्यार्थ्यांना निरोप देत असतांना)
प्राचार्य, प्राध्यापक व विद्यार्थी

- अभिव्यक्ति -

वझरगा येथील आंदोलनग्रस्त लोकांच्या पुनर्वसनासाठी रा. से. योजनेचे विद्यार्थी दगड पुरवठा करित आहेत.

'ग्रामीण पुनर्रचनेकरिता युवक' या रा. से. योजनेतर्फे आयोजित शिबीराच्या समारोप प्रसंगी प्राचार्य श्री. गोपळडे विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करित आहेत. सोबत प्राचार्य एम. डी. कुलकर्णी, गोपळडे (सरपंच : बोरगाव) व प्रभारी प्रा. कल्याणपाड.

सुप्रसिद्ध साहित्यिक श्री. पु. भा. भावे भाषण करीत असताना वाजूस प्राचार्य एम. डी. कुलकर्णी व पोशट्टोजी अनुप्रतवार (अध्यक्ष अ. व्या. शिक्षण संस्था) दिसत आहेत.

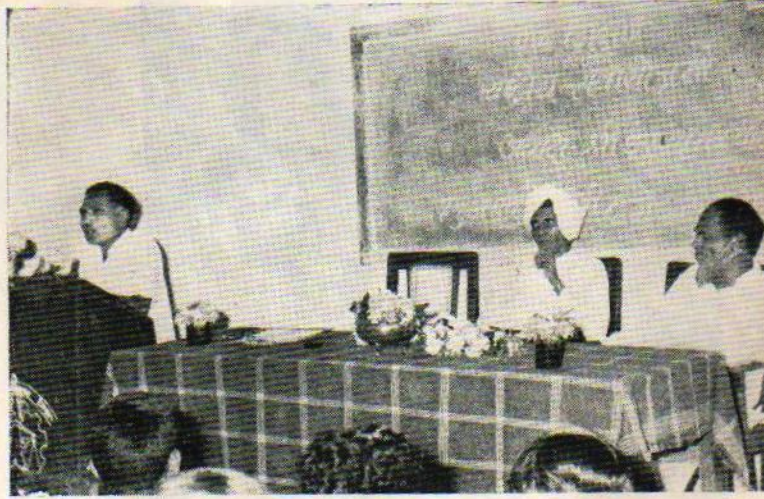

सुप्रसिद्ध साहित्यिक प्राचार्य राम. शेवाळकर आपल्या सुमधुर वाणीने श्रोत्यांना संतुष्ट करीत आहेत. सोबत प्राचार्य श्री. एम. डी. कुलकर्णी.

- अभिव्यक्ति -

आदर्श प्राथमिक शिक्षक श्री दगे गुरुजी यांचा महाविद्यालयातर्फे सत्कार करण्यात आला. महाराष्ट्र राज्य पुरस्काराचे मानकरी श्री जानोवाराव दगे भाषण करीत असताना. वाजूस पोसाट्टीजी अनुग्रतवार (अध्यक्ष अ. व्या. शिक्षण संस्था) प्राचार्य एम. डी. कुळकर्णी व प्रा. राठीर दिसत आहेत.

प्रौढ शिक्षण योजनेच्या परिसंवादात प्राचार्य श्री. एम. डी. कुळकर्णी आपले विचार मांडित आहेत. सोबत श्री. दगे गुरुजी व सभापती श्री. इरवंतराव पाटील (अध्यक्ष)

अभिव्यक्ती

प्रज्ञा

मराठी विभाग

१९७७-७८

संपादक :

प्रमोद हणमंतराव वेंडे

मार्गदर्शक :

प्रा. लक्ष्मीकांत तांबोळी

ज्ञान

अनुक्रम

❖ संपादकीय

❖ नवकथा

विजय चालिकवार
प्रमोद बेंडे
सुधाकर कुलकर्णी

❖ कथा

विजय शिंदे
रणवीरकर पी. एन.
आनंद रायकर
अरुण वडगावे
कृष्णा पालदेवार

❖ लेख

लारकाप्रसाद बजाज
दिनेश मुनगीलवार

❖ काव्यविभाग

कु. स्मिता पांडे
सुनिल करडखेडकर
हणमंत डाकोरे
प्रमोद बेंडे
देशमुख रामचंद्र
आनंद रायकर
अनिल महारणवार
सुधाकर कुलकर्णी
कु. सुनीता भालके
विजय मंगनाळे

संपादकीय

“संपादकत्व ही फुलांची शय्या नसून,
तो काट्यांचा विछाना आहे.”

विद्यार्थी मित्रहो,

अभिव्यक्तीचा हा अंक आपल्या हाती देताना मला अत्यंत आनंद होत आहे. ह्या अंकात कथा कविता इत्यादि नेहमीच्या साहित्यप्रकाराबरोबरच नवकथा, विनोदी कथा, वैज्ञानिक लेख वगैरेंचा समावेश करण्यात आला आहे.

साहित्य देण्याबाबत विद्यार्थ्यांनी प्रचंड प्रतिसाद दिला त्याबद्दल त्यांचा अत्यंत आभारी आहे जागेअभावी सर्वच विद्यार्थ्यांचे साहित्य प्रकाशित करता आले नाही त्याबद्दल मी दिलगिरी व्यक्त करतो.

आपल्या महाविद्यालयातील विद्यार्थिनी लेखन कार्याबाबत अुदासीन (Neutral) आहेत ही खेदाची बाब आहे.

संपादन कार्यात प्रत्यक्ष अप्रत्यक्षपणे प्रा. लक्ष्मीकांत तांबोळी आणि प्रा. एम. बाबू ह्यांनी मार्गदर्शन केले त्याबद्दल मी त्यांचे आभार व्यक्त करून ‘अभिव्यक्तीचा’ हा बारावा अंक आपल्या हाती देत आहे.

प्रमोद बेंडे

संपादक : मराठी विभाग

किंमत

त्यागाची

लेखक

विजय चालिकवार
बी. एस्सी, (केमी)

सायंकाळ होती. सहाची वेळ,
झाडांची पाने हळू हळू एक एक करून पडत होती.
एके दिवशी पूर्ण झाडच विनपानी होणार होतं
पण त्याचं दुःख त्याच्या माथी नव्हतं, कारण
प्रत्येक झाडाचा शेवट हा त्याच्या जीवनाचा
आरंभच असतो,
ताजी कात टाकलेल्या सापायत ते झाड
भामू लागतं ऋतूत.
आपलं-
आपलं तसं नाही. आरंभ केव्हाच होणार नाही.
शेवट हा ठरलेला भीक मागून खार्ण.
जबाबदार कोण.
आईवडिल, समाज, भाऊ-
कदाचित कुणीही नाही,
आपलं कर्म.
ठराविक आखीव जीवन, गिन्हार्ईक पचायची
त्यांची रात्रीपुरती प्रेयसी बनायचं
मंजूनची लैला, हिरची रांझा, रामियोची जुलैट
आणि सकाळी,

कुत्री, शेणखाई
 वेष्ट्या, कुलटा, कौदाशिण, समाजाची दुश्मन, बदफैली
 किती ही विशेषण ऐकावंस पण वाटत नाही.
 काय करणार कान बंद करता येत नाहीत.
 डोळयातून अश्रूंच्या धारा वाहात होत्या.
 राग, द्वेष, मत्सर मगळ कांही त्या खारट येबाबरोबर
 बाहेर पडत होत पण उपयोग काय ?
 श्वतःशीच रडणे.
 आपल्याच अश्रूंचे खारट धेबे पिवून घेऊन स्वस्थ
 बसायचं
 आता मक्य झालीय
 बोलणी खायाची
 रोज रात्री नवा अंक, नवीन नाटक, नवा प्रियकर
 आपलं मन मारून त्यांचं मन सांभाळायचं, कारण,
 तो मोबदला देत असतो. त्याच्यासाठी साजशुभार
 कशासाठी तर फक्त खळगीसाठी,
 नीच, उपाशी मरावं -
 शक्य आहे काय ? बोलणं सोपं-
 खळगी नसती तर -
 शक्य नाही एवढी पाप झालीच नसती.
 आपल्याला सुद्धा कुणी तरी हळुवार हातांनी
 जपणारा असावा, हळुवारपणे बोटं फिरवून
 मनातले सूर उमटविणारा असावा असं वाटतं पण-
 हे वेगळं जीवन-
 आपण सुद्धा किती प्रेम करित होतो.
 आपणही माणूसच आहोत ना अखेर बोन पायांचे
 आईवर, आजारी वडिलांवर, छोट्या भावावर
 मुलगी असून वडिलांचं कर्तव्य पार पाडोत असू
 जग फार वाईट आहे असं आई लहानपणी
 म्हणत असे.
 पण प्रत्यक्ष अनुभवाला आलं तेव्हां-
 "बेटा ही कांही औषधी घेऊन ये, म्हणजे थोडासा
 आराम वाटण्याची शक्यता आहे, नाही तर
 एक दिवसाचा सोबती.
 "ठीक आहे डॉक्टर.
 पैशाचा प्रश्न! कुठे आहेत पैसे-
 आईची तडफड, भावंडांचे केविलवाणी चेहरे-
 "किमत एकशे पंचविस रुपये पासष्ट पैसे फक्त."
 "प्लीज एक तारखेला आणून देते ही एवढीच
 औषधी द्या"

नकार सव्वाशे रुपयांची Risk कोण घेणार ?
 बरं नोकरी तरी किती.- ठराविक शंभर रुपये!
 आणि आज आठ तारीख. आठ दिवस अवघे!
 आशा होती बाँसची-
 नकार - उपयोग नाही.
 वखवखलेली नजर.
 सरळ विचारपूस
 नकार, राग, त्रागा, शिव्यांची लाखोली.
 बाहेर पाउल ठेगलं तो डोळ्यासमोर
 विधवा आई पोरकी भावंडं नाचत होती,
 केविलवाणे चेहरे-
 नशिबाविरुद्ध आणि निस्माविरुद्ध झगडणं
 नकोस वाटलं.
 आईला विधवा पाहण्याचं बळ नव्हतं.
 त्याग हवा होता-केला.
 बाँसजवळ गेले, भूक शमविली, पैसे घेतले
 औषधी आणि सरळ घर-
 वडिलांचा जीव वाचला
 अपराध्यासारखं वाटत होतं
 वडिलांना अशक्तपणा टाँतोकस, पोळया, इंजेक्शन्स-
 बाँस, मूक औषधी
 म्हणतात वाईट गोष्ट करताना सुरुवातीला थोडसं
 खटकतं, अपराधाची जाणीव होते. पण रोजचंच
 असल्यावर कांहीच वाटत नाही.
 हेच चक्र चालू राहिलं पाच ते सहा महिने
 मध्यंतरी पाच सहा दिवसाला बाँसची
 वखवखलेली नजर शांत करणं-
 घरचे प्रॉब्लेम्स
 उपास तपास केविलवाणे चेहरे.
 घरी - तिळू चांगली, क्रेडीट किती सांभाळून आहे.
 इथ आपलंच क्रेडीट होत होतं.
 वडिल ठण्ठणात बरे हकीकत समजली.
 तिरस्काराची भावना पण न बोलता
 बोचणाऱ्या नजरा घरच्या आणि बाहेरच्या पण.
 आईवडिलांच्या स्वभावातली धरपबड.
 स्पष्ट जाणीव
 छोट्या बहिण सावांचं भवितव्य
 पुन्हा-त्याग-केला.
 ज्याची किमत फक्त शून्य.
 घर सोडून दुस-या अनोळख्या गावी नोकरीसाठी

प्रयत्न शक्यच नाही.

सुंदर मुलगी रूपवान देखणी, गोरी, आणि एकटी.
क्रोण सोडणार?

दादा लोकांचा भेवा. नंतर त्यांचे अनुयायी -

नंतर नोकरीत प्रयत्न. कसल

धंदाच सुरू, मिती नाही कुणाची-

रागालोभाची पर्वी नाही मरळ सोदा-

बेरोज वजाबाकी. त्यागाचा किंमत उत्तर शून्य

दररोज सायंकाळी पावडर वर्गरे लावून फिरण-

चलो म्हटलं की सोदा पटला. काम संपलं-

ए चल, मान वर करून पाहिली-

नजरा नजर झाली सोदा पटला निधा.

रोजचचं जीवन नाटक

मण-हा वेगळा अंक दिसतो प्रेमांत विचारपूस

रडूं कोसळतं. कारण प्रेमाची अशी साप्ता खूप.

दिवसानंतर पहिलीच असते.

त्याचं ते डोळे पुसणं

त्याची मुद्रा दुःखी हकीकत -- प्रेमवीर.

पैसे नाहीत म्हणून ठोकर मुलीकडून.

झळवा स्वभाव!

साहितीची देवाण घेवाण होते.

“ ए तू माझ्याशी लग्न करशील ? ”

खरं का! हे शक्य तरी आहे का. माझ्यामुळं त्याला.

त्रास सगळ्यांचं बोट वर उचलणं-
राच तो.

नको बाटलं

नकार. आपली झळ आपणच सोसलेली बघी
दुसऱ्याला त्रास नको.

पुन्हा अगतिकता.

तुझ्यासाठी आपण हे गांव सोडून जावू

सुखी राहण्याचा प्रयत्न करू.

मी तुला -

व

तू मला सुखी ठेवण्याचा प्रयत्न कर.

नकारातून होकार, आपल्याइतकी भाग्यवान

कुणीच नाही

मंगलवाद्यांचा आवाज स्पष्ट ऐकू येत होता

नोंदणी विवाह-

खराखुरा पियकर

खरा पती -

खरी पहिली रात्र -

त्याच्या छातीवर डोकं ठेवून -

मनसोक्त रडणं -

त्याचं ते थोपटणं -

जीवनातील खऱ्या सुखाचा दिवस-

त्यागाची किंमत अनंत-

{ ललीत लेख }

: लेखक :
प्रमोद बेंडे
(कॉमिस्ट्री ऑनर्स)

सूर्य क्षितिजाआड जाण्याचा प्रयत्न करीत होता.
कारण-त्याला गडबड लागली होती. हुर हुर
वाटत होती, कुणाला तरी भेटण्याची.
एक एक जण जमत होता. कुणाला तरी
भेटण्यासाठी आणि कुणाची तरी वाट पाहण्यासाठी.
कुणासाठी तरी एकसारखे तडफडण्यात आणि
कुणाची तरी वाट पाहण्यात एक प्रकारचा
आनंदच असतो नाही का ?

कारण-
प्रत्येक क्षणाला वाटतं आता येईल. प्रत्येक क्षणाला
भाठवणीची शिबोरी बरोबर घेऊन मन बाधरत
असतं. चिंतन करीत असतं. एक प्रकारची
भक्तीच करीत असतं.

आणि-
एकदम चेहरा प्रफुल्लित होतो. आपला देव दिसतो.
आशेचं स्थान दिसतं गात्र पुलकीत होतात
अंगावर मुठमर मांस चढतं. श्रमाचं साफल्य
झाल्याचा आनंद चेहरा भरून ओसंडू लागतो.

आणि आपली भवती योग्य रूप घेते.
 देव प्रसन्न होतो. घेततो दौलती.
 आपली सुखं दुःखं.
 सुखाचा आणि दुःखाचा देवाण घेवाण चालू होते.
 दुसऱ्याचं दुःख ऐकून घडून आपलं दुःख समजू न
 देता आपण भिती सुखी आहोत हे दाखवण्याचा
 प्रयत्न करणं म्हणजे तरी काय ?
 सुखी होण्याचा केविलवाणा प्रयत्न अज्ञानात आनंद
 पण त्यातही मोठेपणा सामावलेला असतो.
 नेहमी सुखात आणि दुःखात प्रत्येकाला
 हमणं जमत नाही.
 स्वतःचे दुःख दुसऱ्याला सांगणं म्हणजे तरी काय?
 आपल्याला सहानुभुतीचे दोन शब्द. समोरचा
 चेहरा तेवढ्यापुरता आपल्यासाठी दुःख काटी.
 पण -
 आपलं दुःख आपल्या जवळ ठेवण्यातच
 एक प्रकारचं सुख असतं.
 कारण मालकां हक्काची जाणीव.
 दिवसभराचं दुःख सहन करून मुद्धा रात्रीच्या
 काळोख, अंधाराला सदैव तयार असणाऱ्या
 सध्याकाळप्रमाणे माणसाने असायला पाहिजे
 ! !! !!! ?
 " बरं, पुढे काय ? " ती.
 " लग्न " तो. " या पलीकडं दुसरं काय ? "
 थोडा वेळ हास्य विनोद. प्रेमाच्या गोष्टी.
 " बरं, चलते "
 चेहरा काळवडून जातो. कांही तरी-कांही
 वेळापुरतं हिरावल्या जात आहे अशी भावना!
 तरी पण मुहास्य वदने निरोप. पुन्हा भेटीच्या
 अनिवार इच्छेने.
 घरी सांगण्याचा प्रयत्न.....
 वडिलांना वेळ नाही. ऑफीस, क्लब,
 पाटर्णा, मित्र रात्र !
 आईला वेळ नाही. महिला मंडळ, पाटर्णा,
 मैत्रिणी रात्र !
 मुलाला कोडं. कुणाला सांगायचं ?
 आईला ?
 वडिलांना ?
 दोघांनाही वेळ नाही. वाट पाहून पाहून झोपी

जाव लागतं.
 मिश्रित ! First class pass.
 काँग्रेस ! अभिनंदनाचा भडीमार.
 त्यात तीच भेटणं-
 आवडीच्या माणसाकडून स्पेशल काँग्रेस.
 आईवडिल दोघेही खूप.
 मुलाला कोडं, कालच आणि आजचं.
 आईवडीलात संगनमत-
 आधी लग्न-
 होकार-नाव सांगणं-
 तिरस्कार
 आधी शिक्षण, मग लग्न. परदेश गमन
 तिची पत्रं.
 त्याची पत्रं.
 आणा भाका करार. नवीन धरकूल.
 तिचं पत्र लग्न ठरलय.
 त्याग - ! ?
 आईवडीलांच्या सांगण्यावरून, विनंतीवरून.
 कारण तोडीची सून, भोठं घराणं, खूपसा हुंडा.
 निराश. Failed ! स्वदेश.
 तिची भेट. दुःख. दुसऱ्याची आहे ही भावना,
 दुरावा पण-
 लग्न करण्याची विनंती. आईवडिलाशी मांडण.
 तिची विनंती, शपथ आईवडीलांचा करून चेहरा-
 लग्न !
 नोकरी-ऑफीस-सहाला परत. पण पत्नी बाहेर.
 मूड ऑफ! नवऱ्याची पर्वा नाही. आपलं सुख.
 सध्याकाळी फिरत जाणं मूल !
 पत्नीला नको असताना झालेलं तिरस्कार-
 मुलाचा दोष फक्त जन्म घेतला इतकाच.
 हेच चक्र पुन्हा चालू, एक अंक, दुसरा अंक,
 तिसरा अंक, चौथा अंक-
 पण पडदा केव्हा पडतो कुणास ठाऊक?
 पण पडदा पडण्यासाठी आवश्यक आहे. त्याग-

कुणाचे अश्रु

कुणासाठी

‘एक बिचारा’ हो बिचाराच. कीव येतेय त्याची.
प्रेमात कधीच स्वतःला भारून घेतलेला
प्रेम करतोय म्हणे ! वेडा
जिवापाड प्रेम केलं. होरपळून निघाला.
एक ती
शांत सागरावर तरंगणाऱ्या होडीसारखी.
फुटक्या होडीसारखी.
फक्त नावाचीच होडी कारण कुणाचं ओझं
पेलूच शकत नाही.
फुटकी आहे ना.
पण त्याला तीच आवडली. जगावेगळी
शिकवल्या जातं, “माणसानं माणसावर प्रेम करावं”
सागराच्या किनाऱ्यावर तो बसून होता.
संथपणे डोलणारी होडी मोहक वाटली.
आजूबाजूला खूप होत्या पण तो आकषिळा
गेला तिच्याकडेच.
यंदाच ती कॉलेजमध्ये आली होती.
तिथेच तिची भेट झाली. पुस्तकांच्या

: लेखक :

सुधाकर कुलकर्णी

बी. एस्सी. (तृतीय वर्ष)

निमित्ताने ओळख वाढली.
 चार वर्षांच्या कॉलेज जीवनात तो
 पहिल्यांहाच एका मुलीकडे आकर्षित झाला होता.
 तिच्या मोहक हालचाली पाहून तो
 मंत्रमुग्ध झाला होता.
 तिच्या हास्याची एखादी लंकेर ऐकण्यास
 त्याचे कान आतूर असत.
 तिला डोळ्यापुढून हलवण्यास तो तयार नसे.
 आजपर्यंत जे ऐकून होता ते आता अनुभवत होता.
 त्याला एकच नाद लागला तिला पाहण्याचा,
 'तिला ऐकण्याचा तिला बोलण्याचा.
 रात्रदिवस तो तिथेच फेऱ्या घालू लागला.
 आणि इयंच घसरला तो!
 तो स्वतःच अस्तित्वच विसरला होता.
 'अति तिथं माती'
 त्याचंच प्रायश्चित्त आज भोगतोय
 तिला पण वाटलं आपल्याला आयुष्याचा
 जोडीदार मिळाला.
 तो आता स्वैर पाखरासारख्या भराऱ्या घेत होता.
 आमूष्याची दोरी तिच्या हातात देऊन
 दुसरं जग बसवायला निघाला होता तिच्यासाठी.
 पण—
 धागा पक्का नव्हता
 कारण त्याला कळालंच नाही.
 गुन्हा कोणता तेही नाही.
 का तुटला तेही नाही.
 तो अघांतरीच लटकत राहिला.
 कुणाचाच होऊ शकला नाही
 त्या जगाचा ना "....."
 सूर्याला फक्त दुरून पहायचं असतं.
 हे त्याला आता कळालं.
 जवळ जाल तर राख व्हाल. पण उशीर झाला होता.
 जळून गेला होता. त्याला आता कसलाच
 प्रकाश सहन होत नव्हता.
 प्रकाशापासून तो दूर पळण्याचा प्रयत्न करतोय
 पण राहू शकत नाही.
 जगताच येत नाही ना प्रकाशाशिवाय त्याला.
 तो आता दुरूनच पहातोय सर्वांनाच
 त्याच्या जवळ भावना अजूनही होत्या

पण शब्द नव्हते.
 मोठ्या शब्दांचा आधार घेऊन खोट्या भावना
 व्यक्त करून जगणाऱ्यांकी तो नव्हताच
 नशीबच फुटकं
 पण कुणाचं ? त्याचं कि तिचं?
 त्यानं सर्वांना ओरडून सांगितलं.
 'मी तिच्यावर प्रेम केलंय व करतोय'
 टिगल केली. थट्टा उडवल्या गेली
 पण त्याला कुणाचीच पर्वा नव्हती—
 फक्त तिच्याशिवाय
 तिच्या साथीची गरज होती. कल्पनाच होऊन राहिली.
 कल्पनेस सत्य स्वरूप प्राप्त होणं फार अवघड.
 तो एक सामान्य माणूस.
 'प्रेम फक्त असामान्यांनीच करावं किंवा
 प्रेम करण्याचे असामान्य असतात'
 समाजात पसरलेला एक समज.
 नेहमीप्रमाणे समाजानं धाव घातलाच.
 होडीला तडा गेला. त्याचं लक्ष तिकडं नव्हतंच.
 आता फक्त साफल्य दिसत होतं.
 दिसत होती नव्या आयुष्याची मंगल पहाट.
 पण—
 समाजाने कब्जा केला होता तिच्यावर.
 कुणाचं चांगलं पहावत नाही.
 "फेकून दे तुझ्यातल्या त्याला, तुला तुझं कर्तव्य
 पार पाडलं पाहिजे. बंडव त्याला. कठोर हो.
 अजून कठोर! इतकी कठोर की त्याचेच
 तुकडे व्हावेत.'
 त्याचे आधीच तुकडे झाले होते.
 समाज कुत्सीत नजरेने हसत होता.
 समाजाला कळलच नाही त्यानं तिला सर्वस्व
 सोपवलं होतं. त्याचे तुकडे झाले तरी त्याला
 मान्य होतं कारण तिच्यावरचा असहाय्यतेची
 त्याला जाणीव होती त्याला फक्त ती
 त्याचीच हवी होती.
 तिला तिच्या मनासारखं वागताच येणार नव्हतं.
 समाज ज्याला निवडेल त्यालाच. तिच्या मनात
 असो अथवा नसो, घेऊन प्रवासाला निघायचं होतं.
 कुठपर्यंत जायचं माहित नव्हतं
 मार्गदर्शक तो तिसराच ठरणार होता.

शेवटपर्यंत पोहंचणार नाही तेही माहित नव्हतं.
तो तेव्हांपासून तडफडतोय
पाण्याबिना मासा तडफडत्यागत
दररोज संध्याकाळी त्याच सागरकिनारी
दोन क्षण बसावं वाटत.
दुरून तरी ती होडी शांतपणे तरंगताना पहात पण-
पण समाजाच्या लाटा

त्याला हे सुद्धा पाहू देत नाहीत.
हक्कच उरला नाही.
फक्त तिच्यापासून दूर पळावं लागतं.
तिला समाजात स्थान देण्यासाठी
तिच्यासाठी
फक्त तिच्याच साठी

वियोग

विजय एल. शिंदे
वाराची कला

जन्मठेपेची शिक्षा भोगतोय खरं म्हणजे फाशीच
व्हायची, पण न्यायाधीशाला दुर्बुद्धी झाली आणि
जन्मठेपेची शिक्षा ठोकली. किती वर्षे झाली ?
आता ते पण आठवत नाही. पहिल्या दिवसापासून
मन लावून अगदी एकचित्ताने शिक्षा भोगतोय तुरुंग-
गाचा उंबरठा ओलांडताना मात्र मन भरून आलं.
मल्या मोठ्या दरवाजातून वाकून जाताना एक वेळ
पाठीमागे वळून पाहण्याची अनावर इच्छा झाली,
पण एकुलत्या एक मूलीचे डबडबलेले डोळे पाहण्या-
ची ताकद नव्हती अन् मागे वळून न पाहता त्या
मल्या थोरल्या दरवाजाच्या दिडीतून आत शिरलोय
तो आजपर्यंत आतच आहे

आत गेल्यापासून तारीख, वार, महिना काही
काही म्हणून समजत नाही. तुरुंगाची घंटा वाजली
की दिवस उगवतो आणि त्याच घंट्याच्या टोल्याने
दिवस मावळतो. सकाळचे विधी उरवले की
कामाला जुंपायचे, जेवणाची वेळ झाली की मिळेल

ते अन्न मरकारी ताटात घ्यायचे आणि पोटात
कोंवता येईल तेवढे कोंवून पुन्हा कामाला लागायचे
अंधार पडला की पुन्हा त्याच पद्धतीने जेवण करून
अन्नाच्या खोलीतील सिमेंटच्या आंटेवावर अग
टाकून उंच उंच आढ्याकडे पहात रात्र गुजरायची,
मध्येच केव्हां तरी झोप लागते आणि उजेडायच्या
अगोदर घंटा वाजली की खडबडून जागे व्हायचे.
सुरुवातीला खूप खूप अवघड जायचे. रात्रीचा अक्ष-
रशः ओकसाबोकशी रडलो सुद्धा. पण आता या सर्व
गोष्टी इतक्या अंगवळणी पडल्यात कि काही काही
वाटेनासे झाले आहे.

किती वर्षे हे चाललय आठवत नाही पण
पुष्कळ वर्षे झाली असावीत. एक दिवस तुरुंगाधि-
काऱ्यांनी हुकूम काढला आणि त्या दिवसापासून
नव्या कंद्यांवर देखरेखीचे काम माझ्यावर सोपविले
गेले. वेप कंद्याचाच. पण एक फित छातीवर चढली.
वय वाढले होते. कष्टाचे काम आधीच झोपेनासे

झाले होते, त्यामुळे हायसे वाटले. थकलेले पाय लथडत लथडत नव्या कंधांवर साहेबी करू लागले. कोंडवाड्यातल्या साहेबीपणाला पण एक शान असते. नवीन आलेले सर्वच निडविलेले नसतात. त्यातील अगदीच नवे नडाविला माहेराची आस लागते तसे घरच्या आठवणीनी अर्थ होऊन जात. त्यांची सम-जूत घालून त्यांच्याकडून दिलेले काम पूर्ण करून घेण्यात फार वेळ खर्च होई त्यांची तक्रार केली तर नाहक मरेपर्यं मार खावा लागेल त्यामुळे दया-ळूपणा, गोड बोलून त्यांचेकडून काम करून घ्यावे लागे क्रांतीच्या दिवसात तुरुंगात खूप गर्दी होई. त्या कंधांना काम नसे त्यामुळे त्यांच्या गप्पा, गाणी, प्रवचने यात सारा वेळ लवकर संपून जात असे.

असेच दिवस सरत होते. क्रांतीचे दिवस संपले होते. तुरुंग ओम पडले होते. अशाच एके दिवशी एक कैदी तुरुंगाचा दिडी दरवाजा ओलांडून आला त्याचे नाव होते रमेश.

रमेश असेल तिशीचा तरुण चांगल्या कामावले-ल्या शरीराचा तना थोडा फार शिकलेला असावा. इतक्या वर्षात यापूर्वी त्याला कधीच पाहिले नव्हते. तसा तो नवस्वाच होता. चौकशी करता समजले की तो फाशीचा कैदी आहे. दोन महिन्यांनी त्याला फासावर लटकवणार आहेत. त्यापूर्वी त्याला क्षमेचा अर्ज करावयाचा असेल तर अवधी मिळावा म्हणून दोन महिन्यांनी फामावर चढवणार होते. तोपर्यंत त्याच्याकडून कोणतेही काम न घेता तुरुंगातच ठेवण्यात आले होते.

दोन महिन्यांनी मृत्यू आपल्याला अटळ आहे ही जाणिव असूनही रमेश मस्तोत होता. त्याला अनेकांनी सांगून पाहिले, बीनवण्या केल्या पण त्याने काही दयेच्या अर्जावर सही केली नाही म्हणजे तो फासावर चढायला सरकारी शब्दात राजीखुषीने तयार होता.

त्या दोन महिन्यांतील प्रत्येक दिवस तो मस्तोत घालवीत होता. भेटेल त्यांच्याशी थट्टा,

विनोद, मस्कऱ्या करत होता. संध्याकाळच्या मोकळ्या वेळी तुरुंगाच्या आवारात सर्व कंधांत भिंसळून गाणी गात होता चांगल्या विनोदी गोष्टी सांगून सर्वांचे मनोरंजन करीत होता. इतकेच काय पण त्याला भेटायला येणाऱ्या माणसाशी पण हसत खेळत गप्पा मारीत होता. त्या दोन महिन्यांत मी काय किया इतर काणी सुद्धा त्याला दुखाव-लेल्या स्थितीत पाहिले नव्हते.

त्याला भेटायला येणाऱ्यात फक्त पुरुषच असत. कधीमधी एखाद्या पुरुषाटोरोबर एक लहान एक-दोन वर्षांचे मूल येई ते आले की तो प्रेमाने त्याला जवळ घेई त्याचे दोन चार चुंबन घेई. आणि गप्पा गोष्टीत वेळ घालवी.

शेवटी रमेशच्या फाशीचा दिवस जवळ आला. त्याच्या चेहऱ्याकडे पाहून कोणालासुद्धा ही गोष्ट पटण्यासारखी नव्हती परंतु सरकारी कागद-पत्रावरून ते फटू सस्य लपून राहण्यासारखे नव्हते. तुरुंगाधिकारी एक दिवस त्याच्या जवळ आले दयेच्या अर्जाबद्दल पुन्हा त्यांनी सांगून पाहिले, पण तो मनाने पूर्णतः तयार होता. त्याने ती विनंती स्वीकारली नाही तेव्हा त्याला अखेरच्या इच्छेबद्दल विचारण्यात आले.

तो प्रश्न ऐकताच ती क्षणभर गांगरला. इतक्या दिवसात कधीच न जाणवणारी व्यथा त्याच्या चेहऱ्यावर दिसली. क्षणभर तो फक्त अधिकाऱ्यांच्या चेहऱ्याकडे एकटक पाहता राहिला, आणि शेवटी बोलला. "शक्य झाल्यास माझ्या पत्नीची भेट घडवा" फक्त एवढे बोलून तो त्याच्या बंद खोलीतील सिमेंटच्या ओट्यावर जाऊन आडवा पडला तुरुंगाधिकारी निघून गेले. पुष्कळ वेळ मी त्याच्या खोलीबाहेर उभा होतो. माझेही मन गलबळून गेले. थोड्या वेळाने तो स्वतः बाहेर आला. त्याचे डोळे रडून-रडून खूप लाल झाले होते आणि सुजले पण होते. त्या क्षणी तो काही बोलण्याच्या मनाःस्थितीत नव्हता.

पण दुपारनंतर मात्र तो पुन्हा पूर्ववत् आला तेच हसणे आणि त्याच गप्पा पुन्हा रंगू लागल्या

माझ्यासारख्या त्याच्या साथीदाराला त्याला समजणे अवघड झाले.

फाशीचे आदल्या संध्याकाळी त्याची पत्नी मुलाला घेऊन आल्याचे सांगण्यात आले त्या वेळी तो धुंद होऊन एक गाणे गात होता. पण पत्नी आल्याचे समजताच त्याने गाणे अर्धवट सोडले आणि दुखावलेल्या माणसासारखा माझ्यामागून भेटीच्या स्थळाकडे चालू लागला. त्याची त्या क्षणाची चाल एवढी संथ होती, जणू काही तो वधस्तंभाकडे चालला आहे

त्याची पत्नी समोर बसली होती तिच्या पुढ्यात ते छोटे मूल होते. ती तिच्यासमोर जरा जास्त अंतर ठेऊन बसला. त्याला पाहताच ती अधिक संकोचून अन् सावरून बसली. त्यावेळी तिचे डोळे भरून आले होते.

किती तरी वेळ ते दोघेही काही बोलले नाहीत. मध्येच एकमेकाकडे पाहात आणि पुन्हा दृष्टी जमिनीवर लावत. शेवटी तिनेच विचारले, "तुम्हाला काही सांगायचंय "बोलत का नाही ? काही तरी बोला ?"

"मी केलेला गुन्हा तुला पटला ?"

"मी त्याला गुन्हा म्हणायला तयार नाही

"मग"

"एक कर्तव्य"

"कर्तव्य ?"

"होय एक वेळा नाही हजार वेळा"

"म्हणजे"

बोला .. . बोला मन मोकळं करून बोला"

"तुझा काही संबंध नव्हता ?"

"शेवटी हीच शंका शिल्लक राहिली"

"मग तो का येत होता ?"

"तो राक्षस नरपशू होता, त्याने माझा आयुष्यभर छळ मांडला होता त्याला एक तर मी

हवी होते, नाही तर तो माझा नाशच करणार होता. तुम्ही केलं हे फार फार चांगलं केलं, पण... मी मात्र सुखी झाले नाही.

"म्हणजे"

"त्यानं जाताना पण तुमची माझी ताटा-तूटच केली. वाईट वाटते त्याची ही इच्छा पूर्ण झाल्याबद्दल"

"मग मी काय करायला पाहिजे होते ?"

"भ्याडपणाने का होईना पण मला घेऊन दूर कुठे तरी जायला पाहिजे होते किंवा माझ्यासहित आत्महत्या"

"मग हे मूल"

"या अखेरच्या क्षणी पण सत्य तेच सांगते. तुमची माझी भेट आता पुढच्या जन्मीच होणार आहे"

"माधुरी काय बोलतेस ?"

"फक्त सत्य तेच बोलते"

रमेश फक्त आंसवे गाळत त्या मुलाकडे पाहात बसून राहिला. क्षणभर तेथे नीरव शांतता पसरली होती. पुन्हा तिनेच विचारले-

"मन स्वच्छ झाले"

त्याने फक्त मान हलवली

पुन्हा तीच शांतता! त्याचा कंठ दाटून आला होता. त्याला अजून काही तरी बोलायचं होतं पण ते त्याला जमत नव्हतं. भेटीची वेळ संपत आली होती. सूचना बेणारी घंटा वाजली. त्याने मुलाला बाहुपाशात घेतले. त्याचे खूप खूप चुंबन घेतले. माधुरीला जवळ बोलाविले आणि तिचे कुंकू पुसले बांगड्या फोडल्या आणि "जपून राहा" एवढे बोलून मुलाला तिच्या हवाली केलं अन् "माधुरी असा" हंबरडा फोडत बराकीत निघून गेला.

चाळिशी

रणवीरकर पी. एन.
बी. कॉम. प्रथम वर्ष

पाच-साडेपाच ची वेळ होती विचार केला की सकाळपासून सुट्टीचा दिवस उदासपणात गेला आता तरी बाहेर फिरून उदासपणा दूर करून टाकावा

चेहरा स्वच्छ केला. केस विचरले. पुन्हा एक वेळ आरश्यात चेहरा न्याहाळून बाहेर पाऊल टाकले. मी भटकत भटकत निघालो. सूर्य मावळत होता. लालसर किरणे चौफेर पसरली होती. तसाच मी फिरत-फिरत 'हॅंगींग' गार्डन मध्ये गेलो तेथील एका बाकावर बसलो.

बरेच स्त्री-पुरुष वागेतील ठिक-ठिकाणी बसले होते सकाळपासून असलेल कुंद वातावरण ह्या हवेत विसरू पहात होते. मी मनात विचार केला की, ही सारीच मंडळी आनंदाचा उपभोग घ्यासाठीच आली असतील ना? प्रत्येकाला घरात काहीना काही दुःख असणारच! असे मी विचार करीत असताना माझी दृष्टी माझ्या बाजूच्या बाकावर बसणाराकडे वळली. काय दुःख असावे बरे! याला घरात मुलं विचारीत नसतील. सुना दुर्लक्ष करीत असतील, जांच करीत असतील खाण्याची कमतरता असेल. बाकावर बसलेल्या त्या वृद्धाने एक सुस्कारा सोडला. जणू आणलेलं दुःख तो वाऱ्यावर सोडीत होता.

हळू हळू अंधाराच साम्राज्य पसरू लागलं. काही वेळाने तो वृद्ध ग्रहस्थ उठला व निघून गेला.

तो जातो न् जातो तोच एक तरुणी घाईघाईने आत आली आणि त्या बाकावर हळूच फुंकर मारून

बमली. तिने आपल्या पॅन्टच्या विशातून एक बस्ती काढली. अन् ती बाम पुसू लागली.

तिचे अप्रतीम लावण्य. तिचे काळे गुळगुळीत लांब केस, तिचे गुलाबी गाल जणू गुलाबाचे फूल उमलल्यासारखे, तिचे हरीणीसारखे लांबट पाणीदार डोळे रेखीव नाक, सडपातळ शरीर, उंची पुरी आणि तिला सौंदर्य आणणारे तिचे उठावदार रंगाचे बेलबॉटम् आणि त्यावर मॅच होणारा बेल ब्रुगशर्ट अशी सौन्दर्यवती जणू ज्यूनीयर हेमा मालनीच

पण ती मुलगी घाईघाईनच आली अन् विचारमग्न होऊन बसलेली मी पाहिले. तेव्हा मी सहज म्हणून पृच्छा केली.

“काय मूली. बरोच दमलेली, उदास मनाची दिसतेस.”

“काय बरं सांगाव माझ दुःख?”

ती प्रेमळ आवाजात उत्तरली. त्यामळे माध्य ही तोंडातून नकळतच उद्गार बाहेर पडले

कां ? काही अडचण आहे काय ?

काय सांग, मी तुम्हाला माझी हकीकत असे म्हणतच ती सांगू लागली.

मी बरेच दिवसांपासून मुंबई पाहण्याचे स्वप्न पहात होते. मुंबईत ‘ब्ल्यू डायमंड’ मध्ये चार पाच दिवस का होईना वास्तव्य करायचे. मुंबईला मी पूर्वी कधी आले नव्हते, पण मी असे एकले होणे की हे लॉज सर्वोत्कृष्ट आहे

आता अनायामे योग आला. मी डोळे तपासणीसाठी सकाळच्या गाडीने मी मुंबईला आले. टांग्यात बसले अन् मराठा मंदीर थिएटरपर्यंत आले. कारण ते लॉज त्याच्या आसपासच आहे. असे ऐकले होते.

चौफेर दृष्टी उगळली परंतु येथे कुठेच लॉज दिसेना, समोरच एक आलीशान टुमदार इमारत

उभी होती. तिच्या कपाळावर नांव झळकत होते. ‘ब्ल्यू डायमंड थिएटर.

मी गोंधळले.

‘ब्ल्यू डायमंड’ लॉज इथेच होत ना. मी व्हिटोरियावाल्याला विचारले.

“वीस वरस पहिले की बात हूँ वो ! अब ऊसी जगह ‘ब्ल्यू डायमंड थिएटर हुआ है !’ यू मला उत्तर मिळाले

मी मुंबई अगदीच ववखी. शेवटी बसंतीने मला दुसऱ्या एका लॉजिगमध्ये सुरक्षीत नेऊन सोडले.

मी थोडे पैसे घेतले अन् डोळे तपासणीसाठी बाहेर पडले. डोळे तपासले, पॉइंटेड चश्मा खरेदी केला. माझ्या लॉजपासून मी खूप लांब आले होते. मला अतीशय तहान लागली म्हणून एका हॉटेलात पंय घेतले. अन् नंतर परत यावयास निघाले.

पण माझे लॉज मला सापडेना. मी खूप भटकले. लहान रस्ते, मोठे रस्ते पण ते लॉज सापडेना, माझा मूर्खपणा असा की त्या रस्त्याचे अगर लॉजचे नांव काहीच मी पाहिले नव्हते. बॅग खोलीत ठेऊन बाहेर पडले. फिरून फिरून दमले, पोटात कावळे ओडत होते तरी पण फिरले पाय दुखू लागलेत. लॉज सापडत नाही. शेवटी सकाळपासून मुकेने त्याकूळ झाल्याने मी हॉटेलमध्ये थोडे खाऊन घेतले. पैसे संपले. अन् शेवटी निराश, उदास होऊन येथे मी आले. त्या तरुणीने कथा सांगितली.

मी लक्ष पूर्वक एकत होती. तिच्या चेहऱ्यावरील हावभाव न्याहाळित हातो. मला तिची दया आली. दया धरम का मूल है. मला वाटले आपण या मुलीस काही मदत करावी.

‘हे मूली, तू खरेदी केलेला चश्मा कुठे आहे? मी विचारले.

मी असे विचारताच ती ‘आई गं ! चश्मा’ असे ओरडली व जोरात उठली जणू स्प्रिंग उडाल्या-

सारखी.आणि आपले पॅटचे खिसे चाचपीत बागेच्या बाहेर पडली.

मी मनाशीच हसलो, मला खोटं सांगून ती फटाकडी मला फसवून पैसे उकळण्याचे प्रयत्न करीत होती. तिच्या चेहऱ्यावरील भाव माझ्या हुशारीने ओळखले. मी पुरावा म्हणून चष्मा विचारला तर तिचा प्लॅन कोलमडून पडला.

मी गीत गूणगुणत बसलो, तोंच माझी दृष्टी त्या बाकाच्या खाली गेली. कांही तरी चकाकल्या-सारखा भास झाला. मी तीक्ष्ण दृष्टीने पाहिला. तो भास नव्हता, कांही तरी चकाकत होतेच. मी त्या बाकाजवळ गेलो व ती वस्तू हाती घेतली तो चष्मा होता. चा हा पुरावा होता. बाकावर बसतांना तीच्या खिशातून पडला असावा. मला वाईट वाटले उगीच मी तिला दोषी ठरविले. आणि विचारी खरंच नवखी असावी, घाबरून पळाली. तिची हकीकत खरी असून चष्म्या अभावी असत्य ठरली. तिचा हा चष्मा खाली पडला होता. विचारी नवखी कुठे गेली असेल. तिला ह्या मुंबईत कुणी आधार देणारा नाही. विचारीची पुढे काय अवस्था झाली असेल. तिच्या जवळचे पैसे ही संपले होते. त्या मुळे स्वतःच्या गावी जाण्याचा मार्ग ही बंद होता तिच्यासाठी ! इथं कुणी नातेवाईक, ओळखी-पाळखीचे कुणीही नव्हते. विचारी आता कुठे फिरत असेल ! मी कितो पापा आहे. त्या मुलीवर दया करावी हे दूरच राहिले उलट मी तिचे जीवन असहाय्य करून टाकले.

मी चष्मा घेऊन ती ज्या दिशेने गेली त्या दिशेने जोराने चालू लागलो, झपाझप पावले टाकीत जात होतो.

अन् ती दिमली. लांब अंतरावर एका ट्यूबच्या खाली उभी होती. मी तिच्या दिशेने जाऊ लागलो. मला पाहाताच ती विचारी घाबरली. पाठ फिरवून पुढे निघाली. मी शेवटी तिला गाठलेच.

'हे मुली, मला क्षमा कर' मी तुझा उगीचंच संशय घेतली. बाकावर बसतांना हा चष्मा तुझ्या खिशातून पडला असावा. हा घे चष्मा ! म्हणून मी तो चष्मा तिच्या हातात ठेवला.

आणि तिने चष्मा डोळ्यावर चढविला. त्या वेळेस मला 'सुनहरा संसार' मधील हेमामालिनीची आठवण झाली, की ती हेमा अशीच दिसत होती.

मी तुमचे आमार कसे मानू ? तुम्ही फार दयाशील प्रामाणिक आहात.

आमार मानण्याची गरज नाही हे घे दहा रुपये अन् अधिक अडचण असल्यास मला ह्या पत्त्यावर भेट. असे म्हणून मी तिला दहाची नोट व माझा पत्ता दिला.

तिने स्मितहास्य केले. परत आमार मानून ती निघून गेली मी परत बागेकडे निघालो. अंधार पसरला होता. बागेतील माणसे घरी परतत होती.

मी आत शिरलो. अन पूर्वीच्याच बाकाकडे कळलो. अंधारात एक व्यक्ती कांही तरी शोधत होती.

मी त्या व्यक्तीस ओळखले. मुद्दामतीस माझ्या बाजूच्या बाकावर बसलेला तो वृद्ध होता.

'अहो, बाबा, आपण काय शोधता? मी विचारले. 'बेटा, चष्मा रे! मघाशी मी येथे बसलो होतो. तेव्हां इथेच कुठे तरी पडला. मघापासून शोधतोय पण सापडत नाही.

'चष्मा' शब्द ऐकताच ती तरुणी डोळ्यासमोर उभी राहिली.

डोळ्या समोर काजवेही चमकले माझ्या !

‘खून’

झाला आहे

आनंद श्रीनिवासराव रायकर

बी. एस्सी. (अंत)

बॅन्डवर शोक घोष वाजू लागला आणि जमलेली गर्दी प्रेतयात्रेत सामील झाली.

घाय मोकळून रडणाऱ्या पतीच्या निश्चल बेहाला बिलगून पडलेल्या पत्नीला कुणी तरी हलकेच बाजूला केले आणि शवपेटी उचलून फुलानी सूंगारलेल्या प्रेतवाहिकेत ठेवली. तिथे जमलेल्या अनेकांच्या दृष्टींनी ती आणखी एक प्रेतयात्रा होती पण राघवच्या निवट्याच्या मित्रांच्या आणि नाते-दाईकांच्या दृष्टीने हा सर्वस्वी निराळाच प्रकार होता. राघवचा मृत्यू नैसर्गिक नाही हे त्यांना माहित होते.

तो एक 'खून' होता! खुनी कोण होता हे त्यांना माहित होते. तो राघव जवळ येताना त्यांना दिसत होता पण ते त्याला अटकाव करू शकले नाहीत.

राधा राघवची पत्नी-गत स्मृतीचे तुकडे जुळवित होती. चांगली नोकरी आणि दांडगं व्यक्ति-मत्व पाहून राधा राघववर भाळली होती. प्रेमाचं रूपांतर प्रेमविवाहात करून राघवचा संसार धाटला गेला. याच घरात लाजच्या बुज्या नववधूच्या वेशातील राधाला जन्मभराचा साथी जोडीदार मिळाला होता. अभयारण्याजवळील तलावाशेजारच्या कुटिरात साजरा केलेला मधुचंद्र आजही तिला गुदगुत्या करू शकत होता त्यांची सर्वात मोठी मुलगा लोला हिचा जन्म तर आनंदाच्या उर्मी वाढविणारा परमोच्च क्षण होता.

या गोड स्मृतींना उजाळा देत राधा कटु आठवणी विसरण्याचा प्रयत्न करित होती.

पण . . .

पण एका रात्री राघव खूप खूप उशीरा घरी आला त्याच्या अगाला दारूचा भपकारा येत होता.

तो काही तरी असंबद्ध बडबडत होता. त्यातच तो विछान्यावर कोसळला.

एकदा त्याने आपल्या गोबऱ्या गालाच्या बालिश चेहऱ्याच्या सगळ्यात छोट्या बळड्याच्या गालावर चपराक मारली. तो दिवस तिला विसरता येईना. मुले घाबरून दूर पळाली. त्यांच्या मनातील पपांच्या मूर्तीला तडा गेला होता.

राघवला त्याच्या ३५ वर्षांच्या आयुष्यात काय जग दिसले असेल? त्याची कंपनी त्याला बऱ्यापैकी पगार देत होती. त्याच्या पुढे नोकरीतील भरभराट होती. उभ्या आयुष्याची सुखस्वप्ने साकार झालेली त्याला पाहता आली असती. त्याच्या मुली तर मूर्तिमंत माधुरी होत्या.

त्यांच्या सुंदरशा जगात एक दिवस काळाने प्रवेश केला. सहकाऱ्यांच्या आग्रहाखातर त्याने थोडीशी घेतली. हळूच नशापाण्यात तो तरबेज झाला. लवकरच त्याच्या जगात स्वप्नांचे एक एक तुकडे कोसळू लागले.

तो जास्त जास्त पैसा दारूवर आणि फावला वेळ बलबांत खर्चू लागला. त्यांच्या मित्रांनी आणि हितचिंतकांनी त्याला सल्ला देण्याचा प्रयत्न केला. डॉक्टरांनी इशारे दिले पण राघव परतू शकला नाही.

कुठला सल्ला, कसला इशारा, पोकळ सल्ला मला नको तो म्हणून धुडकावून लावी. दारूने कसे कसे नुकसान होत नाही हे तो लोकांना पटविण्याचा प्रयत्न करी मनोमन वास्तविक त्याच्या स्वतःचाही त्यावर विश्वास नव्हता.

डॉक्टर, राघवचे बालपणीचे मित्र होते आणि आपल्या जीवनाशा राघवने चालवलेल्या खेळांबद्दल त्यांना चिन्ता वाटत होती.

पाच महिन्यात राघवला इस्पितळात उपचार करावे लागले होते. त्याचे सर्व अवयव सडत

चालले होते यकृत तर पार कामातून गेले होते. दारूच्या भयानक व्यसनापायी राघवने आपल्या जीवनाचे मातेरे का करून घ्यावे हे डॉक्टरांना समजत नसे. त्याला कांही समस्या असतील तर दारू हे त्यावर उत्तर नाही हे अनेकांनी त्याला समजावण्याचा प्रयत्न केला.

क्वचित शुद्धीवर असताना राघवही आपल्याला दारू आवडत नाही हे कबूल करी. पण रात्री त्याचे पाय अपोआप क्लबाकडे जात. लोक हळू हळू त्याला टाळू लागले, तिरस्कार करू लागले. दारूमुळे मनुष्य कफफलक बनतो, संसारातून उठतो. त्याच विषाला घेणाऱ्या राघवच्या ही बाबतीत शेवटी काय घडणार.

राघवच्या अधिकाऱ्याच्या दृष्टीने तो आता कार्यक्षम विश्वासाहं राहिलेला नव्हता तो आता कंपनीला भार झाला होता.

राधाचे दागिने हळूहळू दारूवाल्याकडे गेले. त्याच्याकडे आता फक्त एक लहानसे घर शाणि केव्हाही सुटेल अशी नोकरी होती. एकदा राघवला इस्पितळातून घरी नेताना त्याने आधी एका दुकानातून औषधे आणि नंतर लगेच दुसऱ्या दुकानातून दोन दारूच्या बाटल्या घेतल्या. त्याची मजल इथवर गेली. त्या रात्री तिने देवाजवळ प्रथमच आपली सुटका करण्याची मागणी केली.

दररोज राघववरोबर मजा लुटणारे त्याचे पार्टिफ्रेंड्स, राधाला थोडीशीही सहानुभूती दाखवायला आले नाहीत. दुःखात बुडलेली राधा एकटीच एक होती.

जगात असे कित्येक दुःखीजीव असतील की ज्यांना स्नेहवर्षावाची जरूरी भासते.

पालिकेच्या कचेरीजवळून प्रेतयात्रा धिमेपणाने पुढे सरकली. राधाचें अश्रूंनी भरलेले डोळे एका प्रचंड जाहिरातीवर खिळले. बाटली. तिच्या पतीचा 'खूनी' कुणीच का नाही या खुन्याला शिक्षा करणार. ▽

कथा गारिबीची

फाऊस घो घो पडत व्हता. त्याबरोबरच आन् त्याच येगात माझ डोकं आक्शी तापून निघत व्हतं, ल्हवारानं रस्त्यात ठीबलेल्या लोखंडासारख पांच वर्षांची नागरबाय हथरणात तळमळत पडली व्हती. आनीक माजी कारबारीन परिक तिल्या उशाशी बसूनच व्हती. येवढ्यात 'आये, मला भूक लागली ए, नकर रोटी तर खाया देकी' हंथरणातून क्षीण आवाज उमटला. ही नागरवाईचे सांतोन करण्यासाठी म्हनंत व्हती 'व्हय गं बया आता तुझा बा आनलच बरं रोटी. तू आक्शी रडू नग मला वाईच दुक होतंय बग' म्या बसल्या जागेवरून उठावं मन्ली कायत्तर तडजोड करावं म्हणून पर कसच काय करणार पाटील दादच लागू देत नवता म्या उटलो परिक मला हे काय व्हतंय ते कळनास झालंय. माझ टकूर एकसारख फिरत व्हतं. माईर घाड S S S घा S S S ड मूकपच व्हतुया कायकी वाटलं आन् म्या घाडकन् आपटून पल्लो माझी कारबारीन मला मन्ली 'वाईच नकर हल्लू उठावं' कसचं

अरुण वडगावे
बी. एस्सी. तृतीय वर्ष (मॅथ्स्)

काय माह्या पोटात अन् माझ्या कारवारनीच्या पोटात अन्नाचा कन दिक्कून नव्हता. तवा काय कशाचं हल्लू उटावं मानसानवी म्या पाटलांच्या घरी गेलो व्हतो तवाचा परसंग माह्या डोळ्यान्होर हुमा राहयला आन् आक्शी चिडीत व्हता" वय गरिबाचा वाली पाटील'

"पाटीलसाब वाईच पोरगी लई बिमार हाय व एक धा वने आन् एक घडो ज्यवारी हेवा म्या कायबी करून कसवी करून तुमवं देणं धा दिमात फेडशी बगा. म्या इमानदारीनं सांगतो पाटील माह्या आन् कारवारनीच्या पोटात च्यार दिसापासन अन्नाचा कन न्हाई पगा" आतून कोंवडी कापल्याचा अन् फोडणीचा झमझमीत वास येत हुता. माझ्या तोंडाला पाणी सुटला आन् म्या व्हटा-वरून जिब फिरवीत व्हतो, परिक काय उपेग" पाटील मन्ला " पैक झाडाला लागल्यात व्हयरं दोन वर्स आक्शी दुष्काळच हाय म्या कुटलं आन् आन् ज्यवारी म्हनशिन तर नाम्या तुला माह्या बरोबर माज घरात नेतो तूच बग गह्या" तेला म्हार्इतच व्हतं की म्या कसवी घरात जायना पर काय करूं माजी पोर आन् कारवारीन उपाशी व्हती म्हनून म्या मन्लो " मंग मालक तुमालाबी वाईच याद नसल पगा चला जावूत" मंग पाटलानं थोड कुठ्याचं हात बगल्यासारकं केलं आन् मन्ला ' वाईच हातच गवसना पग, मंग येकी गडे" "पर नाम्या वाईच निदाया का जायनासर" तर म्या मन्लो "पाटोल कव्वा निदाय जावूजो च्यार दिवसापासन पावूम हाय पगा" वर येतो मंग मनून म्या निगालो.

म्या घडपडत उटलो. पावूम मोटा जोरात चालू व्हा नागरबायला फणकगून ताप चडला व्हता म्या हल्लू हल्लू निगालो पुना पाटलाकडे परतेनं तवा जवत व्हता. म्या तमच बँटकीच्या कडला अवघडून बसलो तेवढयात पाटलाचं पोरगं हागून आलं व्हतं आन् मनत व्हता "माय हुंगण ध की" पाटील मद्दूनच हारोळी ठोकला आन् मन्ला 'नाम्या आरं त्या कार्वाचाच हुंगण धुय "मंग म्या मन्लो"

चला वं धाकळं पाटील' त्यो आला मंग म्या त्याच हुंगण धूलो तवा तो वरडला" माय हचे काळं लई जोरात धूतो पग" तवः पाटलीन वरडून मन्ली "कारं ये नाम्या तुला वाईच लई माज चडलाय व्हं, हल्लून हुंगण धूई की" म्या गपगार झालो आता काय करू गप्पच बसलो.

मंग हल्लू हल्लू पाटील आला आन् चार चार खांड सुनारी खाऊन मला कायबी न बोलता डारादूर झोपा गेला. थोड्या येळानं मंजी च्यार वाजता उठला. एक कप च्या पिला आन् येवून बसला. म्या लईच परीशान झालो व्हतो. माझ्या नागरबाई पाई आन् ' मन्लो पाटील माजी पोर लई बिमार हायजी तिला तालुक्याला नेवाव मनतो जी" तर पाटील मन्ला" ने की मंग तुला नयं कोन मन्तो" "पर पाटील माझ्यापाशी पैका न्हाईजी, तुमी कायबी करा पर माज्यावर दया करा आन् एक धा रुपे द्याजी म्या जातो. पाटील वसकून माह्या अंगावर येऊन मन्ला "आरं भडव्या जातोस का न्हाई गुमान न्हाई तर धक्के मारून घालून दिन." म्या रडलो, खूप रडलो, हात जोडलो पाया पडलो, पर त्येला धाम फुटाय न्हाई त्याच्या हचा गोष्टी आयकून माज्या काळजाचं पाणी पाणी झालं. माज्या डोळ्यातनं पाणी येत बी नव्हतं आणि जीव गप्प बी बसत नव्हतं. धीर येवून पगती तर काय पोरगी लईच बेजार झाली व्हती आन्. आक्शो दोरासारकं वरडत व्हती. माजी कारवारीन भाशेनं माझ्याजवळ आली आन् मन्ली " कावं झाली काई येवस्ता." म्या न्हाई मनून मुंडी हालिलो. माझी कारवारीन मुसमुस रडत व्हती पर म्या काय करूं, तिची समजूत घाल्लो आन् मन्लो " हचे पग गरिबाचा वाली कोनीबी न्हाय गं, त्यो येकला परमेसोरच हाय, त्येच्या मनात आल्या सारकं हुईल." परिक परमेसोराला माजी हाक आयकू गेली न्हाई. माज्या नागरबायला उचलून घेऊन गेलो तवा रातीचे आठ वाजाय आले व्हते. म्या माज्या नागरबायचा मुडदा उचल्लो आन् पाटलाकडं गेलो अन् मन्लो " पाटील पगा

गरीबाचा सराप नडंल तुमाला." माजी कारबारीन कटकटा वोट मोडून सराप देली. " मुडद्या, तुजं कंदी बरं व्हनार न्हाई रं, मेल्या माजा गरिबाचा तळतळाट लागंल रं, लई माजलास तू. " तवा पाटील वरडला घोंड्या, हयेंला धक्के मारून भाईर हाकाल रं, माजलेत राडोचे." म्या माज्या कारबारीनीचं सांतोन करीत व्हती

फुडी दोन म्हयन्यांनं गरामपंचाईतच्या निवडणुका आल्या. पाटील माझ्याकडं आला आन् हात जोडून मन्ला "नाम्या वाईच मला मत दे वरं, तुज्या घराच छप्पर फुकट ढाळून देतो पग." मलावी लई जोर चडला, म्या मन्ली," पाटील पगतो तुमी निवडून कसं येत्या तै. तुमी इसरल्या आसल पर म्या न्हाई इसरलो पगा. म्या सगळ्या

जातभाईना वरडून सांगीत की, तुमचं कल्याण होवावं वाटत आसल तर हयेंला मत देवू नका." पाटील गेला तिकडी, जावून पैका वतला, बकरे कापला. मंग माजं गरिबाचं कोन आयकतो. ल्याक्शन झाला आन् पाटील निवडून आला. तेची मिरवणूक निगाली. पाटील इजयी झाला. त्यो माझ्याकडं फात व्हता आन् मन्ला " नाम्या काय ठीक हाय नव्ह रं. " म्या गप्प बसलो आन् तो गेला. माजी कारबारीन रडत रडत मन्ली " कायजी ह्या दुनिपेत देवाच्यान गरिबाचा कोनी वाली न्हाई जी. " म्या समजूत काडीत मन्ली. " रडू नगं, रडू नगं परमेसोर हाय फानार. " तवा कारबारीन वसकन वरडली आन् मन्ली. " कुटं हाय तुमचा परमेसोर दाकोवा की मला. . . " म्या गप्प बसलो माजी हार झाली व्हती.

कविता

आसवांनी आसवांना पाहिले
समजणाच्याला खूप समजले
चौकसपणे सैरा वैरा धावले
अंधुक प्रकाशात अडखळले
दारीद्र्याची लकतरे घातले
तेव्हाच त्याने जन्मा घातले
फुलासारखे शब्द फुलले
असहचपणे वेदनेत विरघळले
तेव्हा तो बोलू लागला
मीच ना तुला जन्मा घातले

- अनिल महारणवर
बी. कॉम. अंत्य

आ

धा

र

कृष्णा पालदेवार
बी. कॉम (अंत्य)

जीवनांत प्रत्येक गोष्ट अपरिहार्य असते, ती काळाचा एक अविभाज्य घटक असते, आणि काळ हा मानवाच्या आशा आकांक्षाच्या विरुद्ध दिनेने चालत असतो.

जगात प्रत्येक व्यक्ती स्वप्न रंगवित असते. पण या स्वप्नांना कधी मूर्त स्वरूप प्राप्त होत नाही पण जेव्हा स्वप्न साकार होऊन पुढे उभे राहतात, तेव्हा कालिदासाच्या प्रतिकाराचं तत्वज्ञान फिकं पडतं.

याचा प्रत्यय आज विजयला आला होता. विजयला आज बी. असेसी. होवून दोन वर्ष झाली होती, सवंत्र फिरूनही कुठेच त्याला नोकरी मिळाली नव्हती, वृत्तपत्रातील जाहिराती वाचून अर्ज करून, मुलाखती देऊन तो कंटाळला होता. प्रत्येक वेळेस निराशा पदरी पडत असल्याने तो निराश बनला होता.

बी. असेसी. करीत असतांना विजयने अनेक स्वप्ने उराशी बाळगली होती. नोकरी लागल्यानंतर करू, ते करू अशा नाना विविध कल्पना केल्या होत्या.

आजचा दिवस विजयच्या जीवनातील सर्वात आनंदाचा दिवस होता, कारण आज त्याला नौकरी मिळाली होती. आणि ती नौकरी, तो ज्या गहरात राहात होता तेथेच मिळाली होती. एखादी गोष्ट जवळ येतांना दिसणं आणि प्रत्यक्षात जवळ येणं यात केवढं तरी अंतर असतं याचा प्रत्यय जवळ (उलगाडा) आज त्याला झाला होता. या बातमीमुळे घरातील वातावरण एकदम बदलले होते. बाबा, आई, रेखा, सर्वजण आनंदात होते.

आजपासून विजयच्या नवीन जीवनाला सुरुवात होणार होती. सकाळपासून तो अगदी घाईत होता. शेवटी आई-बापांचा आशीर्वाद घेऊन, जीवनातील एक नवीन पर्व सुरू करण्यासाठी तो निघाला.

आजचा ऑफीसमधील त्याचा पहिला दिवस असल्याने त्याला कामाबाबत साहेबांनी सर्व काही समजावून सांगितले.

पाहता पाहता दोन ते तीन महिने कसे संपले हे त्याला कळलेच नाही.

एक दिवस ऑफिसमध्ये त्याला भेटण्यासाठी एक अपरिचित व्यक्ति आली. ती खूप निराश दिसत होती. तिने आपले नांव अंजली गुमास्ते असे सांगितले. तिचे पती प्रदीप यांनी त्याला बोलावले आहे असे सांगितले. तिने स्वतःचा पत्ता दिला व न विसरता येण्याचा आग्रह केला.

त्या दिवशी रात्री विजय विचार करीत राहिला हा प्रदीप कोण ? अंजुने आपल्याला का बोलावले असावे ? शेवटी त्याने जाण्याचा निश्चय केला. दुसऱ्या दिवशी रात्री रविवार होता. विजय प्रदीपकडे निघाला त्यास त्याचे घर शोधण्यास फारसा वेळ लागला नाही. अंजुने त्यास आत बोलावले. पलंगावर जी व्यक्ती बसलेली होती तोच प्रदीप असावा असे वाटले.

त्याचे शरीर अस्थिपंजीर बनले होते. डोळ्या

भोवती काळी वर्तुळे दिसत होती. अंजुने त्यास बसावयास सांगितले.

प्रदीप क्षीण आवाजात म्हणाला, "विजय ओळखलं नाहीस मला ? पुण्याला असताना आपण दोघे एकाच शाळेत होती. आपली घरेही जवळ जवळ होती."

विजयच्या डोक्यात एकदम प्रकाश पडला तो एकदम गहूवरून म्हणाला "क्षमा कर प्रदीप मी तुला ओळखू शकलो नाही." प्रदीपची ती अवस्था पाहून विजयचे डोळे भरून आले कारण तो त्याचा सर्वात आवडता व हुशार मित्र होता मॅट्रिक झाल्यानंतर वडील नसल्याने नाईलाजात त्याला नौकरी करावी लागली होती.

प्रदीपला टी.बी झाला होता, आणि तो जास्तीत जास्त ३-४ महिने जिवंत राहिल असे डॉक्टरांनी सांगितले होते. हे सर्व माहित असूनही तो जीवनाशी अगदी हसत हसत सवर्ष करीत होता.

विजयची ज्या पदावर नियुक्ती झाली होती तेथे पूर्वी प्रदीप स्वतः काम करीत होता. हे जेव्हा प्रदीपने त्याला सांगितले तेव्हा त्याला धक्काच बसला.

आणि त्या दिवसानंतर विजय रोज प्रदीपकडे जाऊ लागला. त्याला सवतीपरी मदत वरू लागला अंजुनहून विजयला खूप आत्मीयता वाटे. तिचे प्रदीपवर अगदी जीवापाड प्रेम होते. ती प्रदीपचा अहोरात्र सेवा करीत होती.

एके दिवशी शोलत आमनांना प्रदीप म्हणाला 'विजय मला एक वचन दे. तेव्हा विजय त्यास म्हणाला जर तुझ्यासाठी काही करू शकलो तर स्वतःस भाग्यवान समजेन.' तेव्हा प्रदीप म्हणाला विजय "अंजुने माझ्यासाठी खूप दुःख सोसले, सर्व गोष्टींचा त्याग केला. मी आता काही दिवसाचा सोवती आहे. तेव्हा माझ्या नंतर तू अंजुचा

स्वीकार कर तिला आधार दे' हे शब्द ऐकून विजयला उल्कापात झाल्यासारखे वाटले. असे काही वचन मागेले असे वाटले नव्हते. तो कांही बोलूच शकला नाही, कांही उत्तर न देता तो घरी निघून गेला.

या घटनेला बरेच दिवस लोटले त्या नंतर विजय कधी प्रदीपकडे गेलाच नाही.

एके दिवशी अंजू ऑफीस मध्ये आली ती फार घाबरलेली दिसत होती ती म्हणाली "प्रदीपची प्रकृती फार चिंताजनक आहे. ती अगदी क्षणा-क्षणाला तुमची आठवण काढतो. हे सांगत असतांना तिच्या डोळ्यातून अश्रू ओघळत होते.

"ती म्हणाली तुम्ही त्यांना वचन दिले. नाहीत तर ते सुखाने मरणार नाहीत त्यांचा आत्मा भटकत राहिल. शेवटी अंजू म्हणाली "तुम्ही त्यांना केवळ वचन द्या."

या सर्व प्रसंगाने विजयचे अंतःकरण भरून आले. शेवटी विजयने प्रदीपला वचन दिले. प्रदीपच्या डोळ्यातून अश्रू निखळले तो म्हणाला "विजय हे आनंदाश्रू आहेत आता मी सुखाने मरेन."

त्याच रात्री प्रदीपने या इहलोकांचा निरोप घेतला. निष्ठूर नियतीने शेवटी अंजूवर घाब घातला.

जीवनांत असा कांही प्रसंग आपल्यावर येईल याचा विचार विजयने स्वप्नात देखील केला नव्हता. तो दिवस आणि रात्र सारखा विचार करीत राहिला आपण जे केले ते योग्य आहे काय? प्रदीपला दिलेल्या वचनाची पूर्ती कशी करावी?

दुसरे दिवशी तो अंजूकडे गेला. घरादारचे उघडेच होते. पलंगावर अंजू विचित्र अवस्थेत पडली होती तिचे सर्व शरीर निळे पडले होते. बाजूला (Poison) ची बाटली पडली होती. विजयला धक्का बसला. अंजूने आत्महत्या केली होती.

एकदम त्याचे लक्ष तिच्या हातातील चिठ्ठीवर गेले, त्याने चिठ्ठी उघडून पाहिली त्यात लिहिले होते

"विजय तुम्ही प्रदीपला वचन देऊन जे ऋण माझ्यावर केलेत ते मी कधीच फेडू शकणार नाही. तो गेल्यानंतर तुम्हास मला आधार देण्यास सांगितले. ते गेल्यानंतर त्यांच्या इच्छेप्रमाणे तुमच्या आघारावर मी जगले, आता त्यांचे वचन पूर्ण झाले आहे.

ते माझ्या खूप पुढे गेले आहेत. ते एकटे स्वतःस सावरू शकणार नाहीत. खूप थकले असतील त्यांना माझा आधार हवा आहे त्यांना आधार देण्यासाठी मी जात आहे.

माझ्या अशा वागण्याने तुमच्या भावना दुखावल्या असतील तर मला क्षमा करा.

तुमचीच

अंजू

चिठ्ठी वाचताच अंजूने केवळ वचन द्या असा आग्रह का केला याचा उलगडा विजयला झाला. विजयला ही कल्पना फार दारूण वाटली. विजयच्या डोळ्यातून भावनेचे दोन अश्रुविंदू निखळले आणि चिठ्ठीवर विरून गेले.

बर्नार्ड तारा

- प्रकाशप्रसाद वजाज
बी. एस. सी तृतीय वर्ष
(रसायन शास्त्र)

पृथ्वीजवळचे तीस तारे घेतले तर पहिला क्रमांक लागतो 'अल्फा सेंचुरी' ताऱ्याचा हा ४.३ प्रकाश वर्षे दूर आहे. दुसरा क्रमांक लागतो 'बर्नार्ड' ताऱ्याचा तो ५.९ प्रकाश वर्षांच्या अंतरावर आहे. तरी सुद्धा "अल्फा सेंचुरी" कडे तारायान न पाठवता धाडमी व महत्वाकांक्षी शास्त्रज्ञ तारायान 'बर्नार्ड' ताऱ्याकडेच तो अधिक दूर असून सुद्धा पाठवू इच्छित आहेत. कारण 'बर्नार्ड' तारा एकटा नाही असे खगोल शास्त्रज्ञ श्री पी व्हॅन. डी. कॅम्पने संशोधित केले आहे.

'बर्नार्ड' ताऱ्याचे खगोलशास्त्रीय नांव 'म्यूनिक १५,०४०' असे आहे तो रक्तवर्णीय व वृटका दिसतो त्याचे तेज सूर्याच्या ०.०००५ (१/२००७) दिसते पार्श्व पोकळीतील दूरच्या ताऱ्याच्या संदर्भाने पाहिले तर बर्नार्ड तारा सरळ रेषेत आडवा जातांना दिसतो. खगोलशास्त्रीय भाषेत याला 'योग्य चाल' असे संबोधतात. सर्वांत प्रदीर्घ चाल असल्याबद्दल 'बर्नार्ड' प्रसिद्ध आहे.

अमेरिकेमधील स्प्रीले वेधशाळेमधून श्री पी. व्हॅन. डी. कॅम्प हा शास्त्रज्ञ बर्नार्डचे वेध व दर्शन घेत असे. त्यावेळी त्याच्या मागीमध्ये थोडा तेडेपणा दिसला. त्यावरून या खगोल शास्त्रज्ञांचे म्हणणे पडले की बर्नार्डच्या मंडळात कमीत कमी एक तरी स्वतः तेजमान नसणारा उपग्रह असला पाहिजे आणि त्यांचे आकारमान आपल्या गुरुग्रहाच्या अडीच पटी पेक्षा जास्त असणार,

बऱ्याच शास्त्रज्ञांना वाटते की 'बर्नार्ड' ला स्वतःचे मंडळ असेल व त्यांत अनेक उपग्रह असतील म्हणून तर 'तारायान' तिकडे पाठवण्याचा प्रपंच शास्त्रज्ञांनी आरंभलेला आहे.

'बर्नार्ड' वर यान पाठविले जाणार आहे. त्याचे नांव आहे 'बेदालस' यान या यानास पृथ्वी ते 'बर्नार्ड' अंतर कापण्यास ४० वर्षे लागतील या यानाचा सुरासरी वेग प्रकाश किरणांच्या वेगाच्या १७ ते २० टक्के इतका असेल.

मंदिरातील किंवा शनिवारवाड्यासमोरील श्रोत्या-
बद्दल व याला थोडे बहुत प्रेम असेल पण आमच्या
काँग्रेसच्या वर्गात यातील काहीच नाही !

दोन वर्षे एखाद्या प्राध्यापकांच्या वर्गात
शिस्त्यावर त्याला आमचे नावही माहित नसते !

आता सांगा घरातून, कॉलेजतून आम्हाला
जसा प्रतिसाद मिळायला पाहिजे तसा कधी
मिळतच नाही ही आहे आमची व्यथा /-

अपवादात्मक एखादा प्राध्यापक जर आमच्या-
कडे काही लक्ष देऊ लागला तर बाकीचा स्टाफ
त्याला चेष्टेने का होईना पण तुम्ही यापेक्षा
एखाद्या शाळेत जा असे म्हणतो-

आणि मग विचार येतो की या सरांनी
आपल्याकडे जरा अधिक लक्ष पुरवताच त्याची जर
चेष्टा होत असेल तर आपणच त्यांच्यापासून थोडे
दूर रहा. आपल्यामुळे उगाच दुसऱ्या कोणास त्रास
नको. आता सांगा हे आमचं वागणं काय चुकतंय?

दिवसात चार तास कॉलेज, दोनतीन तास
अभ्यास. उरलेला वेळ आम्ही काय करावे ?
एखाद्या संघटनेत गेलं तर त्यांची राजकीय विचार-
सरणी न कळत आमचेवर बिंबवली जाते. पुढे
निवडणुकीत मोठा उपयोग केला जातो आणि
उपयोग करून घेणारेच पुन्हा आमच्या नावांना . !

इतर वेळी कोणता गेस म्हटला तर परवडत
नाही. मैदान नाही मग सहाजिकच गप्पा मारण्यात
आमचा वेळ फार जातो त्या गप्पा तरी काय तर
चित्रपट आणि आमच्या व्हासमधील विद्यार्थिनी
अर्थात याबद्दल आम्ही नेहमीच काही वाईट किंवा
अश्लील बोलतो असे नाही तर एखाद्या मैत्रीणीच्या
घरची परिस्थिती बदलली तर आम्हालाही फार
वाईट वाटते इतकेच काय तर एखाद्या मैत्रीणीचे
लग्न सासरिहून माहेरी काही दिवसाकरिता परत
आली व तिच्या सासरबद्दल तिने जर चार कौतु-
काचे अभिमानाचे शब्द आम्हाला सांगितले नाहीत
तर आम्हालाही वाईट वाटते. तिच्या घरच्या
लोकांइतकेच !

युवक मेळाव्यात आम्ही जेव्हा एकत्र येतो
तेव्हा आम्ही आपापसात किती चांगले वागतो हे
मेळाव्यास उपस्थित राहिल्याशिवाय कसे समजणार !
कॉलेजच्या गॅदरिंगच्या वेळी आम्ही अगदी घरचे
कार्य असल्यासारखे मन लावून रावतो, पण हे
जाणवते फक्त आमच्याबरोबर असणाऱ्या प्राध्या-
पकांना बाकीच्यांना दिसतात आमचे फक्त दोष !

म्हणजे आमच्यात दोष नाहीत असे नाही.
पण मग तसं पाहिल तर आम्हाला नांव
देवणारे तरी काय पूर्णत्वाला पोहचलेत मनुष्य
म्हणून जे गुणावगुण संभवतात तेवढेच आमचे
अंगी आहेत. आम्ही सर्वांचा चांगले आहोत असा
आमचा दावा नाही पण आमच्या पाठीवरून प्रेमाने
हात फिरवून आमच्यात काय सुधारण हवी हे
कोणीच सांगत नाही कारण तसं सांगायला गेलं
तर मग वाटतं सांगणाऱ्याची जबाबदारी वाढते.
ती जबाबदारी घ्यायला कोणी तयार नाही आणि
त्यामुळे आमच्या बेशिस्तीचा शिकका मारून सर्व
आपापली जबाबदारी कमी करतात.

आमच्या आधीच्या पिढीत जर समजा बेजबा-
बदारांचे प्रमाण ५ टक्के असेल तर आजही प्रमाण
तेवढेच आहे. फक्त शिक्षण घेणाऱ्यांचो संख्या वाढली
म्हणून हे पाच टक्के जाणवत असावेत. ९५ टक्के
तरुण चांगले आहेत पण जगात वाईटाची संघटना
जेवढी लवकर आणि सहज होते, तितकी चांगल्यांची
होत नाही त्यामुळे या ९५ टक्कातील प्रत्येकजण
व्यक्तीगत या ५ टक्के वाईटांना घाबरतो आणि
गप्प बसतो !

तेव्हा आज गरज आहे समाजातील या ९५
टक्के चांगल्यांची संघटना काही विधयेक कार्या-
साठी निर्माण करण्याची.

आणि मंघठनेसाठी पाहिजे आमच्या आधीच्या
पीढीतील एक संघटक !

हा संघटक मिळेपर्यंत चालू राहणार आहे
फक्त आमच्या नावाने ओरड .

काव्य विभाग

किनारा

कधीच केली नव्हती आशा
जीवन तारूला मिळणाऱ्या किनाऱ्याची
किनारा सामोरा पाहून मी हरखले
पण - पण ते होते मृगजळ

आता किनारा शोधत फिरते आहे
पण भरकटलेल्या या तारूला
लाभणे किनारा कठिण आहे.

बावरी

नकोच होते तर मला हे का दाखवलेस स्वप्न
नव्हता त्यात अर्थ तरी कां, लावलीस ही ओढ
होते शांत अशी मी, नव्हता कसलाही तरंग
ह्या वादळांनी आता होऊन गेले मी तंग
कशी सावरू मी आता अुमजेना मला कांही
घेशील कोरे हात हाता, हीच आशा राही.

- कु. स्मिता नरसिंगराव पांडे
वाणिज्य (अंत्य)

पैसा

पै - - - - -सा
मरणाच्या दारातलं अगोदरचं पाऊल
जन्माच्या दारातलं अखेरचं पाऊल.
पैसा असतीच अनुभव
जन्मताना हवा पैसा
मरताना हवा पैसा
पण अरे वेड्या - - - -
पैसा कुठे स्वार्थ वघतो ?
मानव स्वार्थासाठी पैसा वघतो.
मरणाच्या दारातलं एकच पाऊल
पैसा मागेच खेचत राहिल.
पैसा - - - -
जीवन जगवतो
पण -
माणूस जगतांना मरतो
कारण - पैसा
मरणाच्या दारातलं अगोदरचं पाऊल
जन्माच्या दारातलं अखेरचं पाऊल

- मुनिल करडखेडकर
वाणिज्य द्वितीय
(जे. एम. पी.)

रौद्र

मारा ! लुटा !! बलात्कारा !!!
उध्वस्त करा ह्या इमारती
पाडून टाका हे बंगले
मुसंस्कृतपणाचा बुरखा पांघरणाच्या नराधमांनो
बुरखा फेकून बाहेर पहा,
असमानतेने भरलेल्या ह्या जगाचा विध्वंस करा
मानवतेचा नकली पडदा फाडून पुन्हा एकदा पशू बना
कारण - - - -
सर्व पशू समान असतात.

- प्रमोद बेंडे
केमिस्ट्री ऑनर्स

स्वप्न

मनाच्या कप्प्यात दडलेलं मौल्य
कधीच न उमजलेलं
वैराण जंगलासारखे
वाळवीन पोखरलेल्या झाडासारखं
स्वप्न - - - -
रडतच असते, दुःखात होरपळलेले
आनंदाच्या लाटातले, पण -
मनाचे कप्पे बदलत असतानाही
मन हसते अन् रडतेही
पण स्वप्न - - - -
परिणाम नसलेले
रडत हसतही नसलेले
स्वप्न
बदलत असते
बदलताना रडते हसते मन
पण स्वप्न मात्र उदासीन -

- हणमंत डाकोरे
बी. एस्सी. तृतीय

एक कविता

मी नेहमी दुःखाकडे पाहतो,
म्हणूनच की काय ?
माझे डोळे खोल गेलेत
सुख दिसतच नाही
दुःखानी झाकळलंय ते
खरंय तेच
प्रकाशाची उसनी ऐट
काळोखातच बुडते ना शेवटी ?
पण खरं सांगू
दुःख पाहाण्यातच खरं सुख दडलंय

- देशमुख रामचंद्र
बी. एस्सी. तृतीय

अश्रू

सौंदर्याच्या कल्पनेत न बसणारी तू
कदर केली ! फक्त तुझ्या गुणांची
स्वतःला वाहून घेतलं
तुझ्याचसाठी
आता वाहून घेत आहे
स्वतःलाच
स्वतःच्या अश्रूत पण
अश्रू पण ओघळताहेत
तुझ्याचसाठी
बदनामीस भ्यालो; दूर पळालो
गैरसजम तुझा झाला
“माझ प्रेमच नाही”
समजावून सांगू शकलो नाही
त्याच गैरसजजाच्या जाळ्यात
तू गुरफटून टाकलंस
आंत मी तडफतोय
कोळ्याच्या जाळ्यातिल माशीगत

सुधाकर कुळकर्णी
बी. एस्सी. (तृतीय)

आवाहन

स्वप्नातल्या मानवा जागा हो
अूठ तयार हो,
सामोरा जायला
मनातील आकांक्षा पूर्ण करण्यास
तू सज्ज हो
ही वेळ भविष्य घडविण्याची
ही वेळ विकास साधण्याची
का खर्च करतोस वेळ अमूल्य ?
अूठ मानवा जागा हो
तुझ्यावर असे अवलंबून समाज हा
तू आहेस आधारस्तंभ राष्ट्राचा
या प्रसंगी का बावर्तोस असा
स्वप्नातील धुंदी घेऊन
अूठ मानवा तयार हो !

- कु. सुनीता भालके
बी ए. प्रथम वर्ष

सुख दुःख

जीवन ! एक प्रवास
सुखदुखाःचा
ह्या प्रवासात
सापडतात सारेच, भरडतात सारखेच
पण -
काहीजणांना झळ पोहचते जास्त
ह्या जीवनाच्या प्रवासात
सुखदुखाःचे म्हणून
सारेच वाटेकरी असतात
पण
कोणाच्या वाटचाला येते दुःख जास्त
कारण -
कारण आहे फक्त एक नशीब

- विजय मगनाळे
बी. कॉम. तृतीय वर्ष

अभिव्यक्ती

हिंदी विभाग

१९७८-७९

“आओ, हम अपनी राह बनाय
अपनी गढी प्रतिमायें
नावो में भरकर
सुदूर द्विपों में ले जायें
शुरु करें नयी यात्राएँ

— सर्वेश्वर दयाल सक्सेना

संपादक :
अनिल टगे
बी. कॉ. प्रथम वर्ष

मार्गदर्शक :
प्रा. हरिकिशन राठौड़

रचना क्रम....

क्रियाशील

❖ संपादकीय

❖ तीन कविताएँ

- एम. एच. फारख
- सं. खालिद अली
- कल्लप्पा छाडे

❖ दोन सामायिक लेख

- सायन्ना महुमवार
- अनिल ठगे

❖ चार कहानियाँ

- विजय चालिकवार
- अब्दुल मतीन
- अशोक रेणगुंडवार
- जसबिर तटेजा

❖ दोन साहित्यिक मूल्यांकन

- कु. सत्यवती साठे
- एस. एन. कुलकर्णी

संपादकीय

क्या आप यह पढ़ने का कष्ट करेंगे ?

जी हाँ ! आमतौर पर यह सार्वत्रिक अनुभव है कि महाविद्यालयों द्वारा प्रकाशित वार्षिक-पत्रिका केवल शोभा की वस्तु बन गई है। एक रसम अदायगी तरह संपादकोंका चुनाव होता है, इधर-उधर से कुछ छात्र छात्राओंकी रचनाएँ (उनकीही हो ऐसा जरूरी नहीं) बटोर ली जाती हैं ! बेचारे मार्गदर्शक प्राध्यापक ढेर सारी अशुद्धियोंमें भरे लेखों को या कविता को जैसे तैसे संवार देते हैं ! छात्र संपादक तो नाम मात्र होता है केवल फोटो छपनेके लिए! मजे की बात यह है कि अंक चाहे कितनेही परिश्रम से तयार किया गया हो उसे शायद ही कोई पढ़ता हो। यह कहना अतिशयोक्ति न होगी कि कॉलेज पत्रिका पढ़ने की नहीं देखने की वस्तु बन गई है।

छात्रों के २३ हजार रुपये, बहुमूल्य कागज, मुद्रण व्यय इस प्रकार कितने ही महाविद्यालयों में बेकार जाता होगा। इसके लिए आखिर कौन जिम्मेदार है ?

मेरी दृष्टि में पहली जिम्मेदारी छात्रों की है। महाविद्यालयीन छात्रों की सृजनात्मक प्रतिभा को प्रकट करने का स्वर्णिम अवसर हमें मिलता है : भावि काहानिकार, निबंध लेखकों को अपने सुप्त लेखन गुणों को प्रकाश में लाने का, चर्चित होने का एक अच्छा अवसर हम अपने अज्ञान, आलस्य और जागरूकता के अभाव में खो देने हैं।

मैं जब संपादक के रूप में चुना गया तब हमारे मार्गदर्शक प्रा. राठी-रजीने मुझे इन समस्याओं से और जिम्मेदारियों से अवगत कराया। जीवन में पहली बार संपादकीय अनुभवों से गुजरना मेरे लिए सममुच एक अनोखा प्रेरक प्रसंग रहा।

मैंने देखा कि हमारे छात्रों का साहित्यिक स्तर और लेखन की समझ भले ही कुछ संतोष जनक हो किंतु भाषा शुद्धि, वर्तन और शैली की असंख्य भूलों से मेरे लेखक मित्र तो क्या स्वयं मैं भी अछूता नहीं था। मुझे मेरा ही लेख चार - पांच बार लिखना पडा और अधिकांश लेखों को दुबारा तिवारा लिखना पडा। लेखन की पहली शर्त है सुपाठ्य अक्षर और व्याकरण - शुद्ध लेखन। जो दो पंक्तियों में दस गलतियाँ करें वे लेखक होने का दावा कैसा कर सकेंगे ?

उपर्युक्त विवेचन के प्रकाश में मैं पाठकों से प्रार्थना करूंगा कि हिंदी-विभाग के अगले पन्ने उलटने से पहले इस तथ्य को नजर अंदाज न करे कि प्राथमिक स्कूल से लेकर पी. एच. डी. तक हिंदी अध्यापन की सुविधा होने पर भी अहिंदी-भाषी छात्र मराठी भाषा के संस्कारों से आक्रांत है। अतः इनकी तुलना हिंदी मातृभाषी छात्रों की रचनाओं से न की जाय। आरंभ से ही हिंदी के प्रति उपेक्षा, मार्गदर्शन और प्रोत्साहन का अभाव, प्रकाशन, प्रसारण साधनों की दुर्लभता विस्तृत और गहन अध्ययन का अभाव इन सभी कारणोंसे हमारा युवा-लेखन उस स्तर तक नहीं पहुँचा है जहाँ मराठी भाषी छात्र पहुँच सकते हैं।

इस अंक में कविता, कहानियों, के साथ-साथ हमने समसामयिक और राष्ट्रीय महत्व के विषयों पर अभ्यास पूर्ण लेख परिश्रम पूर्वक तैयार किये। जैसे "बाल-वर्ष" है "प्रौढ़-शिक्षा" "व्यवसाय मार्गदर्शन" इन विषयों पर आप बहुमूल्य सामुग्री पायेंगे। छात्रोंपयोगी लेख के रूप में नरेश मेहता के प्रबंध काव्य "महाप्रस्थान" पर लिखा गया निबंध तथा अज्ञेय के काव्य पर श्री कुलकर्णी का विवेचनात्मक लेख उल्लेखनीय है।

अंत में मैं उन सहयोगी लेखकों के प्रति अभार व्यक्त करूंगा जिनके सहयोग से हिंदी-विभाग का संयोजन मैं कर सका और उन छात्रों से क्षमा चाहूँगा जिनकी रचनाएँ अच्छी होकर भी सीमित पृष्ठ मर्यादा के कारण इस अंक में न आ सकी।

अंशक परिश्रम और मार्गदर्शन के लिए प्रा. राठौर तथा प्रोत्साहन के लिए हिंदी विभाग प्रमुख प्रा. जाजू एवम् प्राचार्य महोदय के प्रति कृतज्ञता ज्ञापित करते हुये अपनी लेखनी को विराम देता हूँ।

अमिल दगो

संपादक

'अभिव्यक्ति' हिंदी विभाग

तीन कविताएँ

सच्चे की पहचान

दूर भगाकर अँधेरा
जो रोशनी फैलाए
वही सच्चा दीया है ।

दूर भगाकर बदनू
जो खुशनु फैलाए
वही सच्चा फूल है ।

मन का बोझ कम करके
जो शांती पहुँचाए
वही सच्चा संगीत है ।

खुद भूला रहकर
जो औरों की भूल मिटाए
वही सच्चा दाता है ।

भूलकर खुद का दुःख
जो औरों का दुःख मिटाए
वही सच्चा नेता है ।

सहकर लाख मुसीबतें
जो फिर भी मुसकाए
वही सच्चा वीर है ।

खाकर हजार ठीकरें
जो फिर भी संभल जाए
वही सच्चा इन्सान है ।

दुष्टों का नाश कर
जो भक्तों की रक्षा करे
वही सच्चा भगवान है ।

एम. एच. फारुक
कक्षा - बारहवीं (विज्ञान)

सीखो

बादल कहता है बरस बरस कर ।
जग की तपन मिटाना सीखो ॥
पर्वत कहता है अपना जीवन
उंचा सदा उठाना सीखो ।
दीपक कहता है दूर अंधेरे,
करने को तुम जलना सीखो ।
कांटो में गुलाब कहता है,
कटों में भी खिलना सीखो ।

स. खालेज अली
बी. ए. (प्रथम वर्ष)

चलते-चलते

चलते चलते दिन बीता,
रात बीती सुने रास्ते पर ।
फिर भी चलता हूँ ।

चलते चलते तुफानों से लड़ते,
वर्षा के संग हंसते हंसते ।
बूढ़ कदमों से चलता हूँ।

कब तक ? कहीं तक ?
और अभी चलना है ।

जब तक सांसो में सांस है ।
वो पग में जितनी शक्ती है ।
तब तक केवल चलना है ।

चलना ही जिन्दगी है,
मेरी मंजिल, मेरी नियति ।
सांसो के ताल पर,
सपनोंको डोना है ।

कल्लप्पा घाडे

प्रौढ शिक्षा :

एक

राष्ट्रीय

कार्यक्रम

- सायना महमवार
(बी. कॉम. प्र. वर्ष)

आज यह सर्वविदित है कि राष्ट्र का आधार प्रौढ-शिक्षा है। प्रौढ-शिक्षा का आंदोलन देश व्यापक जन-आंदोलन माना गया है। इसी के तौर पर इसे चलने के व्यापक प्रयत्न किये जा रहे हैं। भारत के आजादी के बाद आज तक बहुत कुछ होता चाहीये था। लेकिन फिर भी आगे का समुचित प्रौढ-शिक्षा प्रसार का फैसला नहीं करना। इसी दृष्टिकोण से आज, इस विषयपर नजर डालना चाहीये।

साक्षरता अभियान कि सार्थकता केवल इसी में नहीं है कि लोगों को इस योग्य बना दिया जाये जो केवल लिखी या छिपी सामग्री पढे और समज सके। साक्षरता की कल्पना को अधिक तौर पर स्पष्ट करने के लिये आंतर राष्ट्रीय समितीने व्याख्या दि है। " साक्षरता याने केवल

कोई एक शब्द समुच्चय या ध्वनी संबंधीत सांकेतिक चिन्ह नहीं है। बल्की मनुष्य को इस दुनिया में जिस स्थिति में रहता है उसको ध्यान पूर्वक पढ़ता है।”

निरक्षरता अभियान की कल्पना याने जो जानकारी के दृष्टिकोन से प्राथमिक अवस्था में ही रहा है। उसी को निरक्षर कहते हैं। इन अवस्था के सर्वसाधारण जन समुदाय उनके जीवन दृष्टिकोन, सच्ची विचारधारा जानने की कोशिश करते हैं। निरक्षर जनसमुदाय को अपने कोई शब्द समझ विचार धारा नहीं होते हैं।

साक्षरता का अभियान तभी सार्थक होगा जब इसके फलस्वरूप लोग इस योग्य बन सके कि वे समाज में होने वाली परिवर्तनों में रचनात्मक भागीदारी निभा सके। केवल वे इसका शिकार न बनकर इस भूमिका को निभाकर निरक्षर बयस्क साक्षर बनें। एक बार का प्रसंग है जो आज के पंतप्रधान मोरारजी को घटीत हुआ था। आपातकाल में उनको नजरबंद कारावास किया गया था। उनके लिये कारावास में एक नेपाली नोकर उनके मदत के लिये था। जानकारी के बाद उनको मालूम हुआ कि वह निरक्षर है। मोरारजी उसे साक्षर बनाने के लिये उसे हर रोज एक एक घंटा पढाया करते थे। लेकिन उसका मन साक्षरता में नहीं था इसलिये वे साक्षरता की कल्पना से असफल हुए। ऐसी घटना वे प्रौढ-शिक्षा के प्रथम बैठक में कहे थे।

इस समस्या को हल कराने के लिये सरकारने योजनाएँ बनाईये। इनमेसे वित्तीय सावन यह

एक है। राष्ट्रीय प्रौढ-शिक्षा योजना के लिये २०० करोड कि रक्कम निर्धारित कि गई। प्रौढ-शिक्षा अभियान में काम करने वाले शिक्षकों को ५० रु. प्रतिमास परिश्रमीक दिये जाते ह।

एक और साधन मिलता है जब प्रौढ-शिक्षा के कार्यक्रम के माध्यम के लिये चुना गया है। कुछ एक तर्फी साधनों को लेकर ही जा रहा है तो एक तर्फी ही होता है। मिसाल के तौर पर ग्राम-पंचायतों की लजिये, जो पश्चिम बंगाल में पंचायतों को लमाया है। तो दुसरी और राजस्थान में पंचायत-समितियों को इस काम में लगाया है। ऐसा पंचायत समिती को रोकने का फंसला केंद्र सरकारने किया है। क्यों कि ऐसी समितीयों में ऐछीक संघ का संघटन नहीं होता है।

इसके अतिरिक्त मसला है कि राष्ट्रीय स्वयं-सेवक संघ का उपयोग क्या जाता है। दिल्ली, हिमाचल प्रदेश, तथा कुछ अन्य राज्यों में राष्ट्रीय स्वयंसेवक संघ को साक्षरता अभियान के कार्य में लगाया गया है।

साक्षरता अभियान को पुरी आपेक्षीत शिक्षा-व्यवस्था और उद्देशोंके साथ चलना चाहिए। अमितक शिक्षा व्यवस्था यथा स्थिति से जुडकर आती रही। उसका हेतू है कि व्यक्ति को समाज के अनुकूल बनाना है। इतिहास में आज पहलीबार ऐत्ता करना पड रहा है। कि व्यक्ति को ऐसे समाज के लिये तैयार करे जिसे अभी बनना है और जिसके बनने में भी इस प्रकार शिक्षीत व्यक्ति को योगदान देना है।

व्यवसाय मार्गदर्शन के संदर्भ में - -

अब कहाँ जाएँ हम ?

शिक्षा और व्यवसाय इन दो क्षेत्रों का पारस्परिक संबंध जाज की दुनिया में बहुत ही महत्वपूर्ण है। सर्व माधारण छात्र अपनी शिक्षा जैसे जैसे भले ही पूरी कर ले किंतु शिक्षा के बाद सही व्यवसाय का चुनाव करना एक कठिन समस्या है। सभी शिक्षाशास्त्री इस विषय पर सहमत हैं कि भारत में बेरोजगारी की बिकराल समस्या पिछले बीस पच्चीस वर्षों से चुनौती के रूप में खड़ी है। इसका मूल कारण न केवल हमारी दिशाहीन शिक्षा प्रणाली कारणीभूत है। अपितु शिक्षा के बाद व्यवसाय मंत्रधी जानकारी, ज्ञान और प्रयत्न का अभाव भी है। इसी लिये शिक्षा प्रसार के साथ छात्रों को आरंभ से भविष्य में वह निश्चित रूप में क्या करेगा ? कौनसा व्यवसाय करेगा ? किस सेवा में भरती होगा ? और उसके लिए कौनसी योग्यताएँ प्राप्त करनी पड़ेगी इसका प्रशिक्षण और ज्ञान देने की जरूरत महसूस की जाने लगी है।

व्यवसाय मार्गदर्शन क्या है ? एक अमरीकी शिक्षा शास्त्र की अनुसार "व्यक्ति में निहित सुप्त

गुणोंको लक्ष्य करके उसी के अनुसार शिक्षा या प्रशिक्षा देकर व्यक्तिगत और सामाजिक उन्नती करने की प्रक्रिया यही मार्गदर्शन है।"

मार्गदर्शन की चार सीढ़ियाँ हैं। अ) छात्रके व्यक्तिगत गुणों की खोज जैसे उसके अभिरूची, पठन, पाठन, खेलकूद ललित कलाओं साहसिक कार्य या हस्त उद्योग वाक् चातुर्ष आदि।

आ) छात्र को उसके गुण दोषों से परिचित करा के उसकी साहचता करना ! उदाहरण के लिए उसके हस्ताक्षर खराब हो या किसी कार्य में एकाग्रता न रखता हो या उसमें चित्रांकन करने की क्षमता हो या अभिनय क्रीडा की क्षमता हो तो उसे उचित प्रोत्साहन या आवश्यक चेतावनी मिलनी चाहिए !

इ) योग्यता अनुसार परीवेश परिवर्तन कराना जैसे अभिनेता बनने की क्षमता रखने वाले छात्र की

रंग मंच और चित्रपट की बारीकीयाँ समझनेका मौका मिलना चाहिए!

मार्गदर्शन का केंद्र बिंदु :- छात्रों को ही क्या पिछली पीढ़ी के विख्यात लोगों को जीवन का का लक्ष्य निर्धारित करने में कठिनाईयाँ हुईं और लक्ष्य प्राप्त होने तक वे भी हातपैर मारते रहे! खुद को क्या होना है? क्या बनना है? यह निश्चित करने से पहले छात्र को अपने आपमें चार सवाल पूछने चाहिए!

- १) वह क्या बन सकता है?
- २) उम्र पद के लिए योग्यता की शर्तें क्या हैं?
- ३) वह पात्रता-उसमें है या नहीं? अगर नहीं है तो उसे पाने के लिए कौनसे प्रयत्न और प्रशिक्षण की जरूरत है?
- ४) प्रशिक्षण के बाद सफल व्यवसायी बनने के लिए किन तत्वों की जरूरत है?

उपर्युक्त चार प्रश्नों का सही हल निकालने के लिए छात्र उसके अभिभावक, शिक्षक, व्यवसाय मार्गदर्शक इन सभी का सहयोग और विचार विनिमय जरूरी है! दुर्भाग्य की बात यह है की इस ढंग के छात्र अपनी पसंद और इच्छा के विरुद्ध गलत परिस्थितियों में दम तोड़ रहे हैं। अपने ही व्यवसाय से उन्हें घृणा हो जाती है निराशा होने के कारण उनकी योग्यता, क्षमता जंग लगे लोहे की तरह निकम्मी हो जाती है।

यदि आज युवा पीढ़ी को उचित और वैज्ञानिक मार्गदर्शन सही वक्त पर योग्य व्यक्तियों द्वारा मिल सका तो हम उनमें से इस देश को, योग्यतम वैज्ञानिक तकनिशियन लेखक, कवि अभिनेता, चित्रकार, डॉक्टर, वकील और आत्म-निर्भर नागरिक उपलब्ध करा सकेगे।

इसी मार्गदर्शनके प्रभाव में अत्यंत उज्ज्वल भवितव्य के कार्यक्षम युवकों से राष्ट्र सदा के लिए वंचित रह जाता है। यह एक प्रकार से राष्ट्रीय संपत्ति की अपूरणीय क्षति है।

मार्गदर्शन अंदोलन का इतिहास :-

१९०५ में सर्व प्रथम फ्रैंक पार्कसन्स नामक एक समाज सेवक ने इस ओर सर्व प्रथम ध्यान खोचा और आजकल तो अमरिका में स्कूलों और महा-विद्यालयों में इस विषय की विधिवत् शिक्षा दी जाती है।

भारत में इसकी शुरुवात १९४२ में श्री बॉटली बाँय इस व्यक्तिने की १९४५ दिल्ली में सेंट्रल अन्स्टिट्यूट ऑफ अज्युकेशन स्थापित की गई और आजकल भारत के लगभग सभी भागों में व्यवसाय मार्गदर्शन के केंद्र खोले गए हैं। लगभग सभी विश्व विद्यालयों और महाविद्यालयों में भी नौकरीयों की जानकारी और व्यवसाय मार्गदर्शन की व्यवस्था की गई है। सरकार की ओर से 'रोजगार समाचार' निकलता है। रेडिओं द्वारा भी नई नौकरीयों की जानकारी दी जाती है।

अंत में मैं इतना ही कहूंगा कि कोई भी व्यवसाय या नौकरी चुनने के पहले अपनी रुचि, आर्थिक दक्षता स्वास्थ्य, कार्यक्षमता और बौद्धिक क्षमता इन सभी बातों का विचार करके ही "नौकरी या व्यवसाय" इसका निश्चय करना चाहिए।

विकास शील राष्ट्रों को जिस प्रकार कुशल राजनितीजों की जरूरत होती है ठीक उसी प्रकार सफल उद्योगपति, कार्यक्षम अधिकारी और कुशल कारागीरों तथा गुणी कलाकारों की जरूरत होती है। इसी लिए व्यवसाय मार्गदर्शन के महत्व को समझकर ही छात्र वर्ग को अपने विषय और व्यवसाय का चुनाव करना होगा अन्यथा उच्चविद्या विमूषित हीकर, दर्जनों डिग्रियाँ लेकर भी मारे मारे फिरनेवाले युवक अंत में पछताकर मन ही मन में रोते रहेंगे कि—

अब कहाँ जाएँ हम ?

अब कहाँ जाएँ हम ?

जीवन-मृत्यू

- विजय चालीकवार
बी. एस्सी (के.सी.)

-मूर्गे की वांग ने उसे जगा दिया.
पत्नी की तरफ देखा जो दुनियासे बेखबर
आराग की नींद सो रही थी.
बेखबर जल उठा मन.
छोटा मुन्ना बुखार की वजहसे कराह रहा था.
पक्षियों की किलबिलाहट होने लगी
पत्निको उठाने की सोची.
लेकिन इतनी जल्दी तोपखाना अच्छा नहीं.
चरदर ओढ वा पत्नीके उपर.
दिलीपको उठाया पानी गरम करने के लिए.
सुहें धोने बाहर चला.
तो क्या पानी भी भरा हुआ नहीं था.
रह रहकर गुस्सा आ रहा था अपने आपपर.
लेकिन कर क्या सकता है ?
दुसरी पत्नी जो ठहरी.
कैसे कटेया आजका दिन ? घरमें तो सामान नहीं
है.

मुन्ने को भी तो डॉक्टर को दिखाना था
 बाल्टीसे पानी निकाल-मुहँ हाथ धोके तयार हुआ.
 "चल बेटे दिलीप चलते हैं."
 टोकरियाँ उठाली दिलीपने.
 "बापू बहुत भूख लगी है"
 "अभी कुछ देर और खिला दूँ"
 जेबमे तो पैसे नहीं हैं. सिर्फ तीस पैसे ही तो हैं.
 "तुम नहीं खाओगे बापू"
 "नहीं बेटा, तूही खा लेना मुझे भूख नहीं है"
 "मुझे मालूम है, तुमने रातमे भी तो कुछ खाया नहीं
 आधा आधा खा लेंगे, मुझे भी तो जादा भूख नहीं"
 आँखों मे आंसु बह निकले
 कर भी सकता है क्या बिना आंसु बहाये
 क्या सुख दिखाया है दिलीप को मैंने.
 आधा पेट खाना सोंचा स्कूल भेज दूँ
 नसीब नहीं हो सका
 जबसे दुसरो आयी है दुःखही झेलते आया है
 क्या सुख पाया इमने ? क्या ? खेलने की उमर
 कितने अच्छे थे वे दिन जब हम तिनोही थे
 दिनभर कमाना अच्छा सजाया था संसार दिलीप
 को माने खूब था हमारा संसार
 मुन्ना के एक ही साल बाद वह चल बसी.
 यह हाल दिख रहे हैं
 मुन्ना को तो मैं संभाल नहीं सकता था
 माँ को जरूरत थी. लाई गई.
 मगर माँ नहीं बन सकी जबरदस्ती पत्नी बन गई.
 और दिलीप को क्या सुख दिया
 रोज सांपसे चबाता हूँ
 हररोज जीवन-मृत्यु के चक्र मे घकेलता हूँ
 फिर भी सह लेता हूँ
 तू मेरा बेटा ही नहीं, गुरु है गुरु
 मैं भी किरना पापी हूँ जो तुझे दो वक्त की रोटी
 नहीं दे सकता
 'है कोई माई का लाल जो इस नाग के लिए बच्चे
 के पेट के लिए पांच पैसे दस पैसे देदे
 मुँकिलसे पांच रुपये जमा हुए थे
 पुडी का कमाल-सांपकी दवा-भूत की दवा
 लेकिन फिरभी कुछ नहीं
 "बेटा गिनो तो कितने पैसे हुए हैं"

"साडे सात रुपये बाबुजी"
 चल बेटे शाम हो रही है डॉक्टर के पास भी तो
 जाना है" डॉक्टर की फिस पांच रुपये
 ढाई रुपये इंजेक्शन के अलावा.
 कल आने की सूचना
 घर चलने लगा
 सोच रहा था. क्या किया जा सकता है
 घरमे तो कुछ नहीं है
 वह क्या कर रही होगी, दिलीप क्या कर रहा होगा
 वह घरमे नहीं है
 "माँ कहाँ है रे"
 "पता नहीं बापू कहाँ है"
 'तूने खाना खाया' ना मैं सिर हिलाया उसने
 क्या करूँ उसको कपडे भी तो नहीं हैं
 रुप
 "क्या हुआ भई उठो"
 'जी कुछ नहीं ठोकर खा गया'
 आजकल तो पत्थर भी मजाक उडा रहे थे
 मानो कह रहे थे
 यह तो सिर्फ गृहभ्रात है आगे देखते जाओ
 शाम हो रही थी. सूरज डूब चुका था.
 पक्षी बेखबर चिल्ला रहे थे.
 एकदम पैर रुक गये.
 मल्ले से जानी पहचानी हंसी का फवारा फुटा
 मैंने पेडों की ओट से देखा
 पटेल गांव का रखवाला जिसे गांव की भलाई के लिए
 रखा जाता है. मेरी पत्नी उसकी बाही मे
 खून खौल उठा मेरा
 पटेल, जिज्ञाकी गांव मे बडी इज्जत होती थी.
 भेडिया है, भेडिया, गरिबों की इज्जत लुटनेवाला
 नंगा करनेवाला
 समाज, जिसे ऐसे ही लोगों को सरपे लेकर नाचना
 पसंद है. और एक हम है खाने को नसीब नहीं.
 जोरसे चिल्लाया मैं 'पटेल'
 मेरी पत्नी दूर हो गई
 भंगपूर थप्पट जड दी मैंने बीबी के गालपर
 'पटेल तुम्हें ऐसा शोभा नहीं देता गरिबों की
 इज्जत लुटने हो उन्हें नंगा करते हो'
 "आप क्या हमारी इज्जत निलाव करना चाहते हैं"

दो प्रेरक लघुकथाएँ

बड़े आदमियों के छोटे काम

जॉर्ज वॉशिंग्टन की दुनिया का हर आदमी जानता है । वे अमेरिकाके अध्यक्ष थे ।

एक रात उन्हीं

एक बार वे एक रास्तेसे गुजर रहे थे । एक जगह उन्हीं देखा कि कुछ सैनिक लोम एक बड़े चट्टान को रास्ते से हटाने की कोशिश कर रहे थे । चट्टान बहुत वजनी था । सारे सैनिक अपनी पूरी शक्ति लगा रहे थे । मगर वह चट्टान अपनी जगह से नहीं हल रहा था । इन सिपाहियों का अफसर दूर खड़ा उन्हें डाँट रहा था । परंतु वह स्वयं उनकी कोई मदद नहीं कर रहा था ।

वॉशिंग्टन अपने साधे वस्त्र में थे इस लिए उन्हे कोई पहचाने न सका । उन्होंने ये देखा तो वे

संकलन : अब्दुल मतीन
बी. ए. द्वितीय वर्ष

आगे बढ़कर उस अफसर से कहा कि, “भाई इन सिपाहियों को डांटने की बजाए तुम इनकी मदत क्यों नहीं करते। शायद इस तरह से यह चट्टान हट जाए।

उस अफसरने लापरवाही से जवाब दिया। ‘मैं तो इन सिपाहियों का अफसर हूँ। यह काम इन सिपाहियों का है। मैं इस काम में मदत क्यों करूँ।’

वॉशिंगटन ने जवाब दिया ‘क्षमा करना मुझे मालूम न था। वे स्वयं अपने घोड़े से उतरे और इन सिपाहियों की मदत करने लगे। इस बार वह चट्टान जगह से हट गया।

सिपाहियों ने उनका आभार प्रकट किया। वॉशिंगटन अपने घोड़ेपर स्वार हुए। और जब जाने लगे तो उस अफसर से कहा, कि अब जब भी आपको ऐसे कामों में मदत की आवश्यकता पड़े तो अपने अध्यक्ष को बुला लीजिए। वह आपकी सेवा में हाजिर हो जाएगा।

अब अफसर ने पहचाना कि यह साधा आदमी, नहीं, बल्कि अमरिका का अध्यक्ष जॉर्ज वॉशिंगटन हैं। वह बहुत ही शर्मिन्दा हुआ और डरके मारे कांपने लगा अपनी गलतीपर बहुत ही पछताने लगा और उसने माफी मांगी।

भीतर का पाप

घटना महामारत काल की है। गोत्र-नाशक पांडव ने सोचा हमने अबतक बहुत पाप किए हैं अब तीर्थ करके आएँ और अपने पाप को

धो आपस में क्विचार करने के बाद वे लोग श्रीकृष्ण के पास जाकर उनसे सलाह मांगी। श्रीकृष्णने कुछ सोचकर कहा ठीक है। साथ मेरा तुंबी लेजाओ उसे भी स्नान करा लाना।

पांडव प्रसन्न मन से श्रीकृष्ण की तुंब ले तीर्थ को चल दिए। वे लोग जहाँ भी स्नान करते वहाँ तुंबी को भी जरूर नहलाते।

प्रमुख तीर्थों की यात्रा करके वे पांडव वापस लौटे और कृष्ण के पास गये। श्रीकृष्ण ने पूछा क्या स्नान करके आये हो। उन्होंने उत्तर दिया, “जी हाँ” और उन्होंने तुंबी श्रीकृष्ण को दे दी। श्रीकृष्ण ने उस तुंबी को उनके सामने टुकड़े कर पीसा और सब को थोड़ी थोड़ी दी। श्रीकृष्ण के कहने पर सब लोग उस पासे हुए तुंबी के चूरे को खाने तैयार हो गये। उन्होंने तुरन्त युक्त दिया। श्रीकृष्ण ने कहा तुंबी तीर्थ करके आयी है। कडवी कैसे हो सकती है। क्या तुम लोगो ने इसे स्नान मही किराया। पांडव ने कहा “बाहर से स्नान कराने के बाद इसके अन्दर का कडवापन कैसे जाएगा। श्रीकृष्णने तपाक से कहा जिस तरह स्नान कराने से इस तुंबी का कडवापन नहीं गया उसी तरह तीर्थस्नान हो आने से भीतर के पाप कैसे धुल सकते हैं।

पंडु पुत्रो, जिस प्रकार ऊपर से रगडने पर मैल माफ हो जाता है। उसी प्रकार संयम और तप मानव के अन्दर के मैल को साफ कर देते हैं। इसी लिए संयम और तप के गुणो की प्राप्ती करो!

कहानी

खून

के

रिश्ते

अशोक रेणगुंटवार
(बी. कॉम. नं. वर्ष)

वार्ड नं १६ बेंड नं ७
विलिंगुन अस्पताल
नई दिल्ली
दिनांक १५-७-६७

पूज्य माँ !

पाँच साल के बाद मेरा पत्र पाकर तुम्हें आश्चर्य होगा। वैसे यह मेरी कल्पना है। क्यों कि रेडिओ और समाचार पत्रों में मेरे बारे में तुमने पिताजी ने वे समाचार सुनलिये होंगे जिनमें कहा गया था "अजय सहानीने शत्रु के तीन बम्बार विमानों को गिराकर धायल हो गये और उन्हें परमवीरचक्र मिला" वगैरा-वगैरा।

मेरा यह सोचदम मुखंता पूर्ण ही था कि तुम या पिताजी दौड़े-दौड़े यहाँ आयेगे, गले लगायेंगे, पीठ थप-थपायेंगे। मेरे, जखमोंको सहलाकर दुलार भरी नजरों से मेरे लगभग मुर्दा शरीर में प्राणों का संचार करेंगे।

विस्तर पर पड़े पड़े आप लोगों की प्रतीक्षा करता रहा। रक्षा मंत्री, वायुसेना अध्यक्ष इतना ही नहीं स्वयं प्रधानमंत्रीजी भी आकर मेरी हालचाल पूछकर शाबाशी देते गये। नर्स ने पूछा था 'क्या तुम्हारे माता पिता, भाई बहन कोई नहीं हैं? कोई तो होगा जरूर इतना बड़ा सम्मान पाकर भी तुम्हें अपना कह सकने वाला कोई नहीं है।' मैं केवल मुस्कराता था। क्या उतर दूं उसे? क्या पिताजी के वे उद्गार नर्स को सुनाता जो अभी तक मेरे कानों में गूंज रहे हैं।

"कमीने, कपूत, नालायक तूने खानदान की नाक कटवा दी। सहानी का बच्चा कभी भगीन की छोकरी से इश्क लढा सकता है। तू मर जाता तो अच्छा होता।"

सचमूच माँ मैं मर जाता तो कितना अच्छा होता और शायद इस मौत को गले लगाने के लिये ही मैंने वायु सेना में कोशिश के बाद जगह पाई थी। खतरों भरी जिदगी में किसी भी वक्त मौत गले लग सकती है। यही जानकर मैं रणक्षेत्र में कूदा। मेरे छोटे विमान से शत्रु के वे तीन बड़े जहाज मार गिराने का जानबूझकर प्रयत्न किया। मेरे कमांडर ने कंट्रोल टॉवर से बार बार चेतावनी भो दी थी। "अजय वापिस लौटो तुम बच नहीं सकते। हाकनाक जान गंवाने से क्या फायदा? लौटो मैं हुक्म देता हूँ लौटो।"

मगर माँ मैं तो जान बूझकर मरने जा रहा था। यह बेचारे कमांडर को क्या मालूम क्यों कि मेरा जीवन तो उसी दिन समाप्त हुआ था जब पिताजी के धमकी से घबराकर मेरी होने वाली पत्नी कुसुम शहर छोड़कर चली गई थी।

मुझे मालूम है माँ, उसका नाम लेना भी तुम्हारी दृष्टि में पाप होगा क्योंकि कुसुम एक भंगी की लडकी थी। जिन्हे हम भारतीय हजारों वर्षों से जानवरों के इतना भी सम्मान न देकर उनकी छाया में परहेज किया।

हम पढ़े लिखे लोग, बुद्धीजीवी समाज सुधारक मंच से भले ही बड़ी बड़ी वाते करते हैं, क्रांतिकारी होने का दावा करते हैं किंतु जब अपने घर से क्रांति करने की बात आती है तब हमारी सिट्टी पिट्टी गुम हो जाती है। हमारी पोल खुल जाती है : हमारा असली संकीर्ण वहशी रूप सामने आ जाता है। पिताजी और आप शहर के कितने बड़े समाज सेवी सुधारक और पुरोगामी कहलाते थे इसी बलपर मेरी सहपाठीनी (दुनिया के दृष्टि में चाहे जो कुछ भी हो,) कुसुम जैसे एक होनहार सुशील, सुंदर और शीलवान नारि, मैंने उमका चुनाव खूब सोंच समझकर किया था। मुझे आशा थी कि तुम और पिताजी जैसे क्रांतिकारी माता पिता ब्राम्हण होने के बावजूद एक भंगिम पुत्रवधु पाकर धन्य होंगे। किंतु यह मेरा भ्रम था।

जिस दिन कुसुम को तुम लोगों से मिलया और विवाह का प्रस्ताव जैसे हो सामने रखा तब तुम दोनों ने कुसुम के सामने मेरा और उसका इतना अपमान किया, जलिल किया, शायद तुम्हारा भगवान भी तुम्हें क्षमा नहीं करेगा।

माँ, क्या कमी थी कुसुम में। प्रथम भेणी की छत्रा सुशील, समझदार, सुंदर, सब कुछ थी मगर तुमने एक बेहुदा प्रश्न उठाकर हमें चुप कराया था। तुमने एक बेहुदा प्रश्न उठाकर हमें चुप कराया था। तुमने मर पटककर कहा था 'नहीं होगा नहीं होगा अखिर, शादी केवल लडका और लडकी की नहीं होती। दो खानदानों का खूनी रिश्ता, होनेवाली औलादों की शूद्रता, खानदानी इज्जत इसको तो देखा जायेगा। तीन सौ साल से सहानी के खानदान में ऐसी गंदी हरकत किसी ने नहीं की थी। जिस छोकरी को हमारे पाखाने में भी आने की इजाजत हम नहीं देते उसे तुमने दीवान खाने लाया।'

माँ अगली कहानी बतलाना बेकार है खून के रिश्तोंवाली बात बिलकूल सही है खून का (पृष्ठ १९ वर देखें)

झिल

के

उस

पार

जसबीर तटेजी

बी. कॉम (प्र. व.)

‘सिमा यह क्या कह रही हो तुम; जरा

सोचो क्या तुम्हारे बिना जिंदा रह भी सकता हूँ?’

‘मैं मजबूर हूँ विजय, लगता है भगवान को यही मंजूर है!’

‘बिताजी पहले ही दिल के मरिज है मैं उनका दिल नहीं तोड़ना चाहती!’

लेकिन, वह कस्मे, वादों उसका क्या हुआ जो तुमने मुझे साथ लेकर खाये थे!

भूल जाओ विजय, झमझ लेना वह एक सपना था— जो हमने देखा था, क्या तुम सोचते हो मैं खुष हूँ?

लेकिन परिस्थिती मजबूर करती है

इतना कहकर अपना शादी का कांड विजय को सांप कर चल दी सिमा.

और विजय

दिल मसोसकर रह गया. पागलों की तरह उस कांड की ओर देखता रहा मानो हाथ में किसीने जबरदस्ती सांप का पिटला दिया हो डरकर और कुछ गुस्से से फेंक दिया लेकिन कांड गिरा भी तो इस तरह जैसे विजय को चिढ़ा रहा. हो साधारणसा कांड जो बार बार रोने के लिए मजबूर कर रहा था और खाद आ रहे थे वे दिन जो सिमा को लेकर बिते थे।

कितना मुहावना था वह दिन जिस दिन सिमा से पहली मुलाकान हुई थी और उसे ही लेकर प्यार हो गया था।

विजय साईकीलपर कॉलेज जा रहा था आज उसका रिजल्ट था इसलिए तरह तरह की बातें उसके दिलमें घेर कर रही थी और साईकल मानो हवासे बाते कर रही हो. वह अपनी ही धून में चलाये जा

रहा था।

अचानक,

वह अपना मुँह बूध खो बैठा उसे कुछ पता नहीं चलसक। को यह कैसे हुआ वह किसीसे टकराकर उसीको लेकर गिर पड़ा था, उठते समय उसने देखा की एक खूबसूरत लड़की उठकर अपनी साडी झाड़ रही थी। सफेद साडी धूल से भर गई थी उसके बाल बिखर गये थे और फूल गुलाब का जो उसके बालों में टँका था धूल में गिर पड़ा था, नाखुपीसे उसे गिरना पसंद नहीं था क्योंकि अब तक कितनी हीं नजरे उसपर उठती थी, और अब कोई उसे देखने की तक राजी नहीं था। 'ए मिस्टर, साईकल जरा देखकर चला करो'

उसका चेहरा गुस्से से लाल हो रहा था जैसे चांद की ग्रहण लगा हो। घुंघराले बालों की लट मुँहपर लटक आई थी।

सारी मिस मैं जरा जल्दी में था, वरना ऐंमा कभी नहीं होता।

'तुम्हारी जल्दी किमीके मौत का कारण बनती'

I am extremely sorry miss, ऐसा कभी नहीं होगा प्लिज

मा ही मन मुस्काई वह

विजय चल पड़ा पुरे रास्ते में दिमाग उसी लड़की की तरह चल रहा था और उसी विचारों में वह कॉलेज पहुँचा। कॉंप्रेंट्स। दोस्तोंने बधाई दी, फर्स्ट-क्लास फर्स्ट पाम हुआ था वह लेक्चरर तक उसे बधाई दे रहे थे।

कॉंप्रेंट्स।

पलट करे देखा विजय ने अंमे अपने आपपर भरोसाही नहीं आ रहा था, वही लड़की जिसको लेकर A cident हुआ था। बधाई दे रही थी।

'आप' लड़खड़ाते कहा विजयने.

हाँ मैं क्यूँ ? विश्वास नहीं आ रहा क्या ?

हाँ, क्यूँकी अभी अभी मैंरे हातों एक बहुत ही हलकत हुई थी। आपको लेकर और आप अब कॉंप्रेंट्स दे रही हैं इसका मतलब आपने मुझे माफ कर दिया।

'आपने क्या जान बुझकर थोड़ेही किया था, ऐसे क्या खड़े हैं चलिए बाहर'

"हाँ चलो"

चल पड़े दोनों

'मुझे मिठा नहीं कराओगे क्या, विजय'

"हाँ क्यों नहीं चलो लेकिन आप मेरा नाम कैसे जानती हैं।"

मैं आपके पड़ोस में रहती हूँ

'क्या लेंगी आप'

'एक मिनीट, आप तुझे आप कह कर नहीं पुकारो'

'लेकिन आप तो'

'फिर',

'अच्छा चलो, क्या लेंगी तुम'

'यह हुआ ना बात,' हँसी थी वह

चाय पीकर दोनों चल पड़े

इसी तरह दोनों मिलते रहे कभी पार्क में कभी झिल के किनारे, कभी गांव के बाहर, और इसी तरह दोनों का प्यार उजाकर होता रहा. चिनगारी बराबर दोनों तरफ लगी थी लेकिन अभी फूट नहीं पड़ी थी

लेकिन अंमे ता एक दिन फूटना ही था

विजय चाहते हुए भी मिमासे यह नहीं वह सबा को वह उससे प्यार करता है। आज अंमने फैमला किया था की चाहे कुछ भी हो लेकिन दिल की बात वह मिमा से जरूर करेगा,

'मिमा मैं तुमसे प्युछ कहना चाहता हूँ'

'हाँ कहो'

'मैं . . . मैं . . .'

'हाँ, हाँ, बाली . . . खामोश रहा रहा विजय

'विजय मैं जानती हूँ तुम क्या कहना चाहते हो यह' की मिमा 'मैं तुमसे प्यार करता हूँ'

तो विजय मेरा मैं जवाब पुनो

दिल धामकर मुन रहा था विजय उसकी जान मानो कानोंमें आ गई हो

मिमाने थोड़ी देर विजय के मुँहकी और देखा, कहा

'मैं भी तुमसे प्यार करती हूँ'

औ विजय इन तरह खूप था जैसे पूरी बहार उसीके लिए आई ही।

'हाँ विजय, यह बात तो मैं पहले ही तुममें करना चाहती थी

लेकिन, तुम्हीने आज यह बात निकाली

“एक वादा करो विजय की हम कभी जुदा नहीं होंगे चाहे कुछ भी हो” हाथ पकड़कर सिमाने कहा था मानो दिल पूरा थामकर कहा हो।
 “वादा करता हूँ सिमा की; नास के होते हुए तुमसे कभी जुदा नहीं हूँगा और जिस दिन मैं तुमसे जुदा हो जाऊँगा समझ लेना वह मेरा आखरी दिन था। झटका लगा विजय को, सिमा उससे जुदा हों रही थी, उसे अपना वादा निमाना था, निकल पडा विजय झिल की ओर कागज पर उसने लिखा “सिमा मैं जा रहा हूँ तुमसे दूर अपना वादा निभाने ‘झिल के उस पार’ मुझे तुमसे कोई गिला झिकवा नहीं आने की कोशिश मत करना खत तुम्हारे पास पहुँचने तक मैं तुमसे दूर जा चुका हूँगा।
 चिट्ठी सिमा के हाथ लगी, उसे उसका वादा याद विजय चिल्लाते हुए वह उठ पडी और भागती हुई झिल की ओर निकली घरवाले उसके पिछे दौड पडे लेकिन उन्हें सिर्फ ‘घडान’ की आवाज मिली और दानोंने अपना जपता वादा निभाया
 सिमा चली गयी विजय के साथ उसका साथ निभाने “झिल के उस पार”

(पृष्ठ सोलापरसे चालू)

मतलब होता है संस्कार। खून का मतलब होता है स्नेह, उत्सर्ग बलिदान यह सभी शते कुसुम ने पूरी कर दी माँ।

मोर्चे से बेहोशी के हालात में जब मैं इस अस्तपाल मे लाया गया तब मुझे खून की सख्त जरूरत थी। मेरे रक्त के अनुरूप दूसरा रक्त इस दिल्ली शहर मे भी नहीं मिला। और रेडिओं पर घोषणा हुई तब एक अज्ञात लडकी ने आकर मुझे अपना खून दिया, नहीं पुर्नर्जीवन दिया जिसके मौन उत्सर्ग के कारण तुम्हारा लाडला यह सांसे गिन रहा है। तुम्हे दुःख होगा या सुख मैं कह नहीं सकता कि तु यह बता दूँ की वही लडकी वही थी जिसे तुमने अपने दीवानखाने से दुस्कार दिया था। यह खून के रिश्ते अब भगवान के मंदिर मे भी सही साबीत हुये हैं। क्या और कोई प्रमाण चाहिये ?

तुम्हारा लाडला
 अजय

‘महाप्रस्थान’

में

अत्याधुनिक

चिंतन

- कु. सत्यवती साठे
 (बी. ए. प्र. वर्ष)

‘महाप्रस्थान’ इस खंडकाव्य में कवि नरेश मेहताने युधिष्ठिर को अपने विचारों का प्रतिनिधि बनाया है। पुराण, धर्म के कथा बस्त्र यह बुना गया है। इस में युधिष्ठिर यह विवेक-शील, चिंतनशील तथा बुद्धीजीवी है। उसे षड्यंत्र, हिंसा, अमानवियता, अप्रतिकता तथा भ्रष्टाचार के प्रति घृणा है। मेहताजी के युधिष्ठिर का तत्वज्ञान यह आज के ‘गांधीवाद’ के जसा ही है। अतीत का चित्रण वर्तमान में घटी हुई घटनाओंका तथ्य समझाने के लिए सदर्भ के रूप में ली गयी है। महाप्रस्थान यह पांडवोंकाही नहीं है सारे मानवजातिका महाप्रस्थान है। हर वस्तु धर्म की परिभाषा यह वस्तु के अनुसार बदलती है। युधिष्ठिरने सारे कर्म निःसंग भावसे किये थे इसलिए वह भवसागर से सुखरूप तैर गया।

यहाँ युधिष्ठिर के माध्यम से कविने राज्य व्यक्ति, व्यवस्था, धर्म, कर्तव्य इनकी चर्चा की गयी है। यहाँपर नरेश मेहताने युधिष्ठिर के चरित्र को उदात्त किया है।

रणक्षेत्र पर युद्ध जीतनेके बाद पांडव यह जीतकर भी हारे हुए सेंथे। इस युद्ध में न किसीकी जीत थी और न किसी की हार थी। वैराग्य भाव पैदा होने के कारण सभी पांडव यह स्वर्गारोहण कर रहे थे। इस स्वर्गारोहण के अवसर पर सभी अपने खुद के आत्मबल पर हिमालय चढ़ रहे थे।

युधिष्ठिर यह अपने जीवन मूल्यों के लिए ही जीता है। युद्ध में मानवी मूल्य यह खूब चूर हो जाते हैं।

‘मूल्य और मानवी उदात्तताएँ
जब सार्वजनिक जीवन में
हो जाती हैं शेष
तभी होता है युद्ध
युद्ध का घोष।’

उपर्युक्त पंक्तियों से मानवी मूल्यों की महत्ता बतलाई है। यात्रा पर्व में हिमालय के सृष्टी सौंदर्य का वर्णन किया गया है। हिमालय यह सन्यासी के मन के जैसा है। यह निर्विकार, संबंध हीन, पंथहीन, पदचिन्ह हीन है ऐसे उजाड़, दुर्दम्य, पाथरी ऐकान्तिकता के पथ पर पांडव दल यह पिपीलिका-रेखा सा चला जा रहा था। राज्य व्यवस्था में हर एक तरह की योजनाएँ कार्यान्वित की जातः हैं। कौनसा भी राज्य यह शीलवान की, सज्जन की भाषा नहीं समझा करता। द्रौपदी यह पाँचो पांडवों की पत्नी होते हुए भी वह अकेले पार्थकी ही मन से थी। स्वर्गारोहण के वस्तु वह हिमपात विही जाती है तब पार्थ को ही पुकारता है।

स्वाहा पर्व में युधिष्ठिर-भीम संवाद भी महत्वपूर्ण है, द्रौपदी-अश्वत्थामा संवाद भी महत्वपूर्ण है अश्वत्थामा का चिरंजीवी मणी यह द्रौपदी ने

श्रीकृष्ण की सहायता से निकाललिया था। उस मणी में प्यास, भूक और नींद थी। वह चिरंजीव है। वह द्रौपदी उसे कहती है कि मेरी यह यातना ही तू ले तो वह इन्कार कर देता है और चला जाता है। जिस वस्तु द्रौपदी पार्थ को बुलाती है।

उस वस्तु युधिष्ठिर कहता है।

एक और भी उंचाई होती है कृष्णा।

नहीं यह तन भी

बुझछाल सा उतार देना पडता है।

धुम्ब्रवस्त्रों का परित्याग कर

ताम्रवर्णी अग्नी

जैसे आकाश में यज्ञ वहन करती है

वैसे ही मन

संबंधहीन, अनाथ यात्रित हो

धर्म वहन करता है।

आगे चलकर बताता है कि घटी हुई घटनाएँ भूलकर अब हिवपथा यह धर्मपथ में बदल चुका है धर्म दिशाओ और आकाश को ही स्वीकारता है अन्य कौनसे भी आच्छादन को वो स्वीकार नहीं करता। युद्ध जब शुरू होता है तब युद्धो, प्रतिहिंसाओ के दावानल में न कृष्ण न पाथ न तुम, न मैं कोई भी सुरक्षित नहीं रह पाता।

भीम-युधिष्ठिर को कहता है कि, द्रौपदी यह पाँचो पांडवों की पत्नी होते हुए भी हिमपथ के पार धर्मपथपर क्यों नहीं आसकी ? युधिष्ठिर कहता है कि वह सांसारिकता थी, सबकी पत्नी भी थी परंतु वह दिलसे अकेले पार्थ का ही थी। विभाजित व्यक्तित्व यह धर्म नहीं स्वीकारता। जिस तरह सागर शव को स्वीकार नहीं किया करता। आगे चलकर भी पूछता है कि इस हिम-यातना के आत्मवर्णन क्या अर्थ है ? युधिष्ठिर कहता है कि मुझे युद्ध या राज्य किसी में भी मुझे रुचि नहीं है। साम्राज्य विरक्ति का कारण ही अलग है। मैं साम्राज्य नहीं चाहता था। मैं उनमें विराजमान होनेवाले मनुष्य-देवता के जागृत होने

की प्रतिक्षा कर रहा था। यदि मुझे विश्वास होता कि सौ वर्षों के बाद इनमें बसनेवाली देवता जागृत होगी तो मैं युद्ध के लिए सहमत न होता। क्यों मैं राज्यान्वेषी नहीं सदा के लिए मूल्यान्वेषी रहा हूँ। धृतराष्ट्र, शकुनि यह सभी दुष्ट थे यह मुझे मालूम था। कृष्णा का वस्त्रहरण, घोर अपमान यह मैंने क्लीशतावश सहन नहीं किया था क्योंकि

सामनेवाला यदि आवेग में
पशु होगया हो
तो विवेक के रहते
प्रतिक्षा करों
उसने पुनः मनुष्य होने की।

युधिष्ठिर यह अपने मूल्योंको स्वर्गसे भी जादा महत्व देता है। करुणा यह उसका धर्म है। उसने अपने मूल्य पर विश्वास है। वह अपने मूल्य के लिए स्वर्ग भी अस्वीकार कर सकता है और आखिर वह स्वर्ग भी अस्वीकार करता है। युद्ध यह उसने एक कर्तव्य निभाने के लिए ही स्वीकारा था।

कुछ लोग इस तर्क पर प्रश्न उठा सकते हैं कि राज्य व्यवस्था न हो, शासन न हो तब अराजकता पैदा होगी। समाज का क्या होगा? इस पर कवि का यह उत्तर है कि राज्य से भी उंचा धर्म और विचार है यदि स्वतंत्र न रहे तो व्यक्ति निःशेष हो जायेगा यह समझना प्रत्येक राज्यसत्ता धर्म का पालन करेगी मुखतापूर्ण कल्पना है, क्योंकि इस राज्य व्यवस्था की नींव में हजारों मनुष्यों की इच्छाएँ दबाई जाती हैं। युद्ध षडयंत्र यही जिसका आधार है वही राजसत्ता यदि अमर्यादित निरकुश सत्ता प्राप्त करले तब व्यक्ति, मानवी करुणा इनका अस्तित्व समाप्त होगा। यदि फुलों को कुचल दे तो अरण्य कहां रहेगा।

युधिष्ठिर के माध्यम से कविने अर्जुन जैसे केवल सत्ता की भाषा बोलनेवाले और शस्त्रों के बल पोषण की कल्पना करनेवाले प्रजाहित लोगों को आड़े हाथों लिया है। राज्य कभी मूल्यों की रक्षा

नहीं करता। यह तो विषकन्या है। शासक उसका नहीं होता वह हरदम समाज का शत्रू होता है।

जब साधारण किसान, मजूर समृद्धी का भाषाग्रंथ रचाते हैं जबकि शासक निरौह मनुष्यों के रक्त से इतिहास लिखते हैं। वे प्रत्येक व्यक्ति को जेल में बंद कर जाते हैं। कवि चेतावणी देता है। एक दिन ऐसी सत्ता बाहरी नहीं एक बिना मूल्यताओं कौ कालकोठरी निर्माण करेगी। दिमाग पर ताले लग जायेंगे और राजकीय सत्ता की इच्छा अनिच्छा पर बुद्धीवादी कहनेवाले जानी पुरुष कठपुतलिया बन जायेंगे।

महाभारत काल का समाज या आज का समाज किसी भी काल में कोई मनुष्य पूरे अर्थ में स्वतंत्र नहीं रह सका! वैसे प्राचीन काल से आज तक हरदम व्यक्तिके स्वतंत्रता व्यक्ति की सत्ता, महत्ता को बहुत बल दिया है। मानव मुक्तिका मंत्र हम हजारों साल से रट रहे हैं, किंतु राजसत्ता, सामाजिक संकीर्णता और अधर्मरुही धर्म व्यक्ति की सत्ता को भीड़ में बदल देते हैं। और फिर किसी एक व्यक्ति की इच्छा अनिच्छा पर समाज का भाग्य बनता बिगड़ता है।

विश्व इतिहास का अध्ययन करके कविने यही निष्कर्ष निकाला है की राजनितीक क्रान्ति के अपेक्षा व्यक्ति जीवन में क्रान्ति होना जरूरी है। राजसत्ता को व्यक्ति के जीवन में हस्तक्षेप करना छोड़ देना चाहिए। भय और आतंक की जगह करुणा, विचार और विवेक का राज्य स्थापित होना चाहिए। समाज अमूर्त होता है और व्यक्ति मूर्त दिखाई देती है। इसलिए जबतक हम मनुष्यों को सबसे उपर नहीं समझेंगे, मूल्यों को महत्व नहीं देंगे प्रजा और सबको महत्व नहीं देंगे, व्यक्ति को सर्वोच्च शिखर पर जाने के लिए रोकेंगे ज्ञानियों को खिदेंगे। भौतिक सत्ता को ऐश्वर्य को जीवन मूल्यों से व्यक्ति महत्व देने तब तक महाभारत के जैसे अंधेयुग आते ही रहेंगे।

पांडवों के महाप्रस्थान का जो अंत है वह ही मानवजाति का अंत होनेवाला है। तभी कवि

युधिष्ठिर के भाँति सोचते हैं कि ज्ञान की अग्नी का प्रचलित कार्य करेंगे सच्चे अर्थ में वैद्वानर बनेंगे। संक्षेप में व्यक्ति और राज्य व्यवस्था, युद्ध और शांति का इतना आधुनिक विश्लेषण हिंदी में भी तथा किसी भारतीय भाषा में नहीं हुआ है।

काव्य शिल्प की दृष्टि से यह सर्वोत्कृष्ट है। महाप्रस्थान की पृष्ठभूमि उमर आती है। कविने संपूर्ण परिवेश की गौरव गरिमा प्रदान की है और प्रकृति की दिव्यता या महानता के सामने मनुष्य कितना क्षुद्र है और हिमालय की वह रगभूमि

इसका संचालन एक अदृश्य नीती के द्वारा होता है। जहाँ मनुष्य का गर्व चूर-चूर हो जाता है। कालपुरुष जहाँ छू नहीं सकता वहाँ उसका करोड़ों वर्षों से अस्तित्व है। हिमालय के सौंदर्य को बताने के लिए कवि कहता है कि,

“प्रभू के नील नेत्रों जैसा
यह सारंग आकाश
और योगियों के असंग मन जैसा
निर्वेद
प्रशान्त यह हिमालय”

१९७९ ज्ञानपीठ पुरस्कार विजेता-

अज्ञेय : चिंतन और काव्य

- सुधाकर कुलकर्णी
(वी. कॉम. प्र. वर्ष)

“कितनी दूरियों से कितनी बार
कितनी डगमग नावों में बैठ कर
ओ तुम्हारी ओर आया हूँ भिरी छोटी-सी ज्योति!
कभी कुहासे में तुम्हें न देखता भी
पर कुहासे को ही छोटी-सी सपहली झलमल में
पहचानता हुआ तुम्हारा ही प्रभा-मण्डल।

कितनी बार मैं,

धीर, आश्वस्त, अकलान्त-

और मेरे अनबुझे सत्य ! कितना बार

क्या आप जानते हैं कि इन कालजयी पवित्रियों के आधुनिक युग के प्रवर्तक कवि की काव्यसाधना इसी वर्ष सम्मानित हुई है.

१९७८ का भारतीय ज्ञानपीठ पुरस्कार हिंदी के व्यक्तित्व सपन्न लेखक श्री सच्चिदानन्द हिरानन्द वात्स्यायना “अज्ञेय” को मिला. हिंदी के लिए एक भाग्यशाली घटना है. क्योंकि इनके पूर्व हिंदी के दो अग्रगण्य कवि श्री दिनकर तथा सुमित्रानंदन पंत को यह गौरव मिला था.

यह पुरस्कार भारतीय साहित्य की सर्वश्रेष्ठ साहित्य कृतिको दिया जाता है. जज्ञेयजी को यह पुरस्कार “कितनी नावों में कितनी बार” इस काव्यसंग्रह को मिला है, संयोग की बात यह है कि यह काव्यसंग्रह १९६७ में ज्ञानपीठ प्रकाशन द्वारा प्रकाशित किया गया था.

अज्ञेयजी के द्वारा प्रयोगवादी हिंदी की नई कविता के युग का आरंभ हुआ है। उनके एक दर्जन से भी अधिक काव्य संकलन प्रकाशित हुए हैं। उनमें से १९४३ में अज्ञेयजी ने "तारसप्तक" इस नाम का सात नये कवियों का एक कविता-संग्रह निकाला था। इस काव्यसंग्रह से नई कविता का युग प्रारंभ हुआ है। इसमें अज्ञेय कहते कि "हु प्रयोग सभी कालखंडों के कवियोंने किया है। इन कवियों ने कहा है कि जिस क्षेत्र में प्रयोग अवतक नहीं हुआ वहाँ नये प्रयोग करना अत्यंत आवश्यक है" इसके पूर्व "आंगन के पार द्वार" इस काव्यसंग्रह को १९६४ में "साहित्य अकादमी" का पुरस्कार मिला था।

हिन्दी कविता के महत्व काव्ययुगों का प्रभाव अज्ञेय के व्यक्तित्व और उनकी रचना पर पड़ा है। अज्ञेय की कविता में भक्तिमार्गी कवियों का विनैत समर्पण और निर्गुणमार्गी कवियों का रहस्यवादी रूप स्पष्ट होता है। अनुभवलेले वे हैं चिंतन की प्रक्रिया पर गुजरते हैं। वे वैचारिक सत्य को प्राप्त करना जानते हैं।

अज्ञेय की कविता में पंत की शब्द चेतना, निराला की अन्विति-कुशलता, प्रसाद की विव-प्रतीक से सब बातें मिलती हैं। एकांगी उत्तमता और उत्कृष्टता का समाहार अज्ञेय के कविता में मिलता है। इतना होते हुए भी अज्ञेय का काव्य अधिक स्थायी प्रभाव डालता है। उनकी कविता कालप्रवाह में अधिक टिकती है।

अज्ञेय की कविता का प्रमुख स्वरूप चिंतन-कविता का है। विचार प्रधान कविता और चिंतनशील कविता इन दोनों में का अंतर स्पष्ट करना पड़ता है। अज्ञेय की कविता का ही उदाहरण लेकर बात को स्पष्ट किया जा सकता है। "पूर्वा" इस काव्यसंग्रह में अनेक कविताएँ विचार-प्रधान हैं 'दीपावली का एक दीप,' 'पराजय गान,'

'नाम तेरा,' 'ताजमहाल की छाया में,' 'ओ मेरे दिल,' इस सभी कविता में विचार है, परंतु चिंतन मात्र नहीं है।

- शब्द जादू है-

मगर क्या यह समर्पण कुछ नहीं है ?

: कलगी बाजरे की

- जान अधूरा है, सही, विवेक थोड़े ही सो जाता है ? आस्था न काँपे, मानव फिर मिट्टी का भी देवता हो जाता है ।

: घुमडन के बाद

चिंतन यह मन की एक विशेष प्रक्रिया है। जिसमें बुद्धि और उसकी तर्कना। इसके साथ संवेदना अनुभूति का द्रव भी मिला हुआ प्रवाहित होता है। अज्ञेय की कविता में महत्वपूर्ण कविताएँ चिंतन-प्रधान हैं। चिंतन भावों को घुल-मिलाकर रहता है। उसका तय करना कठिन होता है।

प्रती का सुख प्रेय है, पर समर्पण भी

धर्म होता है।

: खुलती आँख का सपना

'हरी घास पर क्षणभर,' 'जिस दिन तुम,' 'ओ लहर 'देना जीवन,' चाँदनी चुपचाप,' वर्यो आज।' इन सब कविता में चिंतन है।

- दुःख सबको माँजता है।

और

चाहे स्वयं सबको मुक्ति देना वह जाने,

किन्तु-

जिनको माँजता है

उन्हें यह सीखा देता है कि सबको मुक्त

रखें !

: पहला दौगरा

- दो, दो, खुले हाथ से दो :

कि अस्मिता - विलय

एकमात्र कल्याण है !

: यही एक अमरत्व है.

अज्ञेय आस्तिक कवि हैं. मानव जीवन में सुंदरता, शिवता, उज्ज्वल ये आस्था रखनेवाले प्रेमधर्मी कवि हैं. वे समाज को और पूर्व प्रतिष्ठित दर्शन में रखनेवाले, विवेक पर भरोसा करनेवाले सूर्यमुखी कवि हैं. उनकी कविता में हर्ष, सुख, प्रसन्नता, संकल्प, आशा, सौंदर्य की सुखद अनुभूति है उनके चितन में संगति और व्यक्तित्व में भाव चितन - कल्पना ये तीनों का सन्तुलन है.

अज्ञेय की दुनिया अलग प्रकार की है. उसके दुनिया में आत्मपरीक्षण एवं मानव आस्था, प्रेम विश्वास की संभावना है. इस प्रकार वे एक प्रकार की आदर्श दुनिया हैं. परंतु अंतर्मुख होकर आत्मान्वेषण के सहारे अपनी समस्याओं का वैयक्तिक स्तर पर समाज की खोज सामाजिक स्तर पर खोजना जरूर है.

अज्ञेय में रोमांटिक कवि की विशेषताएँ हैं. रोमांटिक कवियों की वैशिष्ट्ये अज्ञेय की कविता में दीखाई देती है मूलभूत आनंदवादी जीवनदृष्टि, व्यक्तिनिष्ठ दृष्टिकोण प्रकृति के सुंदर स्थल, एकान्त प्रेम. यह वैशिष्ट्ये रोमांटिक कवियोंकी हैं. उसी प्रकार अभिजातवादी कवियोंकी वैशिष्ट्ये शब्दों का समर्थ प्रयोग करने की छटपटाहट, काव्यगत नियमों का पालन, कम से कम शब्दों, कृत्रिमता की ओर उदासीनता आदि यह सब वैशिष्ट्ये अज्ञेय की कविता में है. रोमांटिक और अभिजातवादी इन वैशिष्ट्ये के कारण अज्ञेय की कविता में एक प्रकार की प्रगल्भता आयी है.

काव्य विषयक मान्यताओं, चितन, और मनन यह तीन बातें बहुत महत्वपूर्ण हैं. क्योंकि इन तीन बातों को काव्य का रूप देकर संपूर्णतः काव्य के धरातल पर प्रतिष्ठित करने का कार्य महत्वपूर्ण है. यह कार्य हिंदी में अज्ञेयजीने ही किया है. इस विचार या संदर्भ में इनके सिवा दूसरा नाम नहीं लिया जा सकता.

अज्ञेय का काव्य और चितन पृथक करके नहीं देखा जा सकता. एक अर्थ में उन्होंने महाकाव्य न लिखकर भी आधुनिक युग के संदर्भ वे महाकवि के रूप में ही समाहत है.

“ यह दीप अकेला, स्नेहभरा

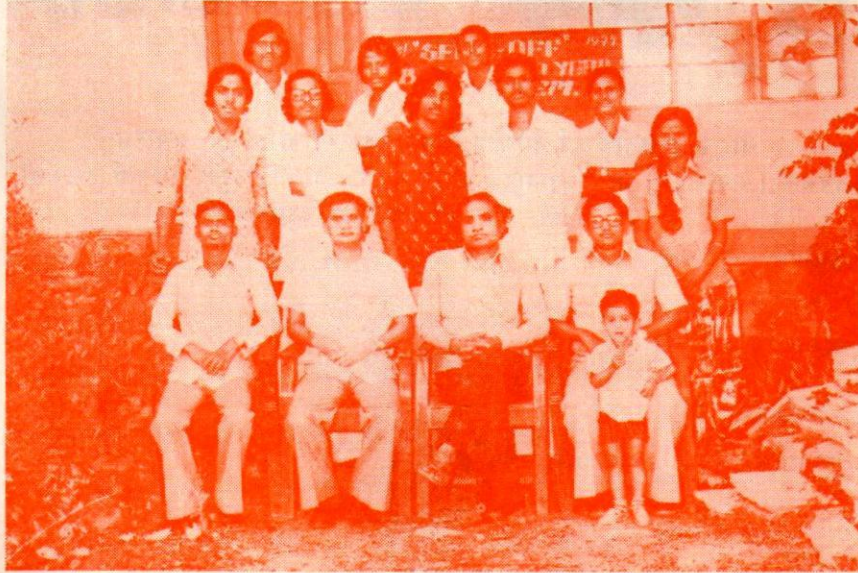
पर मदमाता

इसको भी पंक्ति को दे दो

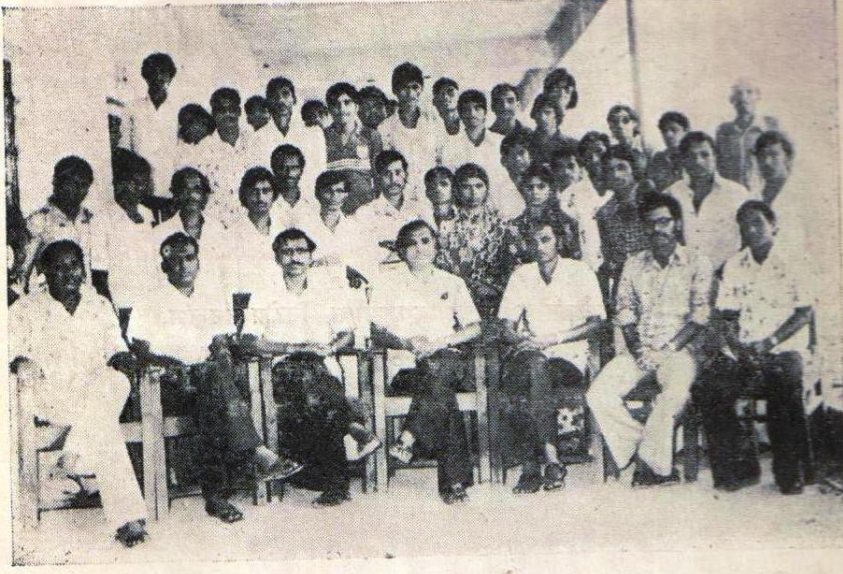

बी. ए. तृतीय वर्ष अर्थशास्त्र विद्यार्थ्यांचा निरोप समारंभ
बसलेले प्रा. वाहेती प्राचार्य कुळकर्णी प्रा. देशमुख

बी. एस्सी तृतीय वर्ष रसायन शास्त्र विद्यार्थ्यांचा निरोप समारंभ
बसलेले (डावीकडून) प्रा. करेवार, प्रा. विसपुते, प्राचार्य एम डी. कुळकर्णी, प्रा. बल्लारी

अभिषेक

बी. कॉम तृतीय वर्ष वाणिज्य विभाग विद्यार्थ्यांचा निरोप समारंभ
वसलेले (डावीकडून) प्रा. चिंतावार, प्रा. डुंबेवार, प्रा. सोनटक्के, प्राचार्य कुळकर्णी
प्रा. वाहेती, प्रा. देशमुख, प्रा. वट्टमवार.

ABHIVYAKTI

ENGLISH SECTION

1978-79

Editor :

S. U. Lohgaonkar

Adviser :

Prof. Shriram Karadkhedker

VITAMIN

Kulkarni Sudhaker

B.Sc. III (Chem.)

For life and health of human air, water, and food are the essential things. In addition to this certain inorganic minerals and some organic compounds are also necessary for life. Those organic compounds are known as 'excessary diatory factors' or 'Vitamins'. These vitamins can not be produced by body hence it must be supplied from outside. They are necessary in a very small quantity. These vitamins were found in eggs, fish, liver, heart, leafy vegetables, tomato, potato, wall nut, ground nut, orange, lemons, fresh fruits, milk, etc. In the begining vitamins were classified as (A)

fat soluble substance which cured night blindness and (B) water soluble substances which cure barry-barry. Later on antiscuroy factor was determined as vit.(C) and similarly other vitamins were discovered & named (alpha) and beats, in the order of discovery as. Vit. A Vit. B, Vit. C, Vit. E, Vit. K, etc. After some days water soluble vitamin ex. Vitamin B complex, mixture of some compound which were differentiated by subscripts for ex B₁, B₂, B₆, B₁₂. Now-a-days the vitamins classified as (A) liquid soluble vitamins as vit. D, vit. E, vit. K, and (B) water soluble vitamins like vit. C and B complex.

Biological function of vitamin is mainly due to their co-enzymic nature for ex. Necotinamide is present in coenzyme Ist & IInd. Pyridoxal Phosphate is a coenzyme of transaminase. Ribboflavin is present in fats and pentozonic acid is a coenzyme.

From the table given below we can think that how the vitamins are essentaial for human body, and the sources from which the vitamins are produced.

IU. = 5090 IU = 1 Drop

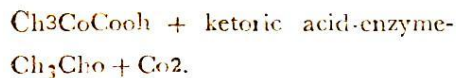
Name of Vit.	Source of Vitamin.	Deficiency diseases	Daily requirement
Vitamin A.	<ol style="list-style-type: none"> 1 Fish liver oil 2 Photo synthesis plants. 3 eggs. 4 Butter. 5 Green leafy vegetables. 6 Tomato, potato, papaya etc. 	<ol style="list-style-type: none"> 1 Night-Blindness 2 Sterility in man 3 Zerophthalmia. 4 Bitot's spot (in children) 5 Hyperkeratosis 	2000 to 4000 I. O per day.
Vit. B complex (B1, B2, B12)	<ol style="list-style-type: none"> 1 Yeast. 2 Leafy Vegetables. 3 Bajeri. 4 Eggs liver, Brain. Heart, Kidney. 5 Ground nut & wall nut 	<ol style="list-style-type: none"> 1 Beri-Beri 2 Aribo flavinosis 3 Cheilosis. 4 Glossitis. 5 Perlechte 6 Pellagra. 	necotinic acid B, - 300 I. O. Rebboflavin B2- 1 to 2 mg. Pyrodoxin B6- 1.5 to 2gm' Cynocobalamin B12-10 mg.
Vitamin C (Ascorbic acid)	<ol style="list-style-type: none"> 1 Orange, Lemmon. 2 Tomato, fresh fruits. 3 Fresh green vegetables. 4 Green chillis 5 Milk. 6 Liver, etc. 	<ol style="list-style-type: none"> 1 Scurvy anamia 2 Moeller Barlow disease. 3 Puerscorbutic states 	30 mg. Per day
Vitamin D.	<ol style="list-style-type: none"> 1 Cord liver oil. 2 Egg, yolk, fish. 3 Milk butter. 4 May be produced in skin by irradiation of sterrol 	<ol style="list-style-type: none"> 1 Rickets (growth of bones) 2 Spasmophilia. 3 Osteomalacia. 4 Osteoporosis. 5 Purodontosis. 	500 to 1500 I. O.
Vitamin E	<ol style="list-style-type: none"> 1 Seeds. 2 Vegetables. 3 Yolk egg. 4 Wheat oil etc. 	<ol style="list-style-type: none"> 1 Muscular disorder 2 Paralysis 3 Hemolyticanemia 4 Sexual viger disappears 	300 to 2000 I. O.
Vitamin K.	<ol style="list-style-type: none"> 1 Fish. 2 L-L cearols. 3 Leafy tissue etc. 	Due to deficiency of Vit. K, coagulating or clotting-of blood does not takes place & pr-olonges bleeding occurs to cause death.	

Up to now only one patient is found which was of Vitamin K deficiency.

BIOLOGICAL FUNCTIONS OF THE VIT.

Vitamin A :- is indispensable for the normal development and functioning of the ectoderm (I.e. the cutaneous, mucosal and epithelial tissues.) Vitamin A combines with the proteins opsin (cones) and photopsin (rods) to form the visual purple of the retina. Vitamin A is stored in esterified form in considerable amounts in the liver and supplied to the circulation as free retinol as required.

Thiamin or Vitamin B₁ is mainly due to pyrophosphate ester. The enzyme carboxylase which requires co-enzyme breaks down pyruvic acid into acetaldehyde in fermentation and carbohydrate metabolism.

Enzyme is also responsible for oxidative decarboxylation of pyruvic acid, and ketoglutaric acid into citric acid and succinic acid.

Riboflavin or Vitamin B₂ is composed of 2 important co-enzymes riboflavin mononucleotide (F. M. N.) and riboflavin adenine dinucleotide (F A D) The former is also known as riboflavin pentophosphate it combines with various

specific proteins to form enzyme for ex. &-amino acid, oxidase, cytochromec.

F A D is composed of riboflavin pentaphosphate with a mote of adenine ribophosphate and is thus dinucleotide in structure. Riboflavin acts in various enzyme systems by accepting & donating 2 atoms of hydrogen The hydrogen is added to 10 th position of riboflavin this forms dihydrioflavin.

Pyridoxine or Vitamin B₆. All the members of this group Vitamin B complex are active in biological activity because they are interconvertible. But the most active vitamin is pyridoxal phosphate obtained by phosphorylation of pyridoxal They are involved in most of the important metabolic importance of &-aminoacids.

Vitamin K :- is essential for the formation of the prothrombin complex (coagulation factors II, VII IX & X) in the liver and hence for maintaining normal blood prothrombin activity. Deficiency of Vitamin K or disturbances of liver function lead to fall in this activity, resulting in latent or manifest hemorrhagic diathesis.

Vitamin E :- appears to protect ubiquinone from oxidation in the respiratory chain. The toxic action of pure oxygen in the body is diminished by Vitamin E. Vitamin E participates in the formation of structures of mesodermal origin & in maintenance of their function.

WHY MEN HAVE MORE HEART ATTACKS

Lohgaonker S. L.
(Chem. Hons.)

Researchers have found that healthy men often stop breathing for several seconds at a time when they sleep—a discovery they say may help explain why men have more heart attacks and die younger than women.

Two thirds of the men who took part in a study breathed irregularly or had periods of lower than normal oxygen in their blood while slept.

Although the significance of the finding is open to speculation, the doctors said irregular breathing during sleep might be a contributor to other diseases that were more common among men than among women.

A report on the research, conducted at the Veteran's Administration Medical Centre in Gainesville, Florida has been published in the latest issue of the "New England Journal of medicine"

The doctors monitored the breathing of 30 normal and healthy men and 19 women while they slept.

Twenty of the men had 264 episodes of abnormal breathing or low oxygen levels, while those, of the women had total of nine such incidents of these 12 men and all the three women had apnoea or periods during which they stopped breathing for ten seconds or longer

It is potentially dangerous, because we know that when your heart may beat irregularly" he said

"There is the possibility that low oxygen could make you have a heart attack at night. We suggest that this might be a reason why males have more heart attacks" Dr James Wyne, one of the researchers said Dr A Jay Brock, another researcher, said an early study showed that more deaths occurred at 6 a m. than at any other hour 'this is exactly when you get the peak of your rapid eye movement sleep and would be when you would expect the most (oxygen) desaturation and periodic breathing" Dr. Brock said and added "my speculation is that this may be one of the reasons why women outlive men"

NUTRITION

Liugwad G. S
B. Sc. IInd year (Maths)

Animal needs nurishment to maintain life. The total stages in countered during the conversion of food or nurishment to body the term is refered as "Nutrition" The nuttirion needs for the following reasons. (1) To provide energy which derives the chemical reaction of lite processes (2) To form the chemicals that are essential for the renew growth of body.

Types of Nutrition :- Organisms draw their food in different ways according to mode of intake and use of the food animals are differentiated in to three main groups. (1) Autotrophs (2) Chemo-trophs (3) Hetrotrophs.

According to the three types of Nutrition are found in organism (1) Autotrophic, chemotrophic, Hetrotrophic.

Diatory Requirment :- An adequate diet must have sufficient activity of body it must include adequate amount of proteins, fats, carbohydrates, water, salts, all in suitable proportion. Beside these things it must contain ample vitamin and other essential factors.

In children provision is to be made for additio-nal tissue formation. Similarly special requirement of malnutrition during pregnancy lactation. Illness as to be taken into consideration. While pointing out the essentil of a diet.

As the various forms of food have to be eaten by human beings it should be well cooked look attractive with nice taste ond reasonably and easily digested by human elementry canal.

Calorific Requiriement of man :-'Davidson' and Parsmore in 1966 gave the average calori require-ment to the adult according to age as given below.

Age in years	Man weight 65 Kg. Cal 1 day	Klomen weight 55 Kg. Cal 1 day
20-30	3200 Kg. Cal 1 day	2300 Kg. Cal 1 day
30-40	3104 „ „	2230 „ „
40-50	3010 „ „	2160 „ „
50-60	2710 „ „	1990 „ „
60-70	2110 „ „	1590 „ „

In children calary intake must allow be more for growth physically develop and considerable activity natural to their state. In Fents require about 700 Kcal per day during three moments of life. The following average required have been proposed by Devidson and Parsmore for children lying in between 1 to 19 y ars group

Age in years	K Cal 1 day
1-3 Children	1300
4-6	1700
7-9	2100
10-12	2500
13-15 Boys	3100
13-15 Girls	2600
16-19 Boys	3600
16-19 Girls	2900

In absence of adequate calri intake the following charges may result
 (1) Kesting of the body wsth marked loss of adipcse tissue and of hussle
 (2) Body composition is affected resulation in bady weight loss (3) Harmons and ensymes production is reduced in girls a women delades pubarity and

Amenorrhoea are very likely due to reduced Gonadotrophic Hormone and in man the development of impariting could be similarly caused.

BMR is reduced partly knowing to smaller mass of active tissue and partly knowing thoroughly difficiency.

BALANCE DIET:—The essentials of diet along with fuel and water on with nammal can therive well constitute that is called the Balance diet

There is standard or normal proteins that give the balanced diet for all human being It is observed that reqlisverts of body diet for pelsile from diet, reqion of world LUSK give the following table in which he have Pointed out three types of diet it is obvious that the diet of Eskimo, predominates in protein and fats that of Bengoled premominates in carbohydrates on average.

Average individual	Body Wt.	Average Protein Intaken	Total daily in taken incl.	Distribution of calori		
				Protein in %	Fats in %	carbo hydrate in %
Eskimo	65	282	2604	44	48	8
Bengoli	50	52	2390	9	10	81
Evropion	70	118	3055	16	17	67

Evropion laborores diet contains all the required factors but low in total quantity is supeion to diet the adequate in quantity but quite difficient in any single essential substance.

1) **Composion or Egg:**—Eggs have two parts yolk and the white bulk. The yolk continas large % of oils and considerable amount of cholesterol. main proteins in the yolk is mainly santhophle the pigment found in green waves the white past of egg is known as egg albumin. But this is not only protein present. About 6% of protein present is globulin it also contains the carbohydrates and solbber. Eggs are fine source of vitamins. The ash of white matter contains Ma_1 , K, Cl, also traces of ca_1 mg po_4

2) **Meat:**— In the adult diet meat is good source of pteins lissue. Proteins are used for the building of body tissues. Besides proteins meat contains considerable quantity of fat. A small amount or glyucose is also present. It has been found that a person can live on foods of animals origin alone.

3) Sereals:- Among the foods made from sereals are bread and breakfast foods. They are called as carbohydrates. foods although they contain ground 10% of proteins, they contain very little but they ary used mainly to supply energy but also considerable extent.

4) Vegetables:- Very in their nutrition value proteins rich in starch are important as the source of carbohydrates in diet. The most useful property of the vegetable in the diet is that they give bult to the food. many of them contain much cellulose which is undigestable and therefore it passes through the intestial tract. Vegetables contain carbohydrates, fats, proteins miniral salts which are utilised by body. They are also ualuable for their avitamin contest. ●

INDIA'S FIRST

- ❖ The First Woman Prime Minister
Smt. Indira Gandhi
- ❖ The First Woman Chief Minister
Smt. Sucheta Kripalani
- ❖ The First Woman Governor
Smt. Sarojini Naidu
- ❖ The First Woman President of Congress
Smt. Sarojini Naidu
- ❖ The First Woman High Court Judge
Smt. Anna Chandi (Kerla)
- ❖ The First Woman Barrister
Mrs. Cornelia Sorabji
- ❖ The First Woman President of U.N.O.
Smt. Vijayalaxmi Pandit.
- ❖ The First Woman Minister
Smt. Vijayaiaxmi Pandit
- ❖ The First Woman Parachatist
Ku. Gitra Chandra

— Nagnath H. Akyamwar
B. Com. (F.Y.)

Water Pollution

Pampatwar A. N.
B.Sc. I year (Bio)

Pollution :- Pollution is an undesirable change brought about in the physical, chemical & biological characteristic of our environment (air, water and soil) with harmful effects plant, animal and human lives.

The fast growing population of the world and the use of technology to feed them are the main causes of pollution. If the populations continue to grow at the present rate, the prospects for man are too bleak. Form 200 million people in 1800, India's population rose to 295 million by 1900; 375 million by 1950 and now it stands to 610 million. The present world population of 3.5 billion, if it continues increasing at the present rate of 2% a year, will become double in 35 years. To provide food and other necessities for ever growing millions would require much technology as well as with the use of land and water resources.

Drinking water for most Indian cities come from rivers and lakes so does 40% of fish catch. Oceans which cover two-thirds of the earth's surface are a source of marine flora & fauna. Effluents from industry and domestic sewage are let out in such large quantities that many rivers and seas and oil spills have turned murky. The industrial wastes dumped in the seas and oil spills have polluted the seas to such extent that marine life is destroyed and the beaches are ruined.

Sources of water pollution :- Chief contaminants of rivers are the city sewage and chemical wastes from factories.

1) With rapid growth of population and lack of sanitary facilities in India, human wastes are thrown in rivers and sea coasts. The raw sewage, as it decomposes uses up dissolved oxygen of river water and due to depleted oxygen, fish and other aquatic animals are killed. The discharges of the faecal matters in diseases like Jaundice, Typhoid etc.

2) Wastes from pulp and paper industries contain large quantities of organic and inorganic substances which cause rapid depletion of oxygen from river waters. Effluents from plastic factories contain phenols which give obnoxious taste to water. Industrial wastes from metal finishing plants contain heavy metals and cyanides which poison drinking water.

3) About 5000 tons of mercury per year is thrown into the oceans and rivers

from industrial wastes. The mercury is ingested by fish either directly or through planktons which serve as their food. Humans and animals suffer from mercury poisoning.

4) Oil pollution of seas due to spilling of oil from tankers or from the leakage in pipe lines has become a common phenomenon. The polluted water kills marine flora and fauna. Aromatic hydrocarbons are the chief constituents of oil. These hydrocarbons are known to be the causes of cancer.

Effects of water pollution :-

1) Rising mercury concentration in fish in U. S. A. waters is causing a great concern. Ordinary mercury when in contact with water for long periods turns into deadly methyl mercury when ingested causes blindness and brain damage.

2) In 1973, when the supper tanker 'Torrey Canyon' with a capacity of 120,000 tons, ran aground off the English shore, oil was spilled all over. The oil killed sea birds and destroyed marine flora and fauna.

3) Industrial wastes from tanneries, textile and jute mills spilled in Ganga river near Kanpur, has caused severe pollution problems in the area.

Pollution of Jamuna river between, Delhi and Agra has become a serious health hazard.

Water pollution is the great problem to solve. ❖

THE PROBLEM OF UNEMPLOYMENT IN INDIA

Bakore H. G.

B. Sc. (Botany)

Unemployment has become a chronic feature of modern society. It has also recently become very acute in our own country. It is a serious problem, demanding wise leadership to solve it. The world is getting smaller on account of scientific discoveries which have conquered space. But the world has become very long because of the phenomenal growth of population. When people multiply they tend to worsen the problem of unemployment. Jobs and services in a given community often remain relatively static, whereas the growth of population goes on unchecked.

Unemployment in an underdeveloped country like ours is not like the one in a developed country. In a developed country the mobility of labour is very high. The cause of unemployment norm-

ally happens to be just some object in the working of the economic system because of a deficiency in effective demand, the business people feel that increased production is not profitable. Unemployment is quickly absorbed.

In developing countries like India the problem is entirely different. Here unemployment is basically of structural type. That is to say that the labour is too much in supply as compared with land and capital resources with which to employ it gainfully. Because of this reason unemployment is of chronic nature and can be cured in long run only through increased resources with which to employ this labour.

Unemployment is a complex problem and the result of the cumulative effect

of many causes. Main cause of unemployment is the insufficient rate of development. This is due to the fact that the employment opportunities have not kept pace with the addition to labour force of the country. During the fifth plan increase in labour force is expected to be of the order of 23 millions. Plan is expected to provide addition employment opportunities to the extent of 19 millions. Thus there would be a backlog of "million at the end of 5th plan as compared 12 millions at the end of the fourth plan.

The galloping rate at which mass-production of matriculates, under graduates and graduates is going on Indian universities is another cause of the increasing gap between unemployment opportunities and employment seekers in the category of educated middle class. The problem is phenomenal in the case of engineers. The incidence of unemployment is higher in educationally advanced states like Delhi, Kerala, Maharashtra etc. In regard to colossal rural unemployment and under employment the underlying cause is the heavy pressure of population on land and the backward nature of our farming. As such agriculture can not provide employment opportunities for the too numerous rural populace. The fall in the purchasing power of money and foreign exchange difficulties are other causes of unemployment in India.

Rapid economic development is paradoxically the greatest remedy for

technological unemployment. It provides the care providing new opportunities for unemployment. Also labour saving techniques are not useful for an economy which is over populated.

The only and best solution for all the problems of the India economy lies in full development. Thus if agriculture and industry go ahead it would definitely offer good opportunities of employment, provided it is also ensured that the usual checks on the growth of population in the country do not become slack. As at present the rate of growth of population supersedes that of development. The former produces a neutralising effect on the latter. It has to be avoided.

The case of unemployment lies in the formation of a new government policy. Until and unless, government reorients its policy and aims at hundred percent industrialisation of the country. It is impossible to solve the problem of unemployment. Again the mind of educated people must be diverted from a job hunting attitude to go in for independent professions. Unless the false prestige attaching to government offices is taken away, it would not be possible to lure the people into the field of independent business. At any rate the field rate agriculture is very vast. If agriculture is modernised and educated people are diverted towards it, the problem of unemployment will have been solved to a considerably extent.

The problem of providing jobs for our growing population is very urgent one. We are realising this fact and trying to tackle it in our five year plan. Let us hope that the rate of increase in population will be checked and the targets of employments will be achieved during the

plan. Let us hope that we shall evolve such a system of a training that every grown up individual will be a socially useful and creative number, thereby saving the country from the danger of revolution and social upheavals.

Great Russian Writer

Kole M. J.
B. Sc. II year (Bio.)

Progressive man kind marks 150th anniversary of Leo Tolstoy's birth in his 60 years of creative work. He produced master pieces which belong to the treasure house of the world literature.

Leo Tolstoy has written many novels. Some novels are "War and Peace" Anna-karenia. "The death of Ivanlyich and Trilogy" "Child hood, Boy hood and Youth" He writes some drama. His drama is "The living corpse" and many others.

He wrote numerous articles revealing the depth of his social and political findings. Tolstoy's role, and place in world Literature was defined by V. I. Lenin who called him the greatest writer of all humanity.

Russia's pride in 1908 marking the writers 50th birth anniversary, Lenin published his article,

"Leo Tolstoy as the mirror of the Russian Revolution" in which he unveiled the contradictions in the outlook of his marvelous artist, which showed the contradiction of epoch.

"Tolstoy reflected the pent of hearted" He ripened striving for a better lot. The desire to get rid of the past and also the immature dreaming of the political in-experiences.

The revolutionary flabbiness in 1910 after Leo Tolstoy's death Lenin wrote his universal fame as a thinker and preacher reflects each in its own way.

The universal significance of the Russian revolution his word that, Tolstoy's heritage belonged to the future were prophetic. His keen sightedness towards it as phenomenon towards the people present and past mirrored.

In the history of philosophy religion, art is grasp of the peoples media and those socio historical changes taking place in it have made the writer realistic.

Democratic human understandable to all times and people there is not a singal moment over men of letters who failed to mention.

Leo Tolstoy's influence on his work Dostoyevsky and Chekhov regarded him as a teacher generations.

Ronald spoke of him as 'our conscience' Borrbuss and Thomasman Mompassant, And Anatole France Galsworthy and Dreiser Flauport and Jean Richard Blow felt his influence.

Today Tolstoy's works are being published through out the world in many edditions and in many languages.

He is world's most popular writer whose books accompany us all through our lives from the first Fairy tales to that of philosophical books.

Tolstoy teaches through his life to serve people nature their duty to people and society.

REMEMBER

-Bende Pramod
Chemistr. Hon.

- I) He who knows that he does not know much is a wise man. - Seek him.
- II) He who knows and knows not he knows is asleep. - Wake him.
- III) He who knows not and knows he knows not, is a child. - teach him.
- IV) He who knows not and knows not he knows not, is a fool - shun him.

HISTORY OF THE DOCTOR

In ancient times evil from without, such as wounds were treated with tribal remedies of herbs & other plants. Evil from within physical & psychic illness was attributed to the baleful influence of external forces & the duty of combating it was conferred on the witch-doctor who knew the powers that control density. As civilization flourished & magician yielded to the priest who was charged with routing & devil that caused the disease or of invoking the God that had afflicted man with a burden of evil to punish him.

The beginnings of organised medicine are seen in Babylon where the first known medical code, that of Hammurabi, provides for the amputation of the hands of the inept surgeon. Greece is dominated by the figure of Hippocrates, whose oath still constitutes the deontological code of all doctors in the world.

Miss S. P. Puttawar.
B. Sc. IIIrd year (Chemistry)

The torch of medicine, dropped by the hands of Athens & Rome; fallen from high estate, passed from the Arabs to the people of Europe.

1) Sumerian & Assyrian priests, flogged their patients until the devil that was responsible for the diseases was routed out of the nearly dying victim.

2) Hippocrates of Greece drew his first clinical conclusions from direct observations. The oath of Hippocrates still constitutes the deontological code of all doctors in the world.

3) Moses, the codifier of laws for the Jewish people, still claims the all time lead in the sciences of sanitation & hygiene. He evolved laws for the prevention of epidemics & disease.

4) Roman Dr., inherited his science from Greece, Galen influenced "European" medicine until the Renaissance.

5) The Arabs, who were able to preserve & translate ancient manuscripts were led by Avicenna & Rhazes. Here a Dr. cauterizes with red hot iron

6) Middle Ages, were characterized by scholasticism Here a prof gives an anatomy lesson, for a text inspired by

Galen, while below a Arab dissects without bothering about what is being said above him.

7) First Hospitals, were conducted by nuns & monks. The condition of the blood, saliva & urine were part of the medical examination.

8) Paracelsus of Basle was a violent exalted reformer. A partisan of clinical medicine, he revolted against the dogmatism of his time, burned the works of the ancients.

9) VESALIUS IN ITALY, practicing direct observation by dissection. He was treated as a mad man. A pupil of Titian illustrated his work on anatomy.

10, THE RENAISSANCE, helped in spreading syphilis

11) JENNER, discovered the principle of vaccination against smallpox in 1796.

12) The CHARLATANS, laughed at by mollere used carealls that had not changed since, Galen, parges clysters, bleeding, cupping A King of France was purged 2,000 times, bled 38 times He lived to be 77.

In the Morning

In the early morning
Sun is rising
Buds are opening
Flowers are laughing
Leaves are flapping
Pearls are rolling
Birds are singing
I am dancing in early morning

- Nevele V. B.
B. Sc Ist year (Bid)

Golden Life

Child life is golden life
Young life is silver life
Old life is Iron life
So I prey to God
I want the child's life
Life of the child is the morning life
Young life is afternoon life
Old life is night life
So I prey to God,
I want the life of a child.

- Mathamwar S. P.
B. Com. First year

प्राध्यापक वर्ग सानियर कॉलेज

प्राचार्य व गणित विभाग प्रमुख	इतिहास विभाग प्रमुख
श्री एम्. डी. कुळकर्णी	„ डी. आर. साठे
„ प्रा. व्ही. पी. कठाळे	„ कल्याणपाड जी. एस.
„ देव ए. एम्.	अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख
रसायनशास्त्र विभाग प्रमुख	„ आर. आर. बाहेती
„ इ. जी. विसपुते	„ देशमुख डी. एम्.
„ एल. जी. करडखेडकर	इंग्रजी विभाग प्रमुख
„ पी. आर. बल्लारी	„ पी. डी. देशमुख
„ एस्. एस्. करेवार	„ पी. एल. लांडगे
वनस्पतिशास्त्र विभाग प्रमुख	राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख
„ आर. के. शेटचे	„ आर. के. कुलकर्णी
„ एम. बाबू तुळशीराम	„ एल्. एस्. कुलकर्णी
„ चिद्रावार सी. डी.	लोकप्रशासन विभाग प्रमुख
प्राणीशास्त्र विभाग प्रमुख	„ आर. जी. थडके
„ एस. पी. देशमुख	„ व्ही. के. सलगरे
„ व्ही. जी. जोशी	तत्त्वज्ञान विभाग प्रमुख
पदार्थ विज्ञान विभाग प्रमुख	„ आर. एम. मनोहर
„ एन. आर. कुळकर्णी	उर्दू विभाग प्रमुख
„ व्ही. एस. येरमुने	„ खाजा अहमदोद्दिन
मराठी विभाग प्रमुख	क्रीडा विभाग प्रमुख
„ एल्. एस्. तांबोळी	„ जी. के. मांजरमकर
„ एस. जी. पुल्ले	वाणिज्य विभाग प्रमुख
„ प्रकाश डी. देशमुख	„ एम्. एम्. सोनटक्के
हिन्दी विभाग प्रमुख	„ डुब्बेवार पी. पी.
„ एस्. आर. जाजू	„ चितावार व्ही. जी.
„ एच. आर. राठौर	

प्राध्यापक वर्ग ज्युनियर कॉलेज

श्री करडखेडकर एस. जी.	„ पंदिलवार यु. के.
„ क्षेत्री पी. आर.	„ वट्टमवार एस. व्ही.
„ क्षीरसागर बी. पी.	„ वाडकर एस्. एस्.
„ कौठेकर टी. वाय.	„ मतीन
„ आचमारे के, एस.	

مختصر

سید خواجہ بی۔ ا۔ (سال سوم)

میں نیادیں، نیا ایمان کہاں سے لاؤں
خیر خواہی کا میں فیضان کہاں سے لاؤں
مردہ پھولوں میں نئی جان کہاں سے لاؤں
پہن سے صفینے کا ارمان کہاں سے لاؤں
گل برستی کا پھیر ارمان کہاں سے لاؤں
تیری تسکین کا سماں کہاں سے لاؤں
دردِ دل میں ترا درمان کہاں سے لاؤں
اب مری جان، نئی جان کہاں سے لاؤں

اب خدا کا تہیا فرماں کہاں سے لاؤں
امن کے بھول سے نیکے نہ یہ دنیا جہنم تک
میں نے مانا کہ نیا نظم جنم ہے لیکن
وقت کے کتنے تقاضوں سے نمٹنا ہی بھی
باغباؤں ہی نے حسنِ جنم لوٹ لیا
میرے فاقے امیرے اس جانِ خیر سے بڑھ کر
رحمت پرستشِ عم! وہ نہ کرینگے جہنم تک
ایک ہی جان تھی پہلے ہی کیا تم یہ نثار

مجھ کو پیاری ہے بہت میری عمر ہی خواجہ
اس سے بھی اونچی بڑی شان کہاں سے لاؤں

اقوال زرین

(رضوانہ بیگم بی۔ ا۔ سال سوم)

۱۱. خدائے تعالیٰ ہر چیز پر قادر ہے۔ (قرآن پاک)
۱۲. مظلوم کی بددعا سے بچو کیونکہ اس کی بددعا شعلوں
کی طرح آسمان پر پھینک جاتی ہے۔ (حضرت محمد)
۱۳. عورت کی تباہی دنیا کی تباہی کا پیش خیمہ ہے۔ (صاحبزادہ)
۱۴. دل کی کمزوری سے زیادہ خوفناک اور گونج
گناہ نہیں ہے۔ (سوانی وی ویکانند)

(بقیہ۔۔ سونے کا تمغہ)

بس اپنی منزل مقصود پر پہنچتی ہی فریق کٹ کر کو آتش کو
بلوایا جاتا ہے۔ اسے ایک لفاظہ دیا جاتا ہے۔ جوں
ہی وہ لفاظہ کھول کر بڑھنا شروع کر دیتا ہے
تو اس کی آنکھوں سے آنسو کی لڑی جاری ہو کر
سونے کے تمغہ پر گرتی ہے۔ جس میں لکھا تھا کہ
تمہارے بس میں بغیر کٹ کے دو مسافر تھے اس لیے تمہارا
مطلوبہ ہونے تک تمہیں لوگری سے مسطل کیاجاتا ہے

ایڈلسن

عبدالحکیم (بی۔ اے) سال سوم،

حاصل ہوئی۔ جہاں پر اس نے تقریباً بیٹالیس سال تک مسلسل محنت و مشقت میں زندگی گزاری۔

ایڈلسن کی سب سے مشہور ایجادیں یہ ہیں۔ نوٹو گراف، مائیکروفون، ٹیلیفون، ان سب کے علاوہ سب سے بڑی نعمت اس نے جو انسان کو دی ہے وہ بجلی کا بلب ہے۔ سالہا سال کی محنت کے بعد اس نے بجلی کا بلب تیار کیا، اس سلسلہ میں اس کو کئی بار ناکامی ہوئی۔ نکل اور لوہے کی سٹور پیج میٹری بھی اس نے ایجاد کی۔ اس کی زندگی کا آخری کارنامہ یہ ہے کہ اس نے مصنوعی ربڑ بنانے کا طریقہ بھی معلوم کیا۔

عمر کے آخری ایام میں ایڈلسن بہرا ہو گیا تھا۔ ۱۷ اکتوبر ۱۹۳۱ء کو اس نے دارقوانی کو ہمیشہ کے لئے کوچ کر دیا۔ وہ آج ہم میں نہیں رہا۔ لیکن وہ اپنے ان کارہائے نمایاں کی وجہ سے تاقیامت زندہ و جاوید رہے گا۔ اس موقع کے لحاظ سے کسی شاعر نے کہا کہ۔

جانے والے کبھی نہیں آتے

جانے والے کی یاد آتی ہے

ایڈلسن امریکہ کا ہی نہیں بلکہ دنیا کا سب سے بڑا موجد گزرا ہے۔ اس نے اپنی زندگی میں تقریباً ایک ہزار ایجادیں کی ہیں۔ قریب قریب ہر مسئلہ پر قوم کی صحیح رہبری کرتا تھا۔ ایڈلسن میلان (ادباپو) میں مورخہ ۱۱ فروری ۱۸۴۷ء کو پیدا ہوا۔ بچپن میں اس کے ماں باپ چمکن چلے گئے۔ جہاں ایڈلسن نے سب سے پہلے گریڈ ٹرنک ریلوے پر ایک اخبار نویس کی حیثیت سے کام شروع کیا۔ کچھ عرصہ گزر جانے کے بعد وہ ایک مال گاڑی پر اپنا ذاتی اخبار نکالنے اور چھاپنے لگا۔

کچھ دنوں کے بعد اس نے برقی کی طرف توجہ کی لیکن اس کو اس میں اطمینان نہ ہوا ایک آلہ ایجاد کیا جس سے کسی تار میں کی مدد کے بغیر دوسری لائین پر بھی پیغامات بھیجے جاسکتے تھے۔ اس کے بعد اس نے ایک چار رخی تارا ایجاد کیا، اور چلتی ہوئی ٹرین کو پیغام پہنچانے کا طریقہ دریافت کیا۔ ۱۸۶۷ء میں ایڈلسن نے ضروری آلات بنانے کا ایک کارخانہ قائم کیا۔ جس سے اس کو بڑی شہرت

فلسفہ

سید عثمان بیگ (سال دوم)

ہمارے علم کہ اس دنیا میں کہ عقل سمجھتے ہیں
 نیت وہ ہے جس کو صرف اہل دل سمجھتے ہیں
 جو کئی دن دباڑے اور نئی داد دیتا ہے
 اسے اہل سیاست رہبر کامل سمجھتے ہیں
 انہیں کہہ سکتے ہیں کہ ان کی ظلمت میں
 جو تیرے ہونے کی خبر کے بغیر دل سمجھتے ہیں
 دنیا ان کا دنیا اور ان کا فرما ہے
 جو تیرے علم کو اپنی عمر کا حاصل سمجھتے ہیں
 انہیں شوق کھشن میں رہتے ہیں
 وہ ہیں جن میں خون بگڑنا اہل سمجھتے ہیں

ایک صبح نکلتی ہے۔ جاوید بھتیجا۔ اس کے بعد وہ ہمیشہ
 ہمیشہ کہ یہ اس دنیا سے بہت دور چلی جاتی ہے۔
 صبح جاوید نیند سے بیدار ہو کر قمی ٹکی
 تلاش کرتا ہے۔ تو اس کا کمرہ خالی تھا، اور اس
 کا کہیں پتہ نہیں تھا۔ اس کی تلاش میں وہ قبرستان
 پہنچتا ہے۔ اور دیکھتا ہے کہ ایک بھاری پرسیٹر
 اس کی ماں کی قبر پر پڑا ہے۔ اس کو اٹھانے کے
 کوشش کرتا ہے۔ لیکن اٹھا نہیں سکتا۔ گورن
 اسی وقت پہنچتا ہے۔ اور پرسیٹر اٹھانے میں مدد
 دیتا ہے۔ جاوید شہمی کو دیکھ کر بے ہوش ہو جاتا ہے
 جس کی اطلاع اس کے والدین کو دی جاتی ہے۔
 ہوش آتے ہی وہ شہمی کی رٹ لگاتا ہے، اور کہتا ہے
 تمہی تم ہم کو چھوڑ کر چلی گئی۔ میں نے آج تمہارے لیے
 نئے کپڑے لائے ہیں۔ تمہی تم چلی گئی کہہ کر پھر
 بے ہوش ہو جاتا ہے۔ والدین حادثہ کے مقام پر
 پہنچتے ہیں، دیکھتے ہیں کہ شہمی موت کے آنکوش میں
 ہے۔ اور جاوید بے ہوش پڑا ہے۔ ان دونوں کو
 مکان لے جاتے ہیں۔

ہر گھر عید کی خوشیوں سے بھر پورا تھا، لیکن جاوید
 کے گھر میں ایک کمرہ بچا ہوا تھا۔ اور وہ عید
 کی خوشیوں سے محروم تھا۔ شہمی انکی یاد میں جاوید
 کے گھر کو چھوڑ کر بہت دور بہت دور چلا گیا تھا

کھانا کھائے اپنے بستر پر اپنے کمرے میں آرام
 کرتی ہے۔ چچا غنیمت سرہ عید کی تیاری کی مصروفیت
 کی وجہ سے اس کی طرف دھیان نہیں دیتے جیسے
 جیسے رات بڑھتی جاتی ہے، اس کی لیے چینی میں
 اٹھنا نہ سوتا رہتا ہے۔ ماں کی یاد میں ادا ہر ادھر
 کر دیں بھی بدلتی رہتی ہے۔ لیکن سب بیکار ماں
 کی یاد میں رات کے سناتے میں گھر سے باہر نکل کھڑی
 ہو جاتی ہے۔ اور اس مقام پر پہنچتی ہے، جہاں اس
 کی ماں آسودہ خاک تھی۔ ہر طرف تیز ہوا چل رہی تھی،
 اور بھلیاں گرج رہی تھیں۔ چاروں طرف اندھیرا
 ہی اندھیرا تھا۔ شمی کو اس پر آشوب ماحول
 کا کچھ پتہ ہی نہیں تھا۔ قبر سے لپٹ کر ماں ابال
 خد کر روتی چلائی ہے۔ قبرستان میں شمی کے علاوہ
 اس وقت دوسرا کوئی نہیں تھا۔ شمی ماں کی قبر سے
 لپٹ کر کہتی ہے کہ ماں تم مجھ کو چھوڑ کر کہاں چلی گئی
 اس دنیا میں میرا کوئی بچہ نہیں ہے۔ کل عید کا
 دن ہے۔ لیکن میں عید کی خوشیوں سے محروم
 ہوں۔ چچا جان نے میرے لیے کچھ بھی خریدا نہیں
 لائے۔ اگر تم زندہ رہتی تو میری اور ہی حالت رہتی
 ماں اب میں نہیں چھوڑ کر نہیں جاؤں گی۔ تم مجھے اپنے
 پاس بلاؤ، کہتے ہوئے شمی کی سچکی بندھ جاتی ہے،
 آندھی و طوفان کی وجہ سے ایک درخت کا
 پیسٹر شمی کے جسم پر گر رہا ہے۔ شمی کے منہ سے

شمی کے اس کو سمجھتی ہے۔ اور کہتی ہے کہ مجھ سے
 لڑکیاں ایسا رویا نہیں کرتیں۔ مہنسو، جاؤ کھیلو،
 اس ناظم سمجھتی ہے کہ وہ ایک ماں ہوتی ہے جو
 جہنم دیتی ہے، پرورش کرتی ہے۔ دوسری وہ
 ماں ہے جو علم کے زیور سے اراستہ کرتی ہے۔
 اچھے اور برے میں سے بڑا کرتی ہے۔
 شمی ابھی کم سن ہی تھی کہ اس کی ماں کا انتقال
 ہو جاتا ہے۔ اس کے کچھ دنوں بعد باپ کا سایہ
 بھی مر سے اٹھ جاتا ہے۔ اب شمی کی پرورش چچا
 کے پاس ہوتی ہے۔ شمی کے ساتھ وہ لوگ ٹھیک
 برتاؤ نہیں کرتے، اس کا چچا زاد بھائی جاوید
 اس کا خاص خیال رکھتا ہے۔

شمی ہر روز کی طرح اسکول جاتی ہے
 لیکن آج وہ اُداس تھی، اس کی سہیلیاں
 عید کی تیاریوں میں مصروف رہتی ہیں۔ وہ نئے نئے
 عید کے کپڑے شمی کو بتاتے ہیں تو شمی کو خیال
 آتا ہے کہ میں عید کی خوشیوں سے محروم ہوں۔
 کیونکہ چچا نے مجھ سے کپڑے نہیں بنوائے
 ہیں۔ میں ماں کی تمنا سے محروم ہوں۔ دنیا
 میں ہر چیز واپس مل سکتی ہے۔ لیکن ماں کی
 محبت و پیار واپس نہیں ملتا۔ یہی صدا بار بار
 شمی کے کانوں سے سناتی ہے۔ امی سب سے
 میں وہ اسکول سے گھر واپس جاتی ہے، اور

طال کی یاد

سید خالد علیؒ

بی۔ اے سال اول

یہ سن کر مسکرا کر چلی جاتی ہے۔
 چند روز بعد میں ناظم بھی دوسرے ٹیچر میں کی طرح
 طالبہ سے مانوس ہو چکی تھی۔ ایک دن کھیل کے میدان پر
 جہاں تمام لڑکیوں کے ساتھ شعی بھی کھیل رہی تھی یہ بڑھتی
 ہے اور شعی کو اس کا اسمی نام سیکر پکارتی ہے۔ تمام لڑکیاں
 گھبراہٹ اجاڑتی ہیں۔ اور کہتی ہیں کہ آج صند در شعی کی پہلی
 ہو گی، جس ناظم لڑکیوں کے گمان کے خلاف برتاؤ کرتی ہے اس
 اسکے سر پر شفقت کا ہاتھ پھیرتے ہوئے نصیحت آمیز
 لہجہ میں کہتی ہے کہ تم اداکاری اچھی کر لیتی ہو، اور جھوٹ بھی
 اچھی طرح بول لیتی ہو۔ شعی کا سر شرم و حیا کی وجہ
 سے جھکا جا رہا تھا، وہ خاموش تھی۔ ناظم شعی سے
 پوچھتی ہے کہ ہمارا تمہارا کیا رشتہ ہے، تب وہ جواب
 میں کہتی ہے، شاگردہ اور معلمہ کا ہے۔ شعی کہتی ہے
 اس کے علاوہ اور ایک رشتہ ماں کا ہے۔ شعی کو پہلی
 مرتبہ آج کوئی پیار و محبت سے سمجھا رہا تھا۔
 وہ ماں کے پیار کی پراسی تھی۔ سو رفت شعی کو اپنی
 گدزی ہوئی ماں کی یاد ستاتی ہے۔ اس کی معصوم
 آنکھوں سے آنسوؤں کی لہری جاری ہو جاتی ہے۔

شعی اسکول میں داخل ہوتے ہی تمام لڑکیوں میں
 بڑھ چلی گئی کیوں کہ وہ مسخہ بن اور ہنسی کی وجہ
 سے پورے اسکول میں مشہور تھی۔ ایک لڑکی کہنے
 لگی شعی جب بھی تم اسکول میں نہیں رہتی تو اسوقت
 ہمارا دل ہی نہیں لگتا۔ دوسری لڑکی کہنے لگی۔
 "اسکول اور کلاس میں اب تمہاری نہیں جگہ کی کیوں
 کہ ایک نئی ٹیچر میں ناظم آئی ہیں۔ وہ جماعت میں منہنا لڑکیا
 بات کرتے بھی نہیں دیتیں۔"

صغیری دیر بعد گھنٹی بجتی ہے۔ تمام لڑکیاں کلاس
 میں داخل ہو جاتی ہیں۔ ساتھ میں جس ناظم ہاتھیں
 چھڑتی تھامے بڑی آن بان سے داخل ہوتی ہیں۔ سبق
 شروع کرتے ہی ایک کسک کلاس میں بٹھی ہوئی پہلی
 سیٹ کی لڑکی کو لگتے ہے۔ ٹیچر غصے کی نظر۔ تمام
 طالبہ پر دوڑ پڑتی ہے اس کو شعی ایک نئی لڑکی معلوم
 ہوتی ہے۔ اس کے قریب آ کر کہتی ہے۔ تمہارا نام
 کیا ہے، تم نے آج ہی اسکول میں داخلہ لیا ہے؟
 شعی سدرت سے کہتی ہے میرا نام "جہاں آرا"
 ہے۔ اور میں نے آج ہی داخلہ لیا ہے۔ جس ناظم

ایک مسافر حیران و پریشان کنٹرول روم آفیس میں داخل ہوتا ہے۔ اسے سب سے پہلے ایف بی ایئر میں حیدرآباد کے لیے اس میں مسیروں کے سولے گیس روٹ لگائے گئے۔ اگر آپ کے پاس ایئر ٹکٹ ہے تو مجھے معلوم کروا میں آپ کا بے حد ممنون و مشکور رہوں گا

کنٹرول آفس میں ایک قسم کی ہل چل مچھلی مچھری اس لیے تفصیلی معلومات حاصل کرو کہ سولے گیس روٹ اس روٹوں پر دیا جاتا ہے۔ مسافر خوش ہو کر کنٹرول روم میں ایک بار روئے انعام دیتا ہے۔ کنٹرول روم کی ایئر مائری کے چھوٹے مختلف اخباروں میں مشایخ ملتے ہیں۔ ہر صفحہ والے اس کی تعریف کرتا ہے۔ اس کی دیانت داری، ایئر مائری، اچھے کاموں کی وجہ سے اسٹاف کی طرف سے اس کو ایک سونے کا تمغہ بھیج کے دست مبارک سے رفیق کنٹرول روم کے سینے پر لگایا جاتا ہے۔ سونے کا تمغہ حاصل کے چھوٹے رفیق کو تقریباً ایک چھینے کا عرصہ ہو چکا تھا۔ آج پھر وہ حیدرآباد سے اورنگ آباد جانیوالی بس میں مسافروں کو ٹکٹ دینے میں مصروف تھا۔ مسافروں کو ٹکٹ دینے کے بعد وہ اپنی سیٹ پر آ کر ٹکٹ اور پیسوں کا حساب لگاتا ہے۔ پھر ایک ٹرائے نظر تمام مسافروں پر دوڑاتا ہے۔ ادا ان کی گنتی کر لیتا ہے۔ تو اسکو دو مسافر زیادہ نظر آتے ہیں بس میں آواز لگاتا ہے کہ جس نے ابھی تک ٹکٹ نہیں لیا ہے مہربانی فرما کر جلد سے لو

• یہ انھیں سبھی کی طرف سے آواز دیا جاتا ہے۔ بس اپنی تیسرے رفتار سے منزل کی طرف جا رہی تھی۔ جاہلوں کی طرف سے تانا بھینا ہوا تھا۔ چلی کر ٹکٹ رہی تھی۔ عرض ماحول بہت ہی بھیانک تھا۔ اسی بس میں سے ایک بوڑھی عورت کنٹرول روم کے قریب آ کر دھیمی آواز میں کہتی ہے۔ بیٹا! میں بیوہ ہوں اور مسیروں سے ایک لڑکا لیا ہے ہم دونوں کا اس دنیا میں کوئی نہیں ہے۔ ہم بالکل بے سہارا ہیں ہم اورنگ آباد اپنے رشتہ داروں کے پاس جا رہے ہیں۔ یہ کہہ کر وہ رونا شروع کر دیتی ہے۔ رفیق کنٹرول روم اس کی بات سنی سے متاثر ہو کر ہے لیکن وہ مدد کرنے سے سبب بھرا تھا۔ اس کی ڈیوٹی کا سوال تھا۔ وہ کہتا ہے کہ تم دونوں کا ایک ٹکٹ کے کرایہ کا ذمہ د کون ہے۔ براہ مہربانی یہیں اتھارو یہ سن کر وہ بوڑھی کنٹرول روم کے پیریکل کر رہتی ہے۔ اسی آواز میں راستے میں بس پھرتی ہے اور دو ٹکٹ چیک انڈر داخل ہوتے ہیں کنٹرول روم کے پاس سے ٹکٹوں کا بکس لیکر مسافروں کی گنتی کرتے ہیں تو انھیں دو مسافر بغیر ٹکٹ کے ملتے ہیں۔ ان میں ایک بڑھیا اور ایک لڑکا لڑکی رہتی ہے۔ رفیق کنٹرول روم اور دو لڑکے عجم بات بتاتے ہیں لیکن وہ ان کی بات پر دھیان نہیں دیتے۔ کنٹرول روم بہت پریشان ہوتا ہے۔ اتفاق سے اسی دن کافی کر دی تھی گنتی کرنا مشکل تھا۔ فحمت کی گھڑی ٹل نہیں سکتی بلکہ اپنے وقت پر موجود رہتی ہے (باقی صفحہ)

سیرت کا تمغہ

سید وہاب الدین
مقام گیارہویں (آرٹس)

اچانک کندھ کٹر کی نظر سوٹ گئیں برپڑتی ہے جو سامنے
کی سیٹ پر رکھا ہوا تھا۔ اس وقت کندھ کٹر سوٹ
کیس کو دیکھ کر چپکے چپکے بڑا ہے کیوں کہ چھپے پانچ چھپے
اسٹیج سے اس سوٹ کیس کو دیکھ رہا تھا۔

اس ہوا کو چہرتی ہوئی راہوں سے گذرتی ہوئی ایک مقام
سے دوسرے مقام کو چ کر ہی تھی آج کار منزل
مقصود تک پہنچتی ہے۔ جہاں یہ تمام مسافر اپنا اپنا
سامان لیے ہوئے بس سے اترتے ہیں لیکن وہ سوٹ کیس
اسی مقام پر رکھا ہوا تھا۔

کندھ کٹر رفیق سوٹ کیس کو اٹھ کر سیدھا
کندھ کٹر آفس پہنچ جاتا ہے۔ جہاں کندھ کٹر کے علاوہ ڈپو
میجر اور دوسرے آفیسر بھی موجود تھے۔ رفیق ان سب
کو آداب کرتا ہے اور کہتا ہے کہ صاحب یہ سوٹ کیس
سنجھا لیے میری بس میں رہ گیا تھا۔ جانے کس مسافر
کا ہے۔ مجھے اس کا علم نہیں۔

ڈپو میجر سوٹ کیس کو گھول کر دیکھتا ہے وہ نوٹوں
سے بھر ہوا ہے۔ وہ نوٹوں کو گنتا ہے تو حیرت میں ہزار
رہتے ہیں۔ تمام آفیسر رفیق کندھ کٹر کو تعجب کی نگاہ سے
دیکھتے ہیں۔ اور اس کی تعریف کرتے ہیں۔ اسی وقت

حیدرآباد سے اردنگ آباد جانے والی سیرت کیس میں
اپنی پوری رفتار کے ساتھ منزل کی طرف جا رہی تھی
اسی بس میں رفیق کندھ کٹر اپنے پیسوں کا بیگ تھامے
اور ہاتھ میں ٹنگوں کا ٹرے لیکر پھر ایک بار بس کے
تمام مسافروں کا جائزہ لیتا ہے اور اطمینان سے
اپنی سیٹ پر اکر بیٹھ جاتا ہے۔ اس کو یہ خیال آتا
ہے کہ اب بس میں کوئی بھی مسافر بغیر ٹکٹ کے سفر
نہیں کر رہا ہے۔ یہ سوچ کر پیسے گنتے میں مصروف ہو
جاتا ہے۔

رفیق کندھ کٹر اچھی خوبوں کا مالک تھا۔ دیانت
دار بننے کے علاوہ مسافروں کی سہولت کا خیال
رکھتا تھا۔ اس میں یہ خاص خوبی تھی کہ بغیر ٹکٹ کیس
کو بھی بس میں سوار نہیں کرتا تھا۔ اس کی اس خوبی پر
تمام آفیسر خوش تھے۔ اس کو نوکری پر وہاں تم ہونے سے
تقریباً دس سال کا عرصہ ہو چکا تھا لیکن آج تک اس
کے حساب میں کسی قسم کا فرق نہیں آیا تھا۔

بس مختلف مقامات سے ہوتی ہوئی اپنی
منزل کی طرف جا رہی تھی ہر مقام پر مسافر اترتے
اور سوار ہوتے تھے۔ آدھی منزل طے ہونے کے بعد

اس بہتی ہوئی ندی کو دیکھو جو کتنی خاموشی کے ساتھ بہ رہی ہے۔ اس وقت وہ کتنی خطرناک معلوم ہوتی ہے جب اس میں طوفان آتا ہے۔ اسی طرح انسان کی زندگی ہر وقت یکساں نہیں رہتی۔ انسان کو اپنی نذر ویزہ زندگی میں مصیبتوں کا سامن کرنا پڑتا ہے۔ ہم ہر روز درخت کے پتے میں کہ شام کے بعد صبح ہوتی ہے۔ اسی طرح ہر شہریت کے بعد راحت ملتی ہے۔ کھوئی انسان اس دنیا میں سو سال کے لیے پیدا ہوتا ہے تو کوئی پیدا ہوتے ہی مر جاتا ہے۔ اجنبی کی ان باتوں کو سن کر دسم بہت متاثر ہوتا ہے اسکی آنکھوں میں آنسو آ جاتے ہیں۔ اجنبی کہتا ہے کہ میرے دوست مجھ سے زیادہ خوش قسمت تم ہو۔ اور میں بد قسمت ہوں۔ کیوں کہ میری زندگی کے چند دن صرف چند دن باقی رہ گئے ہیں اور موت میرا انتظار کر رہی ہے۔ یہ پھر کبھی میں سنیں رہا ہوں۔ دسم کو آج زندگی کی قدر و قیمت کا پتہ چلتا ہے۔ اور وہ یہ کہتے ہیں مجھ پر ہر جاتا ہے کہ انسان کو زندگی صرف ایک بار ملتی ہے۔

دسم اجنبی سے کہتا ہے کہ آج تم نے مجھ پر بہت بڑا احسان کیا۔ میں زندگی بھر تمہارا مشکور و شکر گزار رہوں گا۔ آج میں اپنی زندگی کو ہمیشہ کے لیے ختم کرنے آیا تھا۔ لیکن اب میں زندگی کے مصائب کا ڈرٹ کر رہا ہوں۔ کہیں گا اور کبھی بہن زندگی سے مایوس نہیں ہوں گا۔

دسم دھوئی کھٹ سے نئے اور مالوں اور حوصلوں کے ساتھ اپنے مکان واپس لوٹتا ہے اور زندگی کے مصائب و آلام کو خوشی سے برداشت کرتے ہوئے دن گزارتا ہے۔ دو سے دن دسم جانے کے بعد اخبار پڑھتا ہے تو اسکی نگاہ اس صفحے پر جا کر رک جاتی ہے جس پر یہ لکھا ہوا تھا کہ ایک نوجوان شخص جو کینسر کے مرض میں مبتلا تھا ندی میں ڈوب کر خود کشی کر لی۔

پلٹ پلٹ بچھے بھلی بڑی کیا ہے دوستی میں یہ دشمنی کیا ہے
 آدمی آدمی سے پیار کرے اس سے بڑھ کر بھی بندگی کیا ہے
 جتنی ساقی سے پینے والوں کی حق پرستی ہے مے کتنی کیا ہے
 جیسی گدڑی گزار دیتے ہیں ہم غریبوں کی زندگی کیا ہے

عز

رات دن تم میرے قریب رہو
 اور ارمان کی خوشی کیا ہے

سید انصاری ارمان
 بی۔ اے (سال سوم)

خودکشی

عبدالمتین متعلم بی۔ اے سال دوم

دن بھر کے شور و غل کے بعد دھوبی گھاٹ پر ایک عجیب سا سناٹا چھایا ہوا تھا۔ دن بھر کی متحدگان دہلی کے بیٹے سورج بھی مغرب کی طرف ٹہری تیزی سے دوڑ رہا تھا۔ اس کی سرخ شعاںیں بہتے ہوئے اپنی کے ساتھ روشن کرتی ہوئی اپنی منزل مقصود کی طرف جا رہی تھی۔

دھوبی گھاٹ یہ مٹیٹھا ہوا دسیم آج ارادہ کر کے آیا تھا کہ گھر واپس نہ جاؤں گا۔ پانی میں اپنے سایہ کو دیکھ کر سورج رہا تھا کہ متیری زندگی میں بیکاری، مجبوری اور پریشانی کے سوا کچھ بھی نہیں ہے لیکن امیدوں پر متیری مال نے مجھے تعلیم یافتہ بنا یا لیکن میری قسمت میں اتنا کچھ حاصل کرنے کے بعد بھی بیکاری ہی بیگاری ہے۔ ملازمت کے لئے میں نے کیا کیا کوششیں نہیں کیں۔ بیمار ماں، جوان بہن، اور ناتواں بھائی بیکاری میرے دامن گیر ہیں۔ اس دنیا میں صرف میں اکیلا ہوں جو تلاش معاش کی فکر نہیں در بدر کی ٹھوکریں کھاتے پھیر رہا ہوں۔ اس طرح کی زندگی سے تو موت بہتر ہے اس قسم کے مختلف خیالات اس کے ذہن میں آتے ہیں۔ خودکشی کرنے کے لئے دسیم جوں ہی جھینگ لگا تاہا ہتا ہے ٹھیک اسی وقت ایک اجنبی شخص اس کے کتھے پر ہاتھ رکھتا ہے۔

دسیم گھبرا کر پھیلنے کی طرف مڑ کر دیکھتا ہے تو اسے ایک اجنبی شخص نظر آتا ہے۔ وہ دسیم کی طرف دیکھتے ہوئے مسکراتا ہے اور کہتا ہے کہ تم زندگی سے مایوس ہو گئے ہو۔ زندگی مضائقہ برداشت کر لینا دو سرفنام ہے۔ اس وقت دسیم کو اجنبی کا آنا بہت ہی ناگوار معلوم ہوا تھا۔ کیوں کہ آج وہ اپنی زندگی کو ہمیشہ کے لئے ختم کرنے کے لئے آیا تھا۔ اجنبی دسیم سے مخاطب ہو کر کہتا ہے کہ میں زندگی میں اکیلا ہوں اور میرا کوئی دوست بھی نہیں ہے لیکن میں اپنی زندگی منسی خوشی سے گزار رہا ہوں۔ زندگی دلچیز زندہ دلی کا نام ہے۔ میں کہتا ہوں بے نصیب ہوں۔ کیوں کہ مجھے کینسر کا مرض لاحق ہو گیا ہے۔ ڈاکٹروں کا کہنا ہے کہ میں صرف چند روزوں کا مہمان ہوں۔

کینسر کا لفظ سننے ہی دسیم کی زبان سے ایک آہ نکلتی ہے۔ اور وہ پریشان ہو جا گیا ہے۔ اجنبی اس کو سمجھاتا ہے کہ پریشان ہونے کی کوئی بات نہیں ہے۔ میری زندگی کے چند ایام باقی ہیں ان کو منسی خوشی سے گزارنا چاہتا ہوں

اس میں ترمیم و اصلاح کے لئے ۳۱ سبزی کو
 دو گھنٹے تک مولانا نے نواب سید عبدالقیم
 سے صوبہ سرحد کی اصلاحات کے بارے
 میں بات چیت کی، اس کے علاوہ دو گھنٹے
 تک سرٹا ہوا زچھٹو سے صوبہ سرحد کے
 متعلق باتیں کیں۔ یہ تقریباً دوپہر گھنٹے
 لاہور کی ایک عزیز سے گفتگو کی جس کے
 نتیجے میں ۵ بجے شاہ جہاں جگہ تک پہنچ کر وہ مو
 ٹر کے چاند گھنٹے بعد قوت گریباٹی بھی جاتی
 رہی۔ ایسے شب میں ڈاکٹرنے مایوسی
 کا اظہار کرتے ہوئے کہا کہ ہم کے درمیں

ہستے۔ یہ لالچ کا سخت حملہ ہوا ہے۔ اور اب
 بچنے کی کوئی امید نہیں ہے۔ ۳۰ جنوری کو
 صبح ۹ بجے مولانا نے ۳۱ دارفانی سے
 ہمیشہ کے لئے کوچ کیا۔ ۵ جنوری کو شام
 میں چھ بجے کے قریب سپیڈنگٹن ٹاؤن ہال میں
 نماز جنازہ پڑھی گئی اور ۲۳ جنوری کو بیت
 المقدس میں سپرد خاک کئے گئے۔

بقول مولانا محمد علی جوہر کے
 ہے رشک ایک خلق کو جو حق کی موت پر
 یہ اسکی دین ہے جسے پروردگار دے

خیزک

چین میں جان بہراں کی آمد سے
 مل سکی نہ پریشانی دل بفسید
 سچھ سیکے نہ وہ راہوں کے پیچ و خم انک
 چین میں خاروں کو تدا ب کہ نہیں کتی

نظر لوانیاں یا میں نہ جن میں شیخ
 کسی طرف سے نہ اس گھر میں روشنی آئی

شیخ حسن بی۔ اے (سال دوم)
 گلوں کا ذکر کیا خاروں پہ تازگی آئی
 گو بار بار تری زلف یاد بھی آئی
 ہمارے رہبروں کو نہ رہبہری آئی
 فضا وہ جس سے گلوں یہ تازگی آئی

- ۱۹۲۳ کے مسلمانوں کی طاقتور روانہ ہوئے۔
- ۱۹۲۳ بیجا پور جیل سے رہائی نصیب ہوئی۔
- ۱۹۱۲ ڈاکٹر انصاری کی سرکردگی میں ترکی
کو ایک عدد طبعی وفد روانہ کیا۔
- ۱۹۱۳ اردو روزنامہ "مہمرد" جاری کیا اور
مسجد کانپور کے سلسلہ میں ایک وفد بیکر لندن
تشریف لے گئے۔
- ۱۹۱۳ "دکھڑ" اخبار کی خدمات ضبط ہو گئی۔
- ۱۹۱۵ مولانا جعفر کو رام پور میں نظر بند کیا گیا۔
- ۱۹۱۷ مولانا نقشبندی کے زمانے میں کل منہ مسلم لیگ
کے صدر منتخب ہوئے۔
- ۱۹۱۸ جھنڈا واڑہ سے متیول علی براذران قتل کے لئے
۱۹۱۹ متیول جیل سے رہا ہو کر امیر تشریف لیگ کے
اجلاس میں شرکت کے لئے روانہ ہوئے۔
- ۱۹۲۰ مولانا کی سرکردگی میں خلافت و فدا انگلستان
روانہ ہوا۔ اور اسی سال واپسی کے بعد مولانا نے
فدایا مسائل تقریریں کی دہرے سے میرا گلہ بیٹھ
کیا ہے۔ جو یہی لہجے کے لئے ہی ٹھیک ہو سکتا
ہے۔ ۲۹/ اکتوبر کو مولانا اور دہرے سے فوجی سزاؤں
کی کوششوں سے علی گڑھ میں جامعہ ملیہ اسلامیہ
قائم ہوئی۔
- ۱۹۲۱ مولانا کو مداس جاتے ہوئے ڈائریکٹین
مکرمت رکھ لیا گیا۔
- ۱۹۲۲ کراچی سے بے جا پور جس میں منتقل ہو گئے
- ۱۹۲۳ مولانا کی صاحبزادی آمنہ کا انتقال ہوا۔
اور اسی سال دہلی سے کراچی دوبارہ جاری
ہوا۔
- ۱۹۲۵ استیاب پور میں جہانگاہ کا مدھی کے ساتھ صوبہ
پرنسپل کانفرنس کے اجلاس میں شرکت کی۔
- ۱۹۲۶ "دکھڑ"، "نید ہو گیا" اور اسی کے ساتھ کراچی
کا دوسرا دور بھی ختم ہو گیا۔
- ۱۹۲۷ دہلی میں مسلم رہنماؤں کی کانفرنس ہوئی پھر
روزنامہ بھی بند ہو گیا۔ ان کی صحافتی زندگی بھی
ختم ہو گئی۔
- ۱۹۲۸ علاج کے سلسلے میں انگلستان تشریف لے گئے
اور اسی سال واپس واپس بھی ہو گئے۔
- ۱۹۲۹ کانپور میں علمائے ہند کی کانفرنس منعقد
ہوئی جس کی صدارت مولانا نے کی۔
- ۱۹۳۰ ماہ جون میں مولانا شدید بیمار ہوئے اور شام
برٹش ہسپتال میں داخل ہوئے۔
- وسط نومبر ڈاکٹر کے کی دعوت پر جہاں
گول میز کانفرنس کے چوتھے اجلاس
میں شرکت کی۔ ماہ ڈسمبر میں مولانا بہوش
ہو گئے۔
- ۱۹۳۱ یکم جنوری کو وزیر اعظم انگلستان کے نام ایک
طویل خط لکھوایا۔ اور دو سے دن ۲ جنوری کو

حیات نامہ جوہر

از:

فتوحی سیدانص علی

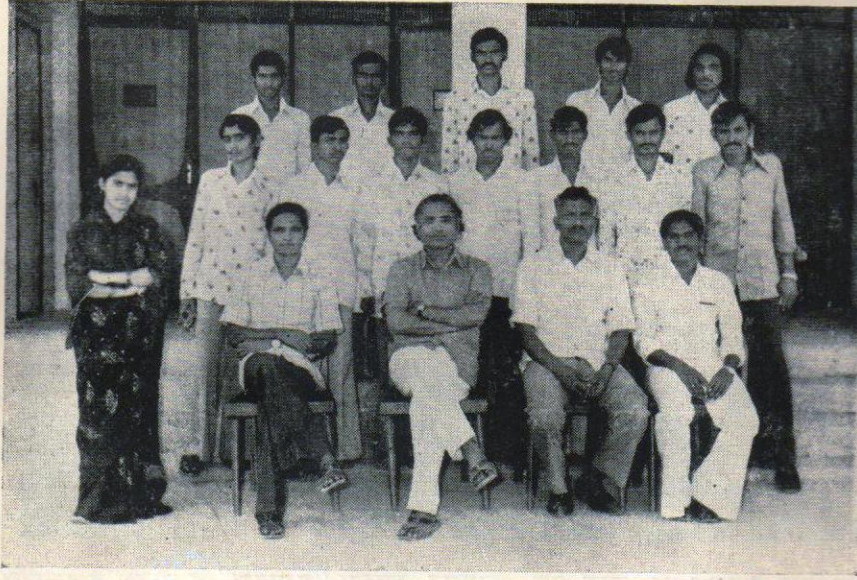
بی۔ اے۔ سال سوم

زیر نظر حیات نامہ جوہر میں مولانا محمد علی جوہر کی تقریباً تین سالہ طویل زندگی کے شب و روز کی مصروفیت، سفر و حضر کی مختلف سرگرمیاں اور کسی حد تک ان کی ذہنی کیفیت اور ان کے فرائض و اردوں کا خاکہ پیش کیا گیا ہے۔ اس خاکہ میں مولانا محمد علی جوہر کی زندگی میں ہونے والے تقریباً تمام اہم واقعات کی نشاندہی کر سکی حتیٰ الامکان سعی کی گئی ہے۔

مولانا محمد علی جوہر عملاً دل کے مجاہد آزادی ہونے کے علاوہ ذہنیاً ادیب، شاعر، صحافی بھی تھے۔ آج ہر طرف ہمیں مولانا جوہر پر مضامین پڑھنے کے لیے ملتے ہیں۔ محمد علی کو دیکھ کر ڈرامے لکھ کر جاری کر کے ان کی یاد تازہ کر دی ہے۔

۱۹۰۶	آل انڈیا مسلم لیگ کا اجلاس ٹھہرا گیا جس میں منعقد ہوا جس کے بارے میں کہیں جگہ کے نام سے ایک کتاب لکھی گئی ہے۔	۱۹۰۶	۱۰/ دسمبر کو مولانا جوہر رام پور میں پیدا ہوئے اور ۲۰/ اگست کو ان کے والد نے انتقال کیا۔
۱۹۰۷	مولانا جوہر علی گڑھ اسکول میں داخل ہوئے۔	۱۸۹۰	مولانا جوہر علی گڑھ اسکول میں داخل ہوئے۔
۱۹۰۸	انٹرمیڈیٹ کے امتحان میں کامیابی حاصل کی۔	۱۸۹۳	انٹرمیڈیٹ کے امتحان میں کامیابی حاصل کی۔
۱۹۰۹	راہ آباد یونیورسٹی سے بی۔ اے کا امتحان پاس کیا اور علی تعلیم کے لیے انگلستان جا کر آکسفورڈ یونیورسٹی میں داخلہ لیا۔	۱۸۹۸	راہ آباد یونیورسٹی سے بی۔ اے کا امتحان پاس کیا اور علی تعلیم کے لیے انگلستان جا کر آکسفورڈ یونیورسٹی میں داخلہ لیا۔
۱۹۰۲	عظمت اللہ خاں کی صاحبزادی امجدہ بیگم سے شادی ہوئی۔	۱۹۰۲	عظمت اللہ خاں کی صاحبزادی امجدہ بیگم سے شادی ہوئی۔
۱۹۱۰	ایس کے چوتھے اجلاس میں ناگیور مقام پر مولانا نے اردو زبان کی حمایت میں ایک پریزیشن تقریر کی۔	۱۹۰۳	ریاست بڑودہ کی سول سروس میں داخل ہوئے۔
۱۹۱۱	سال لڑکے آغاز میں ہفتہ وار کامریک کے اجرا	۱۹۰۴	محمد علی یونیورسٹی کی تائید میں احمد آباد مقام پر تقریر کی۔

- अभिव्यक्ति -

बी. ए. बी. एस्.सी. तृतीय वर्ष (गणित) (विद्यार्थ्यांना निरोप देत असतांना)
प्राचार्य, प्राध्यापक व विद्यार्थी

बी. एस्. सी. तृतीय वर्ष (वनस्पती शास्त्र) (विद्यार्थ्यांना निरोप देत असतांना)
प्राचार्य, प्राध्यापक व विद्यार्थी

महाविद्यालय व बजमे उर्दू अदब तर्फे अयोजित केलेल्या "मुशायरा" चे अध्यक्ष व देगलूरचे नगरपते खाजी हामेद तनवीर आपली कविता वाचन करीत असताना वाजूस बसलेले श्री जोशी, प्रा. तांबोळी, श्री कृष्णाराव देशपांडे, श्री नारायणराव चिद्रावार (सेक्रेटरी - अ. व्या. शि. सं.)

महाविद्यालय व 'बजमे उर्दू अदब' तर्फे आयोजिलेल्या उर्दू चर्चा सत्राचे अध्यक्ष डॉ. झाकीर हुसेन फाहखी आपले अध्यक्षीय भाषण करीत असताना. वाजूस बसलेले प्रा. खाजा (प्रमुख उर्दू विभाग) प्राचार्य कुळकर्णी, उर्दू अकादमीचे सदस्य अडें. खाजा बहाओद्दीन.

بزم کی جانب سے کالج میں مورخہ ۳۱ دسمبر ۱۹۷۸ء کو مجلس مذاکرہ کا انعقاد عمل میں آیا جس کی صدارت بیخونت کالج ناڈیٹر کے صدر شعبہ اردو ڈاکٹر فاکر حسین صاحب فاروقی نے کی۔

دو اردو غزل کا ارتقاء، اس عنوان کے تحت اقبال بلکرامی (ادیبگ آباد) پروفیسر م۔ ح۔ شادلی۔ (قندھار) پروفیسر خلیل اللہ تاشمی (گلمکڑہ) پروفیسر حمید سہروردہ (بیٹل) پروفیسر منظور الدین لیٹر پروفیسر حسین فرخی (ادوگبیر) پروفیسر عبداللطیف (ادوگبیر) پروفیسر سجاد احمد خاں (ناڈیٹر) وغیرہ نے مباحث میں حصہ لیکر اپنی اپنی اعمول خیالات سے مستفید فرمایا۔

اسی روز شب میں محفل مشاعرہ منعقد ہوئی جس کی صدارت شہرہ ذکیور کے قومی سیاسی بہنہ انیز مشہور شاعر قاضی سید حامد علی صاحب تغیر نے کی۔ مقامی شعراء کے علاوہ ادراک آباد، بیٹل، پڑھنی، ناڈیٹر مدار کے شعراء نے شرکت کی۔ شیخ علی شیخ، محمود عینی، جمال ہاشمی، مقتدا نجم، عبداللطیف لطیف، ہزارا ٹکلی، حمید سہب وردی، منظور الدین منظور، کمال الدین ساجد، غلام صہبانی ہتم، منیر الدین منیر، کنور دیوی راجپور، عظمت شاہ بھلاواں، بکھٹی کانت تانبوی، ہری کرشن راجپور، ظہیر الدین انصاری، جانش محمد آبادی ایلور وڈر، تقی الدین پرواز، سجاد احمد خاں صاحب، سید خواجہ شیخ حسن، سید عثمان وغیرہ نے اپنی کلام سنارک سامعین کو محظوظ کیا۔

مذاکرہ کی خاص خوبی یہ تھی کہ اس میں اردو کا ڈبھی مہاراشٹر کے ممبر جناب خواجہ بہاء الدین صاحب ایڈووکیٹ بھی شریک تھے جن کے دست مبارک سے طلباء کو واقعات تعلیم سمجھ گئے۔ موصوف نے اپنی نکتہ بریں اردو کا ڈبھی کے مقاصد تفسیلی روشنی ڈالی۔ نیز مشاعرہ میں ناراین راؤ صاحب حیدرآباد (صدر بلدیہ) ادنیاتے صاحب (حصیدار) کے علاوہ جناب کرشن راؤ صاحب دیشبانڈے (صدر جینا پارٹی) جہاں خصوصی کی حیثیت سے شریک تھے۔ کالج کی اردو لائبریری کے لیے سال گذشتہ کی طرح اس سال بھی نکتہ بریں سورویوں کی منتخب ادبی و معیاری کتب خریدی گئیں۔

حرف آخر میں تمام طلب و طالباتہ شعبہ اردو کی جانب سے مجلس عاملہ اے۔ وی۔ ایچ کیشن سوسائٹی جناب پرنسپل مادھوراؤ کلکرنی صاحب، جناب خواجہ احمد الدین صاحب صدر شعبہ اردو، شیخ محمد صاحب آئن سپرنٹنڈنٹ پتے دار صاحب لائبریرین۔ تقی الدین صاحب اعزاز کی لکچر کے علاوہ مجلس عاملہ اردو کا ڈبھی مہاراشٹر کا تہہ دل سے شکریہ گزاریں کہ ان حضرات کی رہنمائی، تعاون، اردو دوستی اور دلوا بازی کی وجہ سے ہم اپنے کاموں کو بحسن و خوبی انجام دے سکے۔ (مدیر شعبہ اردو)

رُوڈنگ بزم اردو ادب

بابتہ ۲۹ - ۱۹۷۸ء

دیگیور کالج دیگیور میں "بزم اردو" کا قدیم عمل میں آ کر تقریباً تین سال کا موسم چمکا ہے اس عرصے میں بزم نے جو کارکردگی انجام دی ہے۔ وہ وقت پر مین کرام کے پیش نظر ہے۔

اس سال بھی سال گذشتہ کی لاہور دیگیور کالج میں مورخہ ۲۲ دسمبر ۱۹۷۸ء کو بزم کے انتخابات زیر نگرانی صدر شعبہ اردو عمل میں آئے۔ بالاتفاق آراء حسب ذیل منتخب ہوئے۔

شیخ حسن (صدر)، سید سمیع الدین (نائب صدر)، سید عثمان (مختار) کے علاوہ قاضی سید انصار علی، سید خواجہ قریشی، سید اخلاق حسین، سید خالد علی، عبدالمتین، آصف الدین، سید احمد، سید امتیاز الدین کو منتظمی منتخب ہوئے۔

بزم کو جانب سے سال حال مضمون نگاری، خوش خطی، غزل نویسی کے مقابلے ہوئے جن میں شعبہ اردو کے متعدد طلباء نے نمایاں حصہ لیا جن کے نتایج حسب ذیل ہیں۔

مضمون نگاری

درجہ اول	متعلم بارہویں (آرٹس)	۱۔ سید سمیع الدین
دوم	بی۔ اے۔ سال دوم	۲۔ سید عثمان
سوم	" " " "	۳۔ شیخ حسن

خوش خطی

درجہ اول	متعلم بی۔ اے سال سوم	۱۔ سید خواجہ قریشی
دوم	بارہویں (سائنس)	۲۔ سید آصف الدین
سوم	" " " "	۳۔ سید سمیع الدین

غزل نویسی

درجہ اول	متعلم بی۔ اے۔ سال سوم	۱۔ سید خواجہ قریشی
دوم	بی۔ اے۔ سال دوم	۲۔ سید عثمان
سوم	" " " "	۳۔ شیخ حسن

فہرست

صفحہ نمبر

مدیر	۱- رومدار "بزرگوار دواوی"
سیدانصاری (بی۔ اے سال دوم)	۲- حیات نامہ چوہدرے
عبدالمستین (بی۔ اے سال اول)	۳- خودکشی
سید وہاب الدین (گیارہویں آرٹس)	۴- سونے کا تمغہ
سید خالد علی (بی۔ اے سال اول)	۵- مال کی یاد
رضوانہ بیگم (بی۔ اے سال سوم)	۶- اقوال زریں
سید خواجہ امیر (بی۔ اے سال سوم)	۷- عنزل
سید عثمان (بی۔ اے سال دوم)	۸- عنزل
شیخ حسن (بی۔ اے سال دوم)	۹- عنزل
سید انور علی (بی۔ اے سال سوم)	۱۰- عنزل
عبدالحامید (بی۔ اے سال سوم)	۱۱- ایڈیٹس

زبان جسے ہم اردو کہتے ہیں۔ تنہا سیکھا ہے جس سے ہندو اور مسلمان ایک دوسرے کی تہذیب کو سمجھ سکتے ہیں۔ یہی وہ ذریعہ ہے جس سے ہندو مسلمانوں میں اتحاد پیدا کیا جاسکتا ہے میرے خیال میں اس سے بڑھ کر کوئی عملی چیز ہو سکتی کہ اس زبان کو ملانے اور اس کے دستہ کو توڑنے کی کوشش کی جائے۔

سرتاج بہادر سپرو

कार्यालयीन कर्मचारी वर्ग

श्री शेख महमद शेख हुसेन एम्. ए.	अधीक्षक
" टाकळीकर एन्. व्ही. एम. ए. बी. लीब्.	ग्रंथपाल
" साखरे पी. व्ही.	लेखा विभाग
" उप्पलवार बी. व्ही	सिनीअर क्लर्क
" गज्जलवार एस. आर.	ज्युनिअर क्लर्क
" पुलकंठवार बी. बी.	"
" पेंडलवार एन. आर.	"
" चौडेकर व्ही. जी.	"
" वडगावे एस्. व्ही.	"
" बोगुलवार व्ही. एस्.	"
" अल्लमवार जी. जी.	"
" बंगाळे एम्. एन्.	"
" चुंडरवार एल. डी.	"
" आत्मेलवार बी. बी.	प्रयोग शाळा व इतर
" पांचारे जी. एच्.	महाविद्यालयीन कर्मचारी
" चप्पलवार जी. डी.	"
" नुकलवार एस्. बी.	"
" चौहान पी. डी.	"
" चाकूरकर आर. बी.	"
" मृत्येपवार एम्. आर.	"
" मामीडवार एन. एन.	"
" जाधव डी. एम.	"
" जंगीलवार एल. आर.	"
" यासीनखान कासीमखान	"
" वानोळे एन् आर	"
" शेख महेबूब	"
" चंचलवार एच आर.	"
" राऊलवार एस. जी.	"
" गोविंदवार पी. एस.	"
" ईश्वरे व्ही. एम्.	"

अभिधुकी

[गोदावरी प्रेम, नांदेड.]